

จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่ การสร้างประชาสังคมของไทย

(Nan Province : On Its Path Towards Civil Society In Thailand)

อรทัย อารอ่ำ
ฤศล สุนทรธาดา

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล

พฤษภาคม 2541

เอกสารทางวิชาการหมายเลข 221

จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย*
(Nan Province : On Its Path Towards Civil Society In Thailand)

อรรถัย อัจฉา
กุศล สุนทรธาดา
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล
พฤษภาคม 2541

สนับสนุนโครงการโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สนับสนุนการพิมพ์โดย
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

-
- *หมายเหตุ
1. เอกสารนี้ได้รับการนำเสนอในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 ของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ระหว่างวันที่ 21-23 พฤศจิกายน 2540 ณ มาเจสติค บีช รีสอร์ท หัวหิน ประจวบคีรีขันธ์ และหลังจากการสัมมนา ดังกล่าว ผู้เขียนได้นำมาแก้ไขปรับปรุงและเขียนเพิ่มเติมตามคำแนะนำ/ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ และคำวิจารณ์ของผู้เข้าร่วมสัมมนา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ม.ประชาคมจังหวัดน่าน) และนำมาตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปของเอกสารทางวิชาการดังปรากฏอยู่ในมือท่านขณะนี้
 2. ผู้ที่สนใจหรือต้องการความกระจ่างและความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำว่า "ประชาสังคม" กรุณาอ่านหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่นำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดนี้ได้โดยตรง และบางส่วนของหนังสือและเอกสารดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในเอกสารอ้างอิงท้ายเล่มแล้ว

คำนำผู้จัดพิมพ์

(Preface)

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล มีความยินดีและรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมในการสนับสนุนทางความคิดและความรู้ทางวิชาการในการสานต่อแนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศตามที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ซึ่งเน้นการสร้างความเป็นตัวของตัวเองของภูมิภาคและท้องถิ่น รวมทั้งความสามารถในการจัดการด้านการพัฒนา และเน้นการสร้าง “ประชารัฐ” ซึ่งหมายถึง “รัฐ” ที่มีรากฐานมาจากประชาชนหรือสมาชิกทั้งหมดของสังคมอย่างแท้จริง หรือเป็น “รัฐ” ที่เน้นและให้ความสำคัญต่อบทบาทของประชาชนและสังคมในทุกระดับและทุกขั้นตอนของการพัฒนา รวมทั้งการให้การสนับสนุนในการสร้าง “ประชาสังคม” และ “ประชาคมจังหวัด” ซึ่งคาดว่าจะเป็นที่ทิศทางและกลไกที่สำคัญในการคืนอำนาจในการจัดการสังคมให้แก่พลเมือง และท้องถิ่นต่อไปในอนาคตอันใกล้

ในขณะที่ข้อโต้แย้งเรื่อง “ประชาสังคม” (Civil Society) ยังคงดำเนินต่อไป (ไม่เฉพาะแต่ในสังคมไทยเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในทุกมุมของโลก) และดูเหมือนหลายท่านยังไม่ค่อยแน่ใจว่า “ประชาสังคมคืออะไร?” “หรือจะคงอยู่อย่างไร? ตรงไหน? แต่ในท่ามกลางการทำงานของทีมนักวิชาการของสถาบันฯ กลับพบว่าทุกหนทุกแห่งที่ลงไปสัมผัสกับความจริงนั้น กลุ่ม/องค์กรต่างๆ รวมทั้งปัจเจกบุคคลจำนวนมาก และท้องถิ่นหลายแห่งมีความปรารถนาที่จะเห็นสังคมดีที่มีความผาสุก สันติ มีความร่วมมือร่วมใจของผู้คน มีความเป็นธรรม มีรัฐและรัฐบาลที่มีความสามารถและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของสังคม เพียงแต่สังคมยังขาดโอกาสและช่องทางที่จะทำให้ประชาชนมาร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังในการสร้างสังคมที่ต้องการ ด้วยเหตุนี้แนวคิดและทิศทาง “ประชาสังคม” และ “ประชาคมจังหวัด” จึงน่าจะสามารถเข้ามามีบทบาทในการเติมช่องว่างดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สถาบันฯ เห็นว่าการจัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการฉบับนี้ ซึ่งเป็นผลผลิตของความพยายามที่จะช่วยเติมช่องว่างต่างๆ ทางสังคมดังกล่าว น่าจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อทิศทางการพัฒนาใหม่ๆ ของสังคมไทย

(รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจฯ ยอดดำเนิน-แอ็ดติกัจ)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณที่ทีมงานและผู้ร่วมงานที่จังหวัดน่านทุกท่านที่ให้การต้อนรับที่ทีมงานของเราเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณหมอบุญยงค์ วงศ์รักมิตร อดีตผู้อำนวยการของโรงพยาบาลน่าน ซึ่งในปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกวุฒิสภา และเป็นประธานของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน ขอขอบพระคุณ คุณหมอคณิศ ตันตศิรีวิทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลน่านในปัจจุบัน และยังคงดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านด้วยซึ่งได้ให้ความอบอุ่นและความเป็นกันเองแก่ทีมงานของเราเป็นอย่างดี รวมทั้ง คุณวุฒิชัย โลหะโชติ และภรรยา คือ คุณนิรชรา โลหะโชติ และ คุณทัศนีย์ วงศ์วิเศษ ซึ่งได้ให้การดูแลด้วยความห่วงใย ความมีน้ำใจและมิตรไมตรีแก่เราทั้งสองคนในระหว่างที่เราไปๆ มาๆ ระหว่างน่านกับกรุงเทพมหานครในช่วง 5 เดือน ชนิดที่ต้องประทับใจในความทรงจำของเราตลอดไป ขอขอบคุณ คุณนิคม ดีพอ ซึ่งเป็นผู้ประสานงานให้เราได้พบกับทีมวิจัย และมีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ ทำให้งานของกลุ่มคืบหน้าและประสบความสำเร็จตามความมุ่งหวัง อาจารย์ประทีป อินแสง และ อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม ได้ทำให้เรามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมน่านอย่างลึกซึ้งมากขึ้น รวมทั้งทีมนักวิจัยอีกทั้งหมดประมาณ 15 ท่าน ซึ่งเราคงจะไม่สามารถกล่าวนามได้ทั้งหมด ณ ที่นี้ที่ได้ให้ทั้งปัญญา ความรู้ และความเข้าใจต่างๆ แก่เราเป็นอย่างดี รวมทั้งสละเวลาในการให้สัมภาษณ์แก่ทีมงานของเราด้วยความเต็มใจยิ่ง

ผู้ที่ทำการประสานงานเป็นอย่างดี ที่กรุงเทพมหานคร และที่จังหวัดน่าน และไม่มีสิ่งขาดตกบกพร่องแต่อย่างใดในโครงการนี้ ช่วยทำให้แผนงานต่างๆ ของเราที่ได้วางไว้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีทุกประการคือ คุณกุลวีน ศิริรัตน์มงคล และคุณอนงค์ ผัดผล

ขอขอบพระคุณผู้ให้การสัมภาษณ์ทุกท่านจากองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดน่าน ดังปรากฏรายนามในภาคผนวกที่ได้ให้โอกาสและเวลาแก่เราเพื่อทำความเข้าใจความเป็นไปและความเคลื่อนไหวในระดับต่างๆ ของจังหวัดน่านได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณเจตต์ อินสว่าง ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ที่ได้ให้ทั้งแง่คิด การสนทนาที่มีรสชาติ และการต้อนรับอย่างอบอุ่น คุณนามโรจน์ ศรีวรรณสุธรรม เทศมนตรีเมืองน่าน ที่ทำให้เราประทับใจและซาบซึ้งในความสามรถด้านศิลปะวัฒนธรรมของคนเมืองน่าน คุณคำรณ ณ ลำพูน ที่ได้ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น เป็นกันเองพร้อมอาหารกลางวัน และ ผู้ช่วยพาณิชย์จังหวัดน่าน ที่ได้ทั้งข้อมูลต่างๆ มากมายและอาหารกลางวัน

ท้ายที่สุดขอขอบคุณโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.อนุชาติ พวงสำลี ผู้ประสานงานของโครงการที่ทุ่มเทเวลาในการทำงานให้กับโครงการนี้อย่างจริงจัง คุณสมศักดิ์ นัคลาจารย์ ที่กรุณาเดินทางไกลไปถึงจังหวัดน่านเพื่อเป็นวิทยากรร่วมกับทีมงานของเรา และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ได้ให้การสนับสนุนด้านเงินทุน และให้ความสำคัญกับเรื่องประชาสังคม รวมตลอดถึงสถาบันวิจัยประชากรและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจฯ ยอดดำเนิน-แอ็ดติกซ์ ผู้อำนวยการของสถาบันฯ ที่ได้กรุณาพิจารณาถึงความสำคัญของการเผยแพร่เอกสารทางวิชาการฉบับนี้โดยการสนับสนุนด้านการจัดพิมพ์ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ อมรา สุนทรธาดา ที่กรุณาตรวจแก้ข้อขัดข้องภาษาอังกฤษ และคุณสุจิตรา นิลบดี ที่ได้กรุณาจัดเตรียมต้นฉบับอย่างสมบูรณ์ รวมทั้งคุณสมชาย ทรัพย์ยอดแก้ว และคุณจุฑารัตน์ นินเหล็ก ที่ได้ดำเนินการด้านเทคนิคต่างๆ จนเอกสารฉบับนี้สำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มดังที่เห็นอยู่

บทคัดย่อ

จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย

อรทัย อาจอำ และ กุศล สุนทรธาดา

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

งานชิ้นนี้เริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาประชาสังคม และต่อจากนั้นจึงเป็นการสำรวจขั้นต้น (explore) เกี่ยวกับประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างและพัฒนา “ประชาสังคม” ของจังหวัดน่าน โดยทำการศึกษาที่ค่อนข้างเจาะลึก (focus) ไปที่ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเมื่อประมาณปลายปี 2538 เพื่อตอบสนองต่อกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมตามแนวคิด ทิศทาง และสาระสำคัญของแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 ที่ต้องการให้เกิดการจัดการและการพัฒนาภูมิภาคและชนบท โดยองค์กรและ “พลังของท้องถิ่น” ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นแนวทางในการนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการปกครองต่อไปในอนาคต โดยมี “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” เป็นกลไกที่สำคัญบนเส้นทางของการสร้าง “ประชาสังคม” และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการปกครองดังกล่าว

การศึกษาพัฒนาการ บทบาทและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำหน้าที่ของศูนย์ประสานงานฯ ดังกล่าว ทำให้พบประเด็นและปัจจัยสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองของกลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญๆ ในกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบของสังคมให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า “ข้าราชการระดับกลางที่เป็นคนท้องถิ่น” เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการกระทำหน้าที่ของศูนย์ฯ ซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงระบบนั้นสามารถกระทำได้จากหลายทิศทางหรือหลายช่องทาง และปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจจะมีผลสำคัญถึงขั้นที่จะทำให้องค์กรของรัฐมีการกระทำหน้าที่ต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในสังคมได้ดีขึ้นในที่สุดก็อาจเป็นไปได้

นอกจากนี้งานชิ้นนี้ยังได้ผนวกข้อมูลด้านทัศนคติ ความคิดเห็น และมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) หลายภาคี ทั้งภาครัฐ ธุรกิจ สื่อมวลชน นักการเมือง และผู้นำทางศาสนา ที่มีต่อเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” และ “ประชาสังคม” ไว้ด้วย รวมทั้งการนำเสนอกรณีตัวอย่างของปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างเรื่องส่วนตัวและเรื่องสาธารณะ

ในตอนท้ายของรายงาน ได้พยายามประมวลภาพของจังหวัดน่านเพื่อให้มองเห็นถึงศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยงของกลไกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนา “ประชาสังคม” ในทุกระดับ ซึ่งข้อสรุปขั้นต้นก็คือ จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง และการจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเองมากกว่าข้อจำกัด เพราะเป็นจังหวัดที่มี “ทุนทางสังคม” (social capital) จำนวนมาก แต่ทั้งนี้ก็ควรจะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ติดตามกันต่อไป เพราะการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหรือการถ่ายโอนอำนาจจากศูนย์กลางสู่ชุมชนท้องถิ่นมิใช่สิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ง่ายๆ โดยปราศจากการสร้างเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อน และอะไรคือ “เงื่อนไขที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลง”? คำถามนี้คงจะเป็นคำถามที่ประชาสังคมหรือผู้ที่สนใจในการเปลี่ยนแปลงปฏิรูประบบที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้นจะต้องร่วมกันขบคิดหาคำตอบต่อไป

หมายเหตุ “ทุนทางสังคม” ในที่นี้หมายถึงศักยภาพและความสามารถของสมาชิกในสังคมในการร่วมมือและประสานงานกันในการดำเนินภารกิจต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

ABSTRACT

Nan Province: On Its Path towards Civil Society in Thailand

*Orathai Ard-am and Kusol Soonthorndhada
Institute for Population and Social Research,
Mahidol University*

This report begins with questions concerning civil society building and development. The study has thereafter attempted to explore vital issues and/or key elements that are relevant and /or determining the establishing and developing processes of civil society or voluntary organizations in Nan Province. The focal realm of the study has shed the light upon the so-called “Nan Provincial Community Coordinating Center”, which is a voluntary organization being established in late 1995 in responding to the New Social Movements which are in accordance with the principal outline of the 8th National Economic and Social Development Plan, that emphasizes the theme of local autonomy and the capability of local organizations to managing their own local communities. Meanwhile these organizations are expected to function as a strategic forum or mechanism to steer local communities into structural transformation or be proactive to the decentralization process that is presently taking place in Thailand.

The study on development and functionalities of the Center and its context reveals that, in this transforming process, the issues of consciences and strong sense of citizenship among the key actors of the organization are very crucial. What is quite astonishing, however, is that these key actors are mainly intermediate-level state officials who perceive very well of their socio-political environment. The rudimentary findings lead to an explanation that institutional performances or effective state agency may be made possible in the near future. However, this issue needs to be investigated furthermore.

Moreover, the study has incorporated views and perspectives of stakeholders in various settings: government (or state bureaucrats), business, mass media, political representatives (or members of the Paliament) and religious leaders; concerning both the functionalities and the concept of Provincial Community. Complexities of interaction between “the private” and “the public” are also illustrated.

At the end of the study, the strengths, weaknesses, opportunities and threats that are relevant to mechanisms and processes of civil society building and also the socio-politico-cultural resources of Nan Province are classified, discussed and analyzed. The concluding notion which is derived from this short-term study is that the Province of Nan has potential to restructuring and managing its own local communities due to the fact that the province possesses a great deal of social capital. However, in-depth analysis and on-going follow-up to steer changes into the right direction is still very essential because the transformation of the present system cannot be easily put into force without necessarily antecedent conditions. What are the necessarily antecedent conditions for structural changes? Civil society organizations or those who are interested in changing or transforming the system may need to answer this question first.

อารัมภบท (Introductory Remarks)

เอกสารทางวิชาการเรื่อง “จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย” ฉบับนี้เป็นผลลัพธ์อีกประการหนึ่งของโครงการความร่วมมือเพื่อการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ของมหาวิทยาลัยมหิดล ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการโดยคณะทำงานวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเป็นคณะทำงานที่ประกอบด้วยบุคคลากรจากคณะและสถาบันต่างๆ ในมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา หลายหน่วยงานด้วยกัน ซึ่งประกอบไปด้วย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท สถาบันวิจัยโภชนาการ และสถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน

โครงการนี้เป็นความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุดโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม และเป็นโครงการที่ดำเนินการในช่วงสั้น หรือเป็นช่วงของการริเริ่มแสวงหาทิศทางเพื่อเป็นฐานของการพัฒนาโครงการในระยะยาวต่อไป องค์ประกอบของโครงการจึงประกอบไปด้วยเนื้อหาหลักๆ 3 ส่วนด้วยกัน คือ :-

- 1) การทบทวนองค์ความรู้ด้านประชาสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- 2) การสำรวจศักยภาพของประชาคมจังหวัดและประชาสังคมระดับพื้นที่ และการศึกษาบทบาทของภาคีต่างๆ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders)
- 3) การศึกษาเจาะลึกเรื่องพัฒนาการ บทบาทและศักยภาพของประชาคมในระดับพื้นที่นำร่อง 3 จังหวัดคือ จังหวัดน่าน จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดนครศรีธรรมราช และการสนับสนุนทางวิชาการแก่ทีมงานของทั้ง 3 จังหวัด โดยสถาบันทางวิชาการจากส่วนกลางที่เข้าร่วมในโครงการนี้ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

ผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการนี้มีจำนวนมาก และมีพื้นฐานการศึกษาและความเป็นวิชาการที่ต่างกัน เพราะเนื้อหาและสาระสำคัญของแต่ละองค์ประกอบมีความครอบคลุมหลายประเด็น และหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์ประกอบที่ 1) ของโครงการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความหมายและความสำคัญของประชาสังคม (Civil Society) พัฒนาการและขบวนการเคลื่อนไหวด้านประชาสังคมในต่างประเทศ บทบาทของกลุ่ม/องค์กรสาธารณประโยชน์ในประเทศไทย บทบาทและความสำคัญของสื่อมวลชนในการพัฒนาประชาสังคม การเคลื่อนไหวและการรวมตัวกันของกลุ่มชนชั้นกลางที่มีอยู่ใน

สังคมไทย เช่น เครือข่ายเกษตรกรรายย่อย เป็นต้น รวมถึงการศึกษาเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง (Civic Education) การวิเคราะห์กฎหมายและนโยบายต่างๆ ที่เอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาสังคม บทบาทของหญิง-ชายในการพัฒนาประชาสังคม และพุทธศาสนากับการพัฒนาประชาสังคม เป็นต้น

การเริ่มต้นศึกษาและทบทวนความสำคัญและความเชื่อมโยงระหว่างประเด็นต่างๆ ดังกล่าว กับนโยบายที่มีต่อการสร้างและพัฒนาประชาสังคม เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะทำให้เราเข้าใจ ประเด็นต่างๆ เพื่อทำการศึกษาวิจัยอย่างเจาะลึกต่อไปแล้ว ยังจะทำให้เราเกิดความชัดเจนและมองเห็นทิศทางในการสร้างและพัฒนาประชาสังคมต่อไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เนื้อหาสาระขององค์ประกอบที่ 2) และที่ 3) นั้นเป็นความพยายามที่จะประเมินและติดตามความเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ต่างๆ หรือในโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อสำรวจดูว่าแนวคิดกับการปฏิบัตินั้นมีการประสานสอดคล้องกันมากน้อยแค่ไหน หรือได้เกิดการแปรแนวคิดสู่การปฏิบัติจริงมากน้อยแค่ไหน? และอย่างไร? ดังนั้นการให้ความสำคัญต่อการศึกษาและการประเมินความเคลื่อนไหวในพื้นที่ รวมถึงการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดกับจังหวัดนำร่องต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ผ่านการปฏิบัติ (interactive learning through action) จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง

ความพยายามต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้นับว่าเป็นตัวอย่างที่สำคัญของการสานแนวคิดและสาระสำคัญของแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาฉบับแรกที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้เข้าร่วมในการคิดและเขียนแนวทางการพัฒนาประเทศของเราอย่างกว้างขวาง

ดังนั้น เพื่อเป็นการตอบสนองต่อแนวทางและสาระสำคัญของแผนฯ ดังกล่าว “นักวิชาการในมหาวิทยาลัย” ควรจะต้องเข้าไปมีบทบาทหรือถือเป็น “ภารกิจของนักวิชาการ” เลยทีเดียวที่จะต้องร่วมมือกันเพื่อผลักดันให้สาระสำคัญในแผนฯ 8 ปรากฏเป็น “เรื่องจริง” ให้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนทางวิชาการเพื่อการสร้างกลไกและเครื่องมือ รวมทั้งช่องทางในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมใหม่ๆ ขึ้น รวมทั้งจับตามองและลงมือดำเนินการกับการแก้ปัญหา หรือคลายประเด็นปัญหาที่สำคัญยิ่งของสังคมไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นรากเหง้าของปัญหาใหญ่ๆ ทั้งหลายทั้งปวงในสังคมของเรา ซึ่งก็คือ “ปัญหาการพัฒนาและการบริหารจัดการประเทศแบบรวมศูนย์” รวมทั้ง “ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมือง” ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงของการปฏิรูปอย่างขนานใหญ่ตลอดจนถึง “ปัญหาความไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลและกลไกที่เกี่ยวข้อง”

ในขณะเดียวกัน “การปฏิรูป” ดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้หรืออาจเกิดขึ้นได้แต่ไม่ยั่งยืน หรืออาจเกิดแต่ต้องใช้เวลา นานมากหลายชั่วอายุคน ฯลฯ ถ้ายังไม่มี การตอบสนองต่อแนวทางการปฏิรูป ดังกล่าวจากสมาชิกของสังคม หรือจากคนทั้งมวล

การปฏิรูปแนวทางการพัฒนาประเทศ รวมถึงการปฏิรูประบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการเมืองและระบบที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของรัฐนั้น จะต้องเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการปฏิรูปจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองของคนในสังคมด้วย เพราะคนเป็นผู้สร้างระบบ ถ้าแนวทางการปฏิรูปขาดการตอบสนองและขาดการร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมลงแรงปฏิบัติจากสมาชิกของสังคม (ซึ่งสังคมมีสมาชิกอยู่หลายแบบ หลายประเภท หลายกลุ่ม หลายอาชีพ หลายระดับการศึกษา - ระดับอายุ หลายฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งดูเหมือนจะมีความหลากหลายทางความคิด และการรับรู้ต่อประเด็นปัญหาทางสังคมด้วย) ก็คงจะไม่สามารถเกิดเป็นจริงได้

สังคมไทยของเราในช่วงนี้จึงอยู่ในช่วงของการที่เราจะต้องช่วยกันปลุกตัวเองให้ตื่นขึ้นให้มารับรู้ มาสำนึก หรือมาสร้างสำนึกร่วมกัน (ยิ่งในภาวะของการตกต่ำทางเศรษฐกิจและการล้มละลาย มีหนี้สินท่วมประเทศเช่นนี้ ยิ่งมีความจำเป็นต้องรีบปฏิรูปวิถีการดำเนินชีวิตและวิธีคิดให้สามารถอยู่ได้ในท่ามกลางการล่มสลายดังกล่าวด้วย) และเราเชื่อมั่นว่าการทำงานของทีมงานของเราในครั้งนี้เป็นความพยายามเพื่อตอบสนองต่อแนวทางหลักของการพัฒนาประเทศด้วยวิสัยทัศน์และกระบวนทัศน์ที่ยาวไกลและใหม่เอี่ยม และเพื่อเป็นการตอบสนองต่อ “การปฏิรูปทั้งมวล” ที่เราต้องการให้เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้งที่เป็นการปฏิรูประบบและปฏิรูปคนที่สร้างระบบขึ้นมาด้วย

ส่วนท่านจะเห็นด้วยหรือไม่กับเรา หรือกับความคิด/ทัศนะของเราตามที่ปรากฏอยู่ในเอกสารทางวิชาการฉบับนี้ ก็คงจะเป็นเรื่องที่ดีกว่าจะมีการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกันต่อไป ด้วยเหตุนี้เราจึงยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับการตอบสนอง (responses) หรือการป้อนกลับ (feedback) ต่างๆ จากท่านผู้อ่านและผู้ใช้ประโยชน์จากงานชิ้นนี้ทุกท่าน

สารบัญ

(Table of Contents)

	หน้า
คำนำผู้จัดพิมพ์	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อ	จ
Abstract	ช
อารัมภบท (Introductory Remarks)	ณ
1. การสร้างและพัฒนาประชาสังคม : คำถามที่ต้องการคำตอบ ผ่านการปฏิบัติการและการศึกษาวิจัย	1
2. ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดและฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย : พัฒนาการ การคงอยู่ บทบาท-หน้าที่ และความพึงพอใจในการดำเนินงาน	7
3. ทักษะ ความคิดเห็นและการรับรู้ต่อเรื่องประชาคมจังหวัด และประชาสังคมของกลุ่ม/องค์กรภาคีระดับจังหวัด	25
4. ความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน และกรณีตัวอย่างที่ สะท้อนปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อน ระหว่างเรื่องส่วนตัว (private) และเรื่องสาธารณะ (public)	34
5. ศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยงของกลไกต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างและพัฒนาประชาสังคมของจังหวัด	37
6. ข้อเสนอ ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะเบื้องต้น	49
6.1 ข้อเสนอ ข้อเสนอแนะ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะต่างๆ ไป	49
6.2 ข้อเสนอแนะและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง	62
6.3 ข้อเสนอแนะและข้อเสนอแนะแบ่งตามประเด็นสำคัญต่อการขยายตัว ของแนวคิดประชาสังคมและการสร้างองค์ความรู้ด้านนี้	64

สารบัญ (ต่อ)

(Table of Contents)

	หน้า
เอกสารอ้างอิง (References)	71
ภาคผนวก 1 : การสรุปประสบการณ์และข้อสังเกตต่างๆ ในการทำงานร่วมกัน ระหว่างทีมงานจากส่วนกลางและทีมงานจังหวัดน่าน	77
ภาคผนวก 2 : รายละเอียดงานภาคสนาม	81
2.1 ตารางการทำงาน	
2.2 รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ ณ จังหวัดน่าน	
2.3 แนวคำถามในการสัมภาษณ์บุคคลและองค์กรภาคีระดับจังหวัด	

จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย¹⁾

1. การสร้างและพัฒนาประชาสังคม : คำถามที่ต้องการคำตอบผ่านการปฏิบัติการและการศึกษาวิจัย

ในช่วง 5 เดือนที่ผ่านมา (มิถุนายน - ตุลาคม 2540) ผู้เขียนทั้งสองไปทำงานที่จังหวัดน่านด้วยความสนุกสนาน มีความสุข ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายในท่ามกลางการทำงาน (ถึงแม้เราจะต้องสวมบทบาทหลายบทบาทก็ตาม คือ เป็นทั้งผู้ให้คำปรึกษาหารือ ผู้กระตุ้น ผู้สนับสนุน ผู้ศึกษาเรียนรู้ ผู้สังเกตการณ์ ผู้ให้กำลังใจ และต้องการกำลังใจ ฯลฯ) โดยได้รู้จัก พบปะผู้คนจำนวนมากที่หลากหลาย ทั้งทางด้านอาชีพการงาน การศึกษา และความคิดความอ่าน ทัศนคติและมุมมองต่างๆ

ภารกิจหลักของทีมงานคือ การสนับสนุนการทำงานวิจัยเชิงพัฒนาประชาสังคมของทีมงานจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับฝ่ายวิชาการ และคณะนักวิจัยของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านเป็นหลักก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วเราได้ตั้งเป้ากันไว้ด้วยว่า --- “เราจะเปิดใจเรียนรู้ และทำความเข้าใจกับความเป็นไปต่างๆ อย่างรอบด้าน และอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ไปในเวลาเดียวกันด้วย”

แม้จะมีภารกิจหลายอย่าง และมีเป้าหมายเชิงผลลัพธ์หลายประการที่ต้องการบรรลุภายใต้เวลาที่จำกัดเพียงแค่ 5 เดือนก็ตาม แต่ก็ไม่มี ความตึงเครียดแต่อย่างใดในการทำงาน ด้วยยึดมั่นในหลักการดังกล่าวแล้วข้างต้น

1) เอกสารนี้เป็นกิ่งบทความที่รายงานการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับความเคลื่อนไหว และความพยายามของจังหวัดน่าน ในการสร้างและพัฒนาประชาสังคม ภายในเวลา 5 เดือน (มิถุนายน - ตุลาคม 2540) จึงยังมีใช้รายงานที่จะสะท้อนประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างครบถ้วน ประกอบกับจำนวนของบุคคล/องค์กรภาคีในระดับจังหวัดที่ทำการศึกษาในครั้งนั้นก็ยังไม่ครอบคลุม ดังนั้น ภาพที่น่าเสนอในบทความนี้จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือเสี้ยวหนึ่งของความเคลื่อนไหว แต่เมื่อผนวกกับรายงานการวิจัยของทีมงานจังหวัดน่านแล้วอาจจะทำให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ขึ้น (โปรดอ่านรายงานการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการ บทบาทและศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรประชาคมในจังหวัดน่าน” จัดทำโดยทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน, พฤศจิกายน, 2540)

ในทางตรงกันข้าม เรากลับทำงานกันด้วยความสบายอกสบายใจ เพราะเรามุ่งประเด็น “การเรียนรู้และการทำความเข้าใจสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นและความเป็นจริงที่เป็นอยู่” มากกว่า การที่จะเร่งรัดเอาผลงานได้อย่างใดอย่างหนึ่งบนพื้นฐานความต้องการของเราแต่ฝ่ายเดียวเป็นหลัก

นอกจากนี้ยังเป็นการทำงานบนพื้นฐานของความรักและความเอื้ออาทรที่มีต่อกัลยาณมิตร เพื่อนร่วมงาน ผู้ร่วมอุดมการณ์ และประชาชนจังหวัดน่านเป็นหลัก เราเข้ามาร่วมทำงานในโครงการนี้ เพราะเห็นด้วยใน “คุณค่าของอุดมการณ์ประชาสังคม” เนื่องจากพิจารณาศึกษา ค้นคว้า มาระดับหนึ่งแล้วพบว่า “ประชาสังคม” และ/หรือ “ประชาคมจังหวัด” หรือ “ประชาคมเมือง” หรืออะไรก็ตาม แต่จะเรียกขานกันนั้น น่าจะเป็นคำตอบต่อปัญหานานัปการที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ และมีที่ท่าว่า จะเป็น “ปัญหา” ที่เจริญงอกงามต่อไปอย่างต่อเนื่องในศตวรรษที่ 21 ถ้าไม่มี “กระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม” (New Alternative or New Social Movement) หรือขบวนการเคลื่อนไหวของพลเมือง (The New Citizenship Movement) ดังเช่น เรื่องประชาคมจังหวัด (เมือง) และประชาสังคม เข้ามาช่วยตัดทอนเอาไว้ ไม่ว่าจะปัญหาใดๆ โดยเฉพาะเรื่องจิตสำนึกของสมาชิกในสังคมที่นับวัน จะถูกบ่อนทำลายลงไปเรื่อยๆ และถูกร่อนลงไปตาม “การถูกร่อนของสังคม”

ดังนั้น การหาทางออกให้กับปัญหาแบบตัวใครตัวมันจึงไม่น่าจะใช้ทิศทางที่ถูกต้องของสังคมอีกต่อไป เราจึงเห็นคุณค่าของการเข้าร่วมกระบวนการนี้

อย่างไรก็ตาม การที่เราจะเรียกร้องให้ทุกคนทุกฝ่ายเข้ามาร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหาต่างๆ แบบพุดง่าๆ ที่ๆ นั้น ก็ดูจะเป็นเรื่องที่ “ไร้เดียงสา” จนเกินไป ต่อไปเราคงต้องทำความเข้าใจกัน อย่างลึกซึ้งว่า... การเข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมนั้นคืออะไร? อะไรที่เราหมายถึง “การเคลื่อนไหวใหม่ๆ” หรือ “การเคลื่อนไหวของพลเมือง” เราควรเข้าร่วมมากน้อยแค่ไหน? อะไรคือ เส้นแบ่งระหว่างส่วนตัวกับส่วนรวม? อย่างไรคือสิ่งที่เรียกว่า “จิตสำนึกเพื่อสังคม” หรือความตระหนัก และความรับผิดชอบต่อสังคม?

ใคร หรือคนกลุ่มใด หรือชนชั้นไหนที่จะเป็นกลุ่มหรือชนชั้น หรือปัจเจกบุคคลที่จะมีศักยภาพ ในการเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นผลและเกิดความต่อเนื่องในระยะยาวไปยังคนรุ่นลูกหลานด้วย คนชั้นกลางซึ่งมีการศึกษาและมีความคิดแบบเสรีนิยมเท่านั้น

ใช่หรือไม่? ถ้าไม่ใช่ควรจะเป็นใคร/กลุ่ม/ชนชั้นใดได้อีกบ้าง? สิทธิและหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ ตื่นรู้ นั้นเป็นอย่างไร?

ต่อประเด็นสาระสำคัญและแนวคิดหลักที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ก็เช่นกัน จะเป็นคำตอบหรือเป็นแนวทางไปสู่คำตอบต่อการแก้ไขปัญหาทั้งหลายทั้งปวงของสังคมไทยได้จริงหรือไม่? หรือได้มากน้อยแค่ไหน และอย่างไร? ความร่วมมืออย่างแท้จริงระหว่างรัฐ เอกชน และภาค ประชาชน หรือประชาสังคมที่เราใฝ่ฝันอยากเห็นก็เช่นเดียวกัน เป็นสิ่งที่เราจะต้องเฝ้าติดตามว่ามันจะ เกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ และภายใต้เงื่อนไขใดได้บ้าง? หรือเป็นความร่วมมือในรูปแบบใด ทำเรื่องอะไร?

นอกจากนี้การลดขนาด อำนาจและบทบาทของ “รัฐ” ลงไป (ตามที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ชี้ถึงความสำคัญของประเด็นนี้เอาไว้ในบทความ “ประชาสังคม : ความหมาย การพัฒนาและ ประโยชน์ เมื่อสิงหาคม, 2540: 3) โดยการเพิ่มบทบาทของประชาสังคมก็เป็นอีกประเด็นคำถามหนึ่ง ที่เราจะต้องร่วมกันขบคิดและหาทางทำให้เกิดเป็นจริงได้ด้วย มิเช่นนั้น “รัฐเข้มแข็ง” (ในเรื่องที่ไม่เป็น เรื่อง) และ “ประชาชนหรือภาคประชาสังคมอ่อนแอ” ก็คงจะเป็นเรื่องที่เราจำต้องยอมรับหรือถกเถียง ยอมรับแบบขมขื่นใจกันต่อไป

อย่างไรก็ตาม เราคงจะไม่สามารถมองภาพของ “รัฐ” เป็นภาพแบบมิติเดียวที่หยุด นิ่งหรือมีด้านเดียว เราคงจำเป็นต้องมองเห็นหรือต้องมองทะลุให้เห็น “ศักยภาพของการที่ จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง” ที่มีอยู่ภายในองค์กรหรือในบุคคลากรระดับต่างๆ ของภาครัฐ ด้วย คือเราคงจำเป็นต้องมอง “รัฐ” “องค์กรของรัฐ” และ “คนของรัฐ” ด้วยทัศนะมุมมอง และความคิดที่พร้อมจะเข้าใจ “ความเป็นจริงที่อาจซ่อนเร้นอยู่” อีกหลายประการด้วย (ซึ่ง ผู้เขียนพบความจริงดังกล่าวในกรณีของจังหวัดน่าน ซึ่งจะได้ถ่ายทอดให้ฟังในลำดับต่อไป) รวมถึงทำ ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างคนและองค์กรของรัฐ กับคนและองค์กรของธุรกิจหรือภาค เอกชน รวมไปถึงคนและองค์กรของภาคประชาชนหรือประชาสังคมด้วย เพราะในความเป็นจริงนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 3 ภาคส่วนนี้มีอยู่สูงและซับซ้อน มีทั้งปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ทั้งในเชิง แนวราบหรือแนวนอนและแนวตั้ง และเป็นความสัมพันธ์/ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในหลายระดับ เช่น ทั้ง ในระดับนโยบาย ระดับการแลกเปลี่ยนแนวคิด ความคิด ระดับกิจกรรม หรือในระดับพื้นที่ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า “การสร้างประชาสังคม” นั้นมิใช่สิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ง่ายๆ เราจะต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในประเด็นปลีกย่อยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากพอสมควร

ความจริงแล้วยังมีประเด็นคำถามต่างๆ อีกมากมายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็น “การพัฒนาความเป็นพลเมือง” ที่ต้องสอนให้คนมีมิตสังคม มิตส่วนรวม มิตเสียสละ และมิตหน้าที่ตามที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้หยิบยกขึ้นมากล่าวไว้ในหน้าที่ 11 ของบทความของเขานั้น เป็นประเด็นที่สำคัญมากที่จะต้องร่วมกันคิด และร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นจริงให้ได้ต่อไป (แต่ผู้เขียนขอเติมอีกมิตหนึ่งที่สำคัญมากเช่นกันในการพัฒนาความเป็นพลเมือง ก็คือ มิตความสัมพันธ์และบทบาทของหญิง-ชาย)

อย่างไรก็ตาม เราคงจะไม่สามารถตอบคำถามทุกคำถามได้ในเวลาอันสั้นในช่วงเวลาการปฏิบัติงานทั้งหมดเพียงแค่ 5 เดือนที่ผ่านมาเท่านั้น และเป็นที่แน่นอนว่า... คำถามหลายคำถามดังกล่าวข้างต้นอาจจะต้องใช้เวลาราว 5-10 ปีในการตอบก็เป็นได้ เพียงแต่ขอให้เราทำทั้งหลายติดตามเรื่องนี้ต่อไปอย่างต่อเนื่องก็แล้วกัน เพราะถ้าเราทำแล้วทิ้งวิ่งไปหาเรื่องอื่น เราจะไม่มียุคที่จะสามารถสร้างองค์ความรู้หรือเข้าถึง “ความจริง” ที่มีอยู่อย่างซับซ้อนในสังคมไทยของเราได้อย่างแน่นอน เสร็จแล้วเราก็ต้องมานั่งถกเถียงกันอีกเกี่ยวกับเรื่องที่ว่า... ทำไมเราจะต้องคอยไปอิงอยู่กับกรอบแนวคิดและองค์ความรู้ของตะวันตก หรือจะต้องเพียรพยายามไปหยิบยืมหรือไขว่คว้าความรู้และแนวคิดของฝรั่งมาใช้อยู่เรื่อย ทำไมเราไม่คิดสร้างความรู้หรือหันมามอง “ความเป็นจริง” ที่มีอยู่ในสังคมไทยบ้าง? อะไรต่างๆ นานาทำนองนี้ ดังนั้น ถ้าเราทำหรือศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไปอย่างต่อเนื่องในระยะยาว (Longitudinal Study) เราก็จะมี “องค์ความรู้ที่เป็นของเราที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานความเป็นจริงในสังคมของเราต่อไปได้อย่างแน่นอน”

สำหรับในกรณีของจังหวัดน่านนี้ แม้ทีมงานหรือผู้เขียนทั้งสองจะมีได้มีภารกิจหลักในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนาประชาสังคม” แต่มีภารกิจหลักในการสนับสนุนให้การศึกษาค้นคว้าโดยทีมงานของจังหวัดน่านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพก็ตาม แต่เนื่องจากเราทั้งสองเป็น “นักวิจัย” โดยสายเลือดจึงอดมิได้ที่จะลองสำรวจขั้นต้น (explore) เกี่ยวกับ “ประเด็นคำถามต่างๆ” ที่มีอยู่ในใจมากมาย และบางส่วนของคำถามนั้นก็ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้น และบางคำถามได้รับคำตอบเบื้องต้นบ้างแล้วเช่นกัน ซึ่งเราจะได้นำเสนอให้ทราบในลำดับต่อไป ในบทความนี้

ในการลงไปทำงานที่จังหวัดน่านในครั้งนี้ ตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้นเช่นกันที่เราต้องแสดง หรือสวมบทบาทหลายอย่างหลายประการและมีภารกิจมากมาย แต่เราก็คิดว่าบทบาทหลักจริงๆ ของเราก็คือ “การเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการ” นั่นเอง

การเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นก็คือ การที่เราต้องการได้ความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากการปฏิบัติหรือผ่านการทดลองต่างๆ ซึ่ง “การปฏิบัติการ” ดังกล่าวอาจจะเป็นการดำเนินการโดยตัวของนักวิจัยเองแล้วศึกษาวิเคราะห์วิจัยไปด้วย หรืออาจจะเป็นการดำเนินการหรือการปฏิบัติการโดยคนอื่นที่มีใช้นักวิจัยเองก็ได้ หรืออาจจะเป็น “การปฏิบัติการ” ที่เกิดจากทั้งตัวนักวิจัยและคนอื่นๆ ไปพร้อมๆ กันก็ได้ แล้วเราก็ทำการศึกษาติดตาม วิเคราะห์การปฏิบัติการนั้นจนถึงขั้นสรุปเป็นทฤษฎีได้ ดังเช่นในกรณีของจังหวัดน่านนี้ ที่เราคิดว่าเรามีบทบาทเป็นทั้งนักวิจัยและนักปฏิบัติการ และทำงานร่วมกับนักวิจัยและนักปฏิบัติการท่านอื่นๆ หรือ “ทีมงานจังหวัดน่าน”

เราในฐานะ “นักวิจัยเชิงปฏิบัติการ” จึงสนใจที่จะ “รู้” และ “เข้าใจ” เกี่ยวกับ “สิ่งที่มีอยู่” “สิ่งที่เป็นอยู่” และ “สิ่งที่เกิดขึ้น” หรือ “สิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไป” ในจังหวัดน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างประชาสังคม เราจึงมีทั้งคำถามในทางทฤษฎีและคำถามที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ

หลายท่านอาจจะได้ยินกิตติศัพท์ของ “กลุ่มฮักเมืองน่าน” หรืออาจจะรู้จักภาพของจังหวัดน่านในแง่มุมต่างๆ มากมายพอสมควรแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ภาพและพลังของการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ” หรือหลายท่านคงจะได้พบปะพูดคุยกับ “คนเมืองน่าน” จากการประชุมในที่ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการประชุมของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมในช่วงเวลา 5-6 เดือนที่ผ่านมา

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ กลุ่มเหล่านี้ และบุคคลหรือปัจเจกชนต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้นั่นเองคือ “สิ่งที่มีอยู่” “ที่เป็นอยู่” และ “ที่เกิดขึ้นอยู่” ในจังหวัดน่านที่ทีมงานของเราต้องการทำความเข้าใจว่ากลุ่มองค์กรต่างๆ เหล่านี้มีความเป็นมาอย่างไร? มีใครเข้ามาร่วมบ้าง? ร่วมไปทำไมหรือต้องการอะไร? อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาที่จำกัดนี้ เราได้ให้ความสนใจต่อการเกิดขึ้น (Emergence) และการคงอยู่ (Existence) รวมไปถึงการกระทำหน้าที่ (functioning) รวมทั้งปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่และการกระทำหน้าที่ดังกล่าวของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน และฝ่ายวิชาการ รวมทั้งทีมวิจัยของศูนย์ฯ เป็นหลัก

สำหรับกรณีของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มองค์กรอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับ “กลุ่มฮักเมืองน่าน” นั้น ทางทีมวิจัยของจังหวัดน่านเองได้ทำกรณีศึกษา (case study) เกี่ยวกับองค์กรนี้อย่างละเอียดและได้นำเสนอในรายงานของจังหวัดด้วย อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “การพัฒนาหรือการสร้างประชาสังคม” ของจังหวัดน่านโดยมองเจาะลึกไปที่ “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” และ “ฝ่ายวิชาการ” ของศูนย์ฯ นั้นเรามีอาจตัด “กลุ่มฮักเมืองน่าน” ออกจากการวิเคราะห์นี้ได้ เพราะองค์กรทั้งสองมีความเชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่นพอสมควร

นอกจากนี้ เรายังมีโอกาสจะทำความเข้าใจสภาพการณ์และเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “การสร้างและพัฒนาประชาสังคม” ของจังหวัดน่านได้อย่างถูกต้องตรงความเป็นจริงเช่นกัน ถ้าเราละเลยการทำความเข้าใจสภาวะแวดล้อมหรือบริบท (Context) แวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคการเมือง และภาคสื่อมวลชน เราจึงได้พยายามที่จะเก็บข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านทัศนคติและความคิดเห็นของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เหล่านี้ที่มีต่อเรื่อง “ประชาคมจังหวัดน่าน” และทัศนคติหรือมุมมองของพวกเขาต่อการเคลื่อนไหว บทบาทและกิจกรรม รวมทั้ง “ภาพลักษณ์” (Image) ของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านในสายตาและความรู้สึก/ความคิดเห็นของปัจเจกชน กลุ่มองค์กรต่างๆ เหล่านี้ และรวมไปถึงนโยบาย/แผนงาน/โครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “ประชาคม” ด้วย

นอกจากนี้เรายังใช้โอกาสในการเข้าสัมภาษณ์ครั้งนี้ทำการสำรวจขั้นต้น (Explore) เกี่ยวกับ “ความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่หรืออาจมี” โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชนในการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ทั้งนี้เพื่อมองหาจุดเริ่มต้น (Entry Point) หรือจุดสานต่อแนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน (ซึ่งในเรื่องนี้เราก็พบโครงการความร่วมมือต่างๆ หลายโครงการด้วยกัน ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับต่อไป) และเลยไปถึงการประเมินความเป็นไปได้ในการ “สร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติ” รวมตลอดถึงการทำความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนที่มีอยู่ระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน หรือประชาสังคมด้วย รวมทั้งการติดตามและประเมินความเคลื่อนไหวของหน่วยงานต่างๆ ตามแนวทางของแผนฯ 8 ด้วยว่า ได้นำสาระสำคัญและแนวคิดของแผนฯ 8 โดยเฉพาะบทที่ว่าด้วยการจัดการภูมิภาคและชนบท และการพัฒนาประชารัฐไปใช้ในหน่วยงานของตนหรือมีความพยายามที่จะแปลงเป็นการปฏิบัติมากน้อยแค่ไหนด้วย

ในลำดับต่อไปเราจะพยายามนำเสนอภาพของ “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน และฝ่ายวิชาการ รวมทั้งทีมวิจัยของศูนย์ฯ” ว่ามีความเป็นมาหรือมีวิวัฒนาการมาอย่างไร? คงอยู่อย่างไร? มีใครเกี่ยวข้องบ้าง? บทบาทและภารกิจต่างๆ ของศูนย์ฯ เป็นอย่างไร? บริหารจัดการกันอย่างไร? ปัญหา/อุปสรรคที่เผชิญอยู่ การรวมตัวของฝ่ายวิชาการ เป็นอย่างไร? มีใครเข้าร่วมทีมวิชาการบ้าง? นัยยะหรือความหมายของการคงอยู่ของฝ่ายวิชาการและของศูนย์ฯ เป็นอย่างไร? ฯลฯ หลังจากนั้นเราจะพยายามนำเสนอข้อมูลที่เป็น ทักษะ/ความคิดเห็นของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวกับ “ประชาคมจังหวัด” รวมไปถึงประเด็น ความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน และปฏิสัมพันธ์ของบุคคล/องค์กรดังกล่าว ต่อจากนั้นจะพยายามประเมินภาพรวมของความเคลื่อนไหว ศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาส และความเสี่ยงต่างๆ ของทุกระดับ คือ ระดับฝ่ายวิชาการ ระดับองค์กร (ศูนย์ประสานงานฯ) และระดับจังหวัด ทั้งนี้เราได้พยายามผนวกข้อสังเกตต่างๆ ไว้อย่างทั่วถึง รวมทั้งข้อสังเกตจากการเข้าร่วมโครงการนี้ในฐานะเป็นผู้สนับสนุนและที่ปรึกษาด้านการวิจัยแก่ทีมประชาคมจังหวัดน่าน และข้อเสนอแนะขั้นต้น ทั้งที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดน่านโดยตรง และเกี่ยวกับกระบวนการเคลื่อนไหวด้าน “ประชาสังคม” โดยรวมต่อไปในอนาคต รวมทั้งข้อเสนอแนะในเชิงการวิจัยปฏิบัติการ การพัฒนาและวิจัย และการวิจัยอื่นๆ ไปด้วย

2. ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดและฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย : พัฒนาการ การคงอยู่ บทบาท-หน้าที่ และความพึงพอใจในการดำเนินงาน

ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน มีพัฒนาการมาจากการรวมตัวกันเคลื่อนไหวและรณรงค์เรื่องการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในจังหวัดน่าน ในปี พ.ศ.2537 การเคลื่อนไหวในครั้งนั้นถือเป็นการเคลื่อนไหวที่มีความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันของคนในจังหวัดน่านในหลายระดับ หลายภาคี และเกิดขึ้นทั้งในเมืองและในชนบท (common interest) ทุกคนทุกฝ่ายมองเห็นถึงความสำคัญของการมีสถาบันการศึกษาชั้นสูงในจังหวัดของตน ประชาชนและคนทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ ทั้งในด้านเงิน อุปกรณ์ คน/บุคลากร/ความคิด สถานที่ ฯลฯ

2.1 พัฒนาการและการคงอยู่ของประชาคมจังหวัดน่าน

ถึงแม้การรวมตัวกันเคลื่อนไหวและรณรงค์เรื่องนี้จะยังไม่นำมาซึ่งการจัดตั้งมหาวิทยาลัยได้สำเร็จตามความต้องการก็ตาม แต่การเคลื่อนไหวและโอกาสในการทำให้เกิดการรวมตัวกันดังกล่าวได้ทำให้คนแปลกหน้าจำนวนมากมารู้จักกัน และทำงานร่วมกัน

หรือเชื่อมต่อแลกเปลี่ยน ประสานงานในด้านต่างๆ ในเวลาต่อมา จนกระทั่งมาสู่การสนองตอบ ต่อกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนองตอบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศตามแนวทางของแผนฯ 8 ที่มีดำริมาจากส่วนกลางว่าต้องการให้จังหวัดน่าน เป็นจังหวัดนำร่องในการแปรแนวคิดเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” สู่การปฏิบัติจริง หรือเกิดเป็นรูปธรรมขึ้น โดยที่ในช่วงนี้คือ ประมาณปลายปี 2538 จนถึงกลางปี 2539 ได้มีบุคคลสำคัญและนักวิชาการจากส่วนกลางหลายท่าน อาทิ นายแพทย์ประเวศ วะสี คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่ คุณเอนก นาคะบุตร ดร.อนุชาติ พวงสำลี ฯลฯ ได้เข้ามาจุดประกายแนวความคิด และ ดร.ชาติชาย ในนามของสภาพัฒน์ฯ ได้มอบเงินสนับสนุนการก่อตั้งประชาคมด้วย จำนวนหนึ่งประมาณ 40,000 บาท ในการเคลื่อนไหวณรงค์ และการสนองตอบต่อกระบวนการหรือทิศทางใหม่ของการพัฒนาประเทศตามแนวทางแผนฯ 8 นี้ พบว่ามีบุคคลซึ่งเป็นที่นับหน้าถือตา และได้รับการยอมรับในบทบาท ความรู้ ความสามารถ ศักยภาพ คุณธรรม ความดี และความรับผิดชอบที่มีต่อชีวิตและสุขภาพที่ดี ของประชาชนในตลอดระยะเวลาการทำงานที่ผ่านมาในฐานะผู้อำนวยการของโรงพยาบาลน่านเป็นแกนหลักหรือเป็นบุคคลศูนย์กลางที่สำคัญของการประสานเชื่อมโยงของบุคคลที่อยู่ในองค์กร/หน่วยงานต่างๆ ที่หลากหลาย หรืออาจจะกล่าวได้ว่าคนเหล่านี้มารวมกัน เชื่อมต่อประสานกันบนพื้นฐานของความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันเรื่อง “มหาวิทยาลัย” แต่สามารถที่จะสานต่อหรือขยายตัวมาสู่การทำงานในเรื่องอื่นๆ ต่อไปได้ด้วย โดยมีบุคคลที่พวกเขา นับถือ ศรัทธา เป็นกุญแจสำคัญของการขยายตัวและพัฒนาการดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์เจาะลึกลงไปแล้วเราจะพบว่า บุคคลเหล่านี้ซึ่งมีอาชีพการทำงานที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นแพทย์ พยาบาล นักการศึกษา อาจารย์ ครู นักพัฒนาองค์กรเอกชน นักกฎหมาย วิศวกร นักธุรกิจ ฯลฯ ล้วนแต่มี common interest ที่กว้างและลึกมากไปกว่าเรื่อง “การมีมหาวิทยาลัย” ร่วมกันเท่านั้น

คนเหล่านี้สนใจความเป็นไปของสังคมน่าน ปราบปรามหรือต้องการที่จะเห็นคนในจังหวัดน่าน สังคม และความเป็นอยู่ของจังหวัดน่าน มีความประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ และศิลปะ-วัฒนธรรมอันดีงามของจังหวัด หรืออาจจะกล่าวได้ว่าคนเหล่านี้ส่วนใหญ่หรือทั้งหมดมี “จิตสำนึกต่อสังคม” ดังเช่น คำพูดของสมาชิกคณะทำงานคนสำคัญท่านหนึ่งของศูนย์ฯ ที่กล่าวว่า...

“ผมเข้ามาด้วยจิตสำนึกและด้วยความศรัทธาในความเป็น “คุณหมอบุญยงค์” มาด้วยจิตสำนึกที่จะต้องรับผิดชอบต่อชุมชน ผมเคยออกไปทุกพื้นที่ ทุกหมู่บ้าน

**ทนไม่ได้ที่จะอยู่ไปวัน ๆ โดยไม่ทำอะไรเลย ผมออกไปเห็นปัญหาที่สำคัญ
ของชุมชน ก็คือ ปัญหาที่ข้าราชการใช้อำนาจของรัฐมาเป็นอำนาจของตนเอง
เพื่อตนเอง”**

คำพูดดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นปัจจัยหลักต้นที่สำคัญของการที่จะเข้าร่วมการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวมของสมาชิกท่านนี้ ซึ่งก็คือปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านอำนาจระหว่างข้าราชการ (หรือกลไกของรัฐ) และประชาชน และการใช้อำนาจเพื่อตนเอง ซึ่งความจริงแล้วก็คือปัญหาด้านโครงสร้างของสังคมนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มีสิ่งที่น่าสนใจมากอีกประการหนึ่งก็คือสมาชิกท่านนี้มีสถานะและตำแหน่งอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือการเป็น “ข้าราชการ” ด้วย ซึ่งก็คงไม่ต่างจากสมาชิกคณะทำงานท่านอื่นๆ อีกจำนวนมาก หรืออาจกล่าวได้ว่า คณะทำงานของศูนย์ฯ ส่วนใหญ่ (เกินครึ่ง) มีงานหรือภารกิจประจำของตนเองอยู่ในองค์กรภาครัฐ หรือเป็น “ข้าราชการ” หรือแม้แต่ ผู้นำคนสำคัญของศูนย์ฯ ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานและที่ปรึกษาของศูนย์ฯ ก็เป็นอดีตข้าราชการหรือปัจจุบันเป็น “ข้าราชการบำนาญ” และยังเป็นสมาชิกวุฒิสภาอีกด้วย

แต่คนเหล่านี้เป็น “ข้าราชการที่มีจิตสำนึกต่อสังคม มีสำนึกอิสระของความเป็นปัจเจกชน และมีการเรียนรู้ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสูง มีการยอมรับนวัตกรรมทางความคิดใหม่ๆ ของสังคม”

นอกจากนี้เรายังพบว่าข้าราชการบางท่านที่เข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม หรือมาเข้าร่วมกับศูนย์ฯ เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญอยู่ใน “กลุ่มฮักเมืองน่าน” ด้วย จึงทำให้ศูนย์ฯ และกลุ่มฮักเมืองน่านเกิดการเชื่อมต่อกันได้ง่ายขึ้นประกอบกับแนวคิด ทิศทาง และเนื้อหาสาระหลักของการเคลื่อนไหวของศูนย์ฯ นั้น เป็นไปในทิศทางและมีสาระหรือแก่นหลักของการทำงานที่สอดคล้องกับทิศทางและเนื้อหาสาระหลักของกลุ่มฮักเมืองน่าน หรืออาจกล่าวในอีกนัยหนึ่งได้ว่า “กลุ่มฮักเมืองน่าน” และเครือข่ายของกลุ่มที่มีอยู่มากกว่า 60 องค์กร/กลุ่ม นั้น เป็นรากฐานหรือจะเรียกว่า “ฐานราก” หรือ “ทุนทางสังคม” ของประชาคมที่มีอยู่หรือเป็นอยู่ในจังหวัดน่านอยู่แล้วนั่นเอง (Civic Infrastructure หรือ Civic Capital/Social Capital) และเมื่อเกิดกระแสการเคลื่อนไหวเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” ที่เป็นกระแสที่ถูกผลักดันและขับเคลื่อนมาจากส่วนกลาง โดยนักวิชาการ นักคิดอาวุโสและผู้ที่ต้องการเห็นความเป็นธรรม และความถูกต้องในสังคม และได้ผลักดันผ่านลงมาทางแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ผ่านทางกลุ่มชนชั้นกลางซึ่งมีความห่วงใยและมีจิตสำนึกสาธารณะก็ทำให้เกิดการผนึกกำลังกันทำงานบนพื้นฐานของความสนใจและประโยชน์ร่วมกัน (common interest) โดยมีจุดมุ่งหมายที่

คล้ายคลึงกัน (common goal) มีความเข้าใจร่วมกัน (common understanding) และมีศรัทธาร่วมกันด้วย (common faith) การผนึกกำลังหรือการเชื่อมต่อนี้ระหว่างศูนย์ฯ ซึ่งเป็นคนชั้นกลางของจังหวัดน่าน และเป็นข้าราชการหัวก้าวหน้า กับกลุ่มอัยการเมืองน่าน ซึ่งมีเครือข่ายการทำงานอยู่ในเขตชนบทและเป็นการทำงานของชนชั้นล่าง จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ควรได้รับการศึกษาและทำความเข้าใจอย่างใกล้ชิดต่อไป

ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในความเป็นจริงตรงจุดนี้ให้ดี เพราะคนเหล่านี้ (คนที่ทำงานให้ศูนย์ฯ) จะเป็นตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในภาครัฐหรือในองค์กรของรัฐให้เป็นองค์กรที่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้องตามกรอบหน้าที่ที่มีอยู่ (Institutional Performance) และอาจจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนของโครงสร้างและกรอบหน้าที่ขององค์กรในอนาคตได้ รวมทั้งก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มฐานรากได้ด้วยเพราะคนเหล่านี้ตระหนักและเข้าใจในสาระสำคัญของแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 เป็นอย่างดี แต่อาจจะมีบางส่วน บางคนที่ยังมองไม่เห็นจุดเริ่มต้น หรือช่องทาง หรือแนวทางในการนำหัวใจหลักของแผนฯ 8 ไปปรับใช้ในหน่วยงานของตน หรือบางท่านกำลังมองหาช่องทางต่าง ๆ อยู่ เป็นต้น

ดังนั้น เราจะต้องไม่มองข้ามศักยภาพและบทบาทของคนเหล่านี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในระดับกลาง (intermediate level) เพราะการที่คนเหล่านี้เข้ามาร่วมในกระบวนการแสวงหาทางออกต่าง ๆ ให้กับสังคม เข้ามาเรียนรู้ร่วมกับคนที่ทำงานอยู่ในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรของชาวบ้านนั้น นับเป็นนิมิตหมายอันดียิ่งที่เกิดขึ้นกับคนที่อยู่ในภาคราชการ และ/หรือในองค์กรภาครัฐ

เช่นเดียวกับทีมงานฝ่ายวิชาการหรือทีมวิจัยของศูนย์ฯ (ซึ่งคนเหล่านี้บางส่วนเป็นสมาชิกคณะทำงานของศูนย์ฯด้วย) ที่ประกอบไปด้วยข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ และมีข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือ คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาโท และส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นคนจังหวัดน่านเอง หรือจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดแพร่ เป็นต้น

ความเป็นคนท้องถิ่นที่มีการศึกษาและมีความรู้ในระดับสูง และส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง และมีจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม ต้องการเห็น “จังหวัดน่าน” มีการพัฒนาอย่างถูกต้องทุกทางในทุกด้าน จึงทำให้คนเหล่านี้มารวมตัวกันทำงานในสิ่งที่ตนเองสนใจและคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมน่านร่วมกัน

ถึงแม้คนเหล่านี้จะเป็นข้าราชการ ซึ่งมาจากหน่วยงานต่างๆ ที่หลากหลาย เช่น โรงพยาบาล จังหวัดน่าน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด วิทยาลัยสารพัดช่างน่าน โรงเรียนสตรีศรีน่าน สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตน่าน สำนักงานสามัญศึกษาอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษา สำนักงานจังหวัด วิทยาลัยเทคนิคน่าน ฯลฯ แต่ด้วยความสำนึกในท้องถิ่น และด้วยความต้องการเพื่อส่วนรวมดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้คนเหล่านี้จัดสรรเวลาส่วนหนึ่งของพวกเขา จากภาระงานประจำ เข้ามาร่วมดำเนินการศึกษาวิจัยในโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมในครั้งนี

จากการสัมภาษณ์สมาชิกคณะทำงานของคุณย์ และสมาชิกในฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยหลายท่าน ทำให้ทราบว่าหลายท่านเข้ามาร่วมทีมโดยการชักชวนของผู้นำของคุณย์ฯ โดยตรง และหลายท่านมีความรู้จักกันอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว และทำงานอยู่ในหน่วยงานเดียวกัน จึงมีการชักชวนกันมา เนื่องจากมีความสนใจที่เหมือนกัน และเนื่องจากผู้ชักชวนพิจารณาว่าคนเหล่านี้จะสามารถ “ทำการวิจัย” หรือมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเข้าร่วมทีมได้

จากการสัมภาษณ์อีกเช่นกัน ทำให้ทราบว่าไม่มีสมาชิกคณะทำงานทั้งของคุณย์ฯ และของฝ่ายวิชาการวิจัยท่านใดที่จะเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวในการเข้ามาร่วมกลุ่มดังกล่าว ดังคำพูดของสมาชิกคณะทำงานท่านหนึ่งที่น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงดังกล่าวข้างต้นได้ดีคือ...

“ผมคิดว่าทุกคนที่เข้ามาร่วมทีม มีความตั้งใจดีต่อสังคมน่าน และนี่คือ “ศักยภาพ” ที่สำคัญประการหนึ่งของเรา คนที่หวังประโยชน์แอบแฝงผมว่าไม่น่ามี หรือความจริงต้องพูดว่า...ไม่มีเลย”

(สมาชิกทีมวิจัย/วิชาการ/7 กันยายน 2540)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ทุกคนจะมีความตั้งใจดีในการเข้ามาร่วมงานในครั้งนี้ แต่ก็ดูเหมือนทีมงานจะประสบปัญหาที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือ ปัญหาด้านการจัดสรรเวลาให้กับการทำงานที่อยู่นอกเหนือภาระงานประจำของแต่ละคน ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็น “ข้าราชการ” และบางท่านต้องทำเรื่องขออนุญาต หรือขออนุมัติจากผู้บังคับบัญชาของตน และมีบางท่านที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาของตนหรือถึงขั้นกีดขวาง และพูดจาถากถางต่างๆ ในการที่บางท่านเข้ามาร่วมทำงานกับกลุ่ม “ประชาคม” (ซึ่งในกรณีหลังนี้เป็นข้าราชการที่มาจากสายงานการปกครอง ซึ่งจะเห็นได้ว่า การที่ข้าราชการในสายงานการปกครองที่มีความคิดก้าวหน้า มีจิตสำนึกต่อสังคมสูง

จะเข้ามาร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมกับภาคีอื่นๆ ก็มีสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย (เช่นกัน)

ดังนั้น ประเด็นเรื่อง “การจัดสรรเวลา” กับการทำงานเพื่อส่วนรวมของผู้ที่มีภาระงานประจำอยู่แล้ว จึงเป็นประเด็นที่สำคัญมากต่ออนาคตและทิศทางการทำงานของศูนย์ฯ และของฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยในขั้นต่อไป เพราะถ้าไม่สามารถจัดสรรได้อย่างเป็นระบบ และลงตัวพอสมควร อาจจะไปสู่การหดตัวและการสลายตัวไปของฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยก็เป็นได้

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่อง “การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน” และผู้บังคับบัญชาที่เป็นประเด็นที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งเช่นกันที่คงจะต้องมาขบคิดร่วมกันว่าทำอะไรจึงจะทำให้ผู้บังคับบัญชาได้มีโอกาสในการเข้ามาเรียนรู้กับภาคีอื่นๆ ด้วย ซึ่งตรงนี้เป็นประเด็นที่สำคัญมากในทัศนะของผู้เขียน เราจะสร้างเงื่อนไขเพื่อจะทำให้ข้าราชการในระดับผู้บังคับบัญชาที่ค่อนข้างมีความเฉื่อยต่อการเปลี่ยนแปลงได้มีโอกาสเรียนรู้เพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบหรือการปฏิบัติขององค์กร/หน่วยงานหรือสถาบันของตนให้ดีขึ้นได้อย่างไร

แต่สำหรับผู้เข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวที่สามารถจัดสรรเวลาได้อย่างเป็นระบบ เพราะได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากผู้บังคับบัญชาหรือจากหัวหน้างานของตน ดังเช่นกรณีของหัวหน้าทีมวิจัยและฝ่ายวิชาการที่สามารถให้เวลากับการทำงานประชาคมถึง 30-40% และทำงานประจำ 60% ก็สามารถทำให้มีความราบรื่นในการทำงาน และกลายเป็นกลไกที่สำคัญของการเคลื่อนไหวของฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย

ดังนั้น เราจึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเกิดขึ้นของการรวมตัวกันบนพื้นฐานของความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกันของศูนย์ฯ นั้นอาจจะเกิดขึ้นได้ง่าย ภายใต้เวลาอันสั้น แต่การที่จะคงอยู่ และกระทำหน้าที่หรือแสดงบทบาทต่างๆ ต่อไป รวมไปถึงการที่จะทำให้เกิดมีการต่อไปข้างหน้า นั้น มีสิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นหรือมีพัฒนาการต่อไปอย่างต่อเนื่องได้อย่างง่ายดายอีกต่อไป เพราะมีปัจจัยและตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย และถ้าเราไม่สามารถวิเคราะห์เจาะลึกเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัย/ตัวแปรและบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้งและถูกต้องอยู่ตลอดเวลา ก็จะทำให้เราทำงานด้วยสามัญสำนึกมากเกินไป ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ความจริงแล้วกลไกหรือฟันเฟืองที่สำคัญยิ่งต่อการคงอยู่ของศูนย์ประสานงานฯ จังหวัดน่าน มาจนถึงทุกวันนี้เป็นเพราะการทำงานของบุคคลหนึ่งที่เป็นอาสาสมัครอย่างแท้จริง เพราะมิได้รับค่าตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้มิได้รับค่าตอบแทนแล้วยังใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นของส่วนตัวในการทำงานเพื่อ “ประชาคม” ด้วย และมีชื่อเสียงเฉพาะตัวของเขาเท่านั้นที่ทำงานด้วย “จิตใจเสียสละ” อย่างแท้จริง แต่รวมถึงภรรยาของเขาด้วย ที่ได้จัดสรรเวลาส่วนหนึ่งจากภาระงานประจำเข้ามาทำงานเป็น “อาสาสมัคร” โดยการเป็นเหรียญกษาปณ์และทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่างๆ ให้แก่ศูนย์ฯ และมูลนิธิ นอกจากนี้ก็ยังมีเปิดเผยข้อมูลด้านรายรับ-รายจ่ายให้แก่สมาชิกคณะทำงานฯ และสาธารณชนได้ทราบอยู่เป็นระยะๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม ดังได้กล่าวไปแล้วว่า ทิศทางและพัฒนาการขององค์กรในช่วงต่อไปนี้เป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญที่ “ผู้ร่วมเส้นทาง” เดียวกันที่มีอยู่ทั้งหมดประมาณ 50 กว่าท่าน นี้คงจะต้องมาร่วมกันคิด ร่วมกันสานต่อ ร่วมกันจัดระบบต่อไป เพราะการทำงานเป็น “อาสาสมัคร” อย่างที่เป็นอยู่นี้ค่อนข้างจะขัดกับหลักความเป็นจริงของชีวิตของคนเราในสังคมปัจจุบันอยู่มากพอสมควร คือมันกลายเป็นชีวิตที่มี “มิติสังคม” “มิติส่วนรวม” และ “มิติการเสียสละ” ที่สูงมากจนขาดการมีชีวิตแบบปัจเจกชนที่ต้องการจะมีความเป็นของตัวเอง มีการทำงานหรือการประกอบอาชีพที่มีรายได้เพื่อเลี้ยงชีวิตต่อไป และการคิดต่างๆ ได้อย่างอิสระ เสรีชนด้วย (ดังที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ 2540 ได้กล่าวไว้อีกเช่นกัน) (ถึงแม้บุคคลนี้จะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีก็ตาม)

ดังนั้น ในขั้นนี้จึงอาจพอสรุปได้ว่า การเข้าร่วมในกระบวนการสร้างหรือพัฒนาประชาสังคมด้วยความสมัครใจ ด้วยจิตใจที่เสียสละ ด้วยการเป็นอาสาสมัคร นั้นถือเป็นความจำเป็นและเป็นจุดแข็งของกระบวนการนี้ แต่ในขณะเดียวกัน **จุดแข็งนี้ก็อาจจะกลายเป็นจุดอ่อนหรือเป็นความเสี่ยงได้ทันที**ถ้าเรายังฝันที่จะให้สภาพการณ์นี้ดำเนินต่อไป โดยไม่มีการปรับปรุงระบบที่เกิดขึ้นให้มีวิวัฒนาการหรือก้าวไปสู่พัฒนาการอีกขั้นหนึ่งให้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงนี้ที่ผู้ประสานงานที่เป็นอาสาสมัครท่านดังกล่าวได้แจ้งให้ทางศูนย์ฯ รับทราบถึงความจำเป็นที่เขาจะต้องไปประกอบอาชีพของตนเองในเดือนมกราคม 2541 ที่จะถึงนี้ด้วย ซึ่งถ้าศูนย์ฯ ไม่มีการเตรียมการที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นดังกล่าว ก็อาจจะมีผลต่อความไม่ต่อเนื่องด้านกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ ได้

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็เข้าใจในเงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่ของศูนย์ฯ เป็นอย่างดี และมีได้ต้องการเรียกร้องอะไรมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะความจริงแล้วทุกคน

หรือคนส่วนใหญ่ที่เข้ามาร่วมกระบวนการนี้ก็ได้ “มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม” อย่างเต็มกำลัง และความสามารถมากพอแล้ว และส่วนหนึ่งของการเติบโตของศูนย์ฯ ในช่วงที่ผ่านมา เป็นผลมาจากการผลักดันและความต้องการ (pressure and demand) ของบุคคล กลุ่มองค์กร และหน่วยงานจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากองค์กร/หน่วยงานในส่วนกลาง เช่น สภာพัฒนฯ หรือทีมงานของนักวิชาการจากส่วนกลาง ส่วนหนึ่งจึงเป็นการเติบโตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าวด้วย ซึ่งจะเป็นการเติบโตที่ไม่เป็นไปตามสภาพหรือตามธรรมชาติที่ค่อยๆ เติบโตจากเงื่อนไขและสภาพภายในของตัวมันเอง (growth from the inside) ซึ่งน่าจะมีความมั่นคงแน่นอนและ/หรือมีวุฒิภาวะมากกว่า (certainty and maturity) รวมไปถึงน่าจะมีความยั่งยืนต่อไปในระยะยาวมากกว่าด้วยหรือไม่ (sustainability)?

เท่าที่สังเกตดูพบว่า ทีมงานหลายท่านของศูนย์ฯ และฝ่ายวิชาการ/วิจัยเองนั้นค่อนข้างมีความยืดหยุ่นต่อการมีความสัมพันธ์กับหน่วยงาน/องค์กรภายนอกอยู่ในระดับหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งส่วนนี้อาจจะมีความวิตกกังวลว่าองค์กรหรือกลุ่มที่จัดตั้งหรือก่อตั้งขึ้นจะขาดความเป็นตัวของตัวเอง และมีการเติบโตแบบผิดธรรมชาติโดยเกิดจากแรงผลักดันจากภายนอกเป็นหลัก โดยอาจจะเกรงว่าจะไม่ยั่งยืนเนื่องจากเงื่อนไขและปัจจัยภายในต่างๆ ขององค์กรยังไม่พร้อมที่จะเติบโตแบบก้าวกระโดด และอีกด้านหนึ่งคงเป็นผลมาจากช่วงเวลาการทำงานของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมนี้ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่น่าตื่นเต้น จึงมีความเร่งรัดมาก เพราะมีผลลัพธ์ที่สำคัญที่จะต้องผลิตให้ได้ คือ “รายงานการศึกษาเรื่องบทบาท ตัวตน ศักยภาพ และข้อจำกัดของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในจังหวัดน่าน” ซึ่งในตอนแรกทางทีมงานจังหวัดน่านไม่ได้คิดว่าจะต้องทำการศึกษาวิจัยเจาะลึกอะไรในขั้นนี้ แต่คิดว่าจะเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่างๆ เกี่ยวกับจังหวัดน่านมากกว่าเมื่อมีการศึกษาแบบเจาะลึกเรื่องกลุ่ม/องค์กร จึงมีความจำเป็นต้องระดมคนเข้ามาทำงานโดยการชักชวนกันเข้ามามากกว่าที่จะเป็นการเข้ามาแบบธรรมชาติ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากคำพูดดังต่อไปนี้...

“ในตอนแรก เราอยากมุ่งทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่างๆ เท่านั้น เรายังไม่ได้คิดเรื่องการศึกษาวิจัย เพราะความจริงเราคิดว่าเรายังขาดคนที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำตรงนี้ พวกกลุ่มอาจารย์เราไปเชิญชวนเขาให้เข้ามา เขาถูกเชิญชวนมา เขาไม่ได้เข้ามาโดยธรรมชาติ”

(ผู้นำของศูนย์ฯ ท่านหนึ่ง/7 กันยายน 2540)

หรือคำพูดดังต่อไปนี้:-

“เราอยากทำอย่างที่เราทำอยู่ ทำอยู่ในเฉพาะกลุ่มที่เราสนใจ แล้วค่อยๆ

**พัฒนาต่อไป แต่ผมก็ยังไม่ค่อยแน่ใจว่ามันจะสามารถพัฒนาไปได้เท่าใด
ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่”**

(ผู้นำท่านเดียวกัน/26 กรกฎาคม 2540)

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงพบว่า สมาชิกของทีมงานซึ่งมีสถานภาพเป็น “อาจารย์” หลายท่านเข้ามาเพราะสนใจหรือด้วยความสมัครใจของตนเองด้วย

สำหรับด้านการจัดโครงสร้างองค์กรของศูนย์ฯ นั้น พบว่าศูนย์ฯ ได้มีการปรับตัวและมีการปรับโครงสร้างขององค์กรในช่วงเวลาที่ผ่านมา 2-3 ปีนี้อยู่หลายครั้ง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถกระทำหน้าที่และแสดงบทบาทด้านต่างๆ ได้มากขึ้น โดยล่าสุดมีการแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ 5 ฝ่าย คือ 1) ฝ่ายธุรการ 2) ฝ่ายวิชาการ 3) ฝ่ายกิจการพิเศษ 4) ฝ่ายปฏิบัติการ และ 5) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม สำหรับฝ่ายประชาสัมพันธ์นี้ยังเป็นเพียงการริเริ่มที่จะให้มีขึ้นเท่านั้น แต่ตอนนี้ในฝ่ายนี้ยังไม่มีคนทำงาน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ของศูนย์ฯ หลายท่าน ทำให้ทราบว่า ถึงแม้จะมีการจัดแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็นฝ่ายต่างๆ ดังกล่าว แต่ในความเป็นจริงแล้ว ก็ยังไม่สามารถจัดคนลงงานแต่ละประเภทได้อย่างลงตัว และภาระงานยังหนักอยู่ในบางคน บางฝ่าย หรือในการปฏิบัติงานจริงต้องช่วยกันทุกฝ่าย ดังคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งดังนี้:-

**“งานพวกนี้มันยัง run เป็นระบบไม่ค่อยได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแผนงาน
โครงการต่างๆ มันยังไม่ชัดเจน ดังนั้น ความรับผิดชอบในแต่ละประเภทงาน
ก็ยังไม่เกิดขึ้น”**

(ผู้ให้สัมภาษณ์หลัก/7 กันยายน 2540)

อย่างไรก็ตาม ทางทีมงานหรือคณะทำงานของศูนย์ฯ ก็ได้ละเลยต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ในทางตรงกันข้ามทางกลุ่มได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันอยู่เป็นประจำว่าจะสามารถปรับเปลี่ยนหรือจะหาทางออกต่างๆ ให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างไร จากการสัมภาษณ์และการสังเกตความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในบรรดาคณะทำงานเหล่านี้ก็พบว่า แต่ละท่านมีความพยายามเป็นอย่างมากที่จะทำอย่างไรจึงจะทำให้ “เกิดระบบ” ที่ work ได้อย่างแท้จริง

สำหรับด้าน**ผู้นำและภาวะการนำ** (leadership) นั้น พบว่า ในช่วงนี้เป็นช่วงของการปรับเปลี่ยน การนำและผู้นำ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำท่านเดิม ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าศูนย์ฯ และเป็นบุคคลที่ ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง (chief figure) ในสังคมนาน ซึ่งก็คือ คุณหมอบุญยงค์ วงศ์รักมิตร นั้น ท่านต้องการที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาเป็นผู้นำแทนท่าน เพราะท่านเองก็อายุมากขึ้นทุกวัน ดังนั้น ในปัจจุบันท่านจึงมอบหมายให้ นายแพทย์คณิต ตันติศิริวิทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลนานคนปัจจุบัน เข้ามาดำเนินการ และมีบทบาทแทนท่าน โดยตัวท่านขอทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและเป็นประธานของ ศูนย์ฯ แทน ซึ่งก็นับว่าการปรับเปลี่ยนด้านภาวะการนำดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนที่มีความสำคัญ ต่อภาพพจน์ (Image) และทิศทางขององค์กรนี้ต่อไปในอนาคต

จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องหลายท่านทั้งที่เป็นคนภายในศูนย์เองและคนภายนอกศูนย์ฯ พบว่ามีข้อสังเกตที่น่าสนใจ 2-3 ประการคือ:-

1) การสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้แทนมีความสำคัญมากต่อการสืบทอดงานต่อไปในอนาคต ถ้าไม่มีการสร้างคนใหม่ขึ้นมา ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นกับคนเก่าก็อาจจะมึผลกระทบต่อ “การคงอยู่” ของศูนย์ฯ อย่างแน่นอน

2) ข้ออ่อนของการให้คนใหม่หรือคนรุ่นใหม่ขึ้นมาเป็นผู้นำก็มี เช่น อาจจะได้รับ การยอมรับ น้อยกว่า เพราะยังมีอาวุโสน้อยกว่า และมี “บารมี” ยังไม่มากพอ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนในฐานะคนนอกมองว่าการสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนหรือสืบทอดนั้น เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และควรพยายามร่วมกันแหวกผ่านประเพณีในการยึดติดตัวบุคคล ควรพยายาม ร่วมกันสร้าง “ภาพพจน์” และ “ตัวตน” ขององค์กรต่างๆ ที่ทำงานด้านนี้ ให้ออกมาในลักษณะของ การทำงานเป็นทีมให้ได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และควรจะร่วมกันตั้งคำถามด้วยว่า... ถ้าสังคมไม่เปิด โอกาสให้แก่คน (รุ่น) ใหม่ แล้วสังคมจะก้าวต่อไปข้างหน้าได้อย่างไร? นอกจากนี้ในประเด็นที่เกี่ยวกับ ผู้นำและภาวะการนำนี้ก็คงจะต้องมีการศึกษาเจาะลึกในรายละเอียดต่อไปว่า ผู้นำในอุดมคติของคน จังหวัดนานนั้นเป็นอย่างไร หรือควรจะต้องมีคุณสมบัติใดบ้างจึงจะได้รับการยอมรับสูง รวมทั้งความ พึงพอใจของสมาชิกประชาคมนาน และศูนย์ฯ ที่มีต่อผู้นำของเขาด้วยว่าเป็นอย่างไร รวมไปถึง ความสามารถและศักยภาพของผู้นำในฐานะตัวนำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ในระดับต่างๆ ทั้งในเมือง/ชนบท หรือในกลุ่ม/ชนชั้นต่างๆ (ชนชั้นกลาง/ชนชั้นล่าง) หรือผู้นำของภาคีต่างๆ (ธุรกิจ/สื่อมวลชน/การศึกษา/องค์กรรัฐ/นักการเมือง ฯลฯ) นั้นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร หรือมีความ สำคัญมากน้อยแค่ไหน ต่อการคงอยู่และพัฒนาการของขบวนการประชาสังคม เป็นต้น

สำหรับปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการ run องค์กรในยุคนิยมหรือในระบบเศรษฐกิจแบบปัจจุบัน ซึ่งก็คือ “เงิน” และ “การบริหารจัดการด้านการเงิน” นั้นพบว่า ในปัจจุบันศูนย์ฯ มีเงินอยู่ในจำนวนไม่มากนัก ส่วนหนึ่งเหลือจากการบริจาคในการรณรงค์เรื่องมหาวิทยาลัย และส่วนหนึ่งเป็นเงินของมูลนิธิพุทธมนต์ โชติคุณ และมีได้มีการระดมทุนจากสาธารณะเหมือนกับครั้งที่ทำการรณรงค์เรื่องการจัดตั้งมหาวิทยาลัย เพราะส่วนหนึ่งต้องการที่จะมีความเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม ถ้ามีผู้มีจิตศรัทธาหรือมองเห็นคุณค่าของการทำงานของศูนย์ฯ และต้องการให้การสนับสนุน ศูนย์ฯ ก็ยินดีรับการสนับสนุนนั้น แต่จะต้องไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น สำหรับเงินสนับสนุนจากภาครัฐนั้นยังไม่ได้รับจากหน่วยงานใด อย่างไรก็ตาม จากการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนทัศนะกับบุคลากรหรือผู้บริหารระดับสูงขององค์กรภาครัฐในท้องถิ่นเกี่ยวกับการหาช่องทางในการสนับสนุนการทำงานของ “ประชาคมจังหวัด” ตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 (ส่วนที่ 4 บทที่ 4 ข้อ 2 (2.2) นั้น พบว่า มีความเป็นไปได้ที่หน่วยงานระดับท้องถิ่นจะให้การสนับสนุนทางการเงิน และ/หรืองบประมาณแก่ “ประชาคมจังหวัด” หรือแก่ศูนย์ฯ ต่อไปในอนาคต ซึ่งเรื่องนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจและสมควรได้รับการศึกษาติดตามต่อไปอย่างใกล้ชิด เพราะถ้าการสนับสนุนดังกล่าวเกิดเป็นจริงขึ้นก็แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างรัฐ (องค์กรท้องถิ่น) และองค์กรด้านประชาสังคมได้เกิดเป็นจริงขึ้นแล้ว

ในปัจจุบันศูนย์ฯ ฟังฟังทรัพยากร อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ จากโรงพยาบาล(เหตุผลหนึ่งเพื่อลดค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ไม่จำเป็นลงไป) เพราะใช้สถานที่ของโรงพยาบาล (ห้องประชุม 3) เป็นสำนักงานชั่วคราวของศูนย์ฯ จึงสามารถที่จะหยิบยืมหรือใช้ทรัพยากรต่างๆ ร่วมกับโรงพยาบาลได้อย่างคล่องตัว ซึ่งตรงนี้นับว่าเป็นคุณูปการเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานราชการอย่างโรงพยาบาลน่าน โดยการนำของท่านผู้อำนวยการ (ทั้งอดีตและคนปัจจุบัน) สามารถสนองตอบต่อความต้องการของสังคมและต่อกระแสการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นกรณีการเคลื่อนไหวเรื่องรัฐธรรมนูญ การรณรงค์เรื่องมหาวิทยาลัย การมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในจังหวัดน่าน ล้วนแต่เป็นการทำงานที่เกิดขึ้นในห้องประชุม 3 ทั้งสิ้น ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ปรากฏการณ์ในการเคลื่อนไหวเข้ามาสนับสนุนการทำงานด้าน “ประชาคมจังหวัด” และ “ประชาสังคม” ของคนและองค์กรในภาครัฐตรงนี้จะต้องไม่ถูกมองข้ามหรือถูกตีความเป็นอย่างอื่น

ในทางตรงกันข้าม การเข้ามาร่วมทั้งในด้านกำลังคน/บุคลากร อุปกรณ์ เงิน สถานที่ ฯลฯ ต่างๆ เหล่านี้มีนัยยะและมีความหมายมาก เพราะสิ่งนี้คือสิ่งที่สังคมต้องการและเป็นความต้องการร่วมกันที่ถูกระบุไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ 4 บทที่ 4 และส่วนที่ 7

บทที่ 1 และบทที่ 2 ที่ต้องการให้หน่วยงานหรือองค์กรของรัฐได้กระทำหน้าที่ในการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ตามภารกิจที่ถูกกำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม การที่เราจะเรียกร้องให้หน่วยงานราชการหรือองค์กรในภาครัฐเข้ามา ร่วมในกระบวนการนี้มาก ๆ เหมือนกับที่โรงพยาบาลน่านกำลังทำอยู่ก็อาจจะไม่ใช่สิ่งที่จะ สามารถทำให้เกิดขึ้นได้อย่างง่าย ๆ เพราะการเข้าร่วมของโรงพยาบาลน่านและบุคลากรของ โรงพยาบาลค่อนข้างเป็นกรณีพิเศษในทัศนะของผู้เขียน เพราะโรงพยาบาลแห่งนี้ได้สร้าง วัฒนธรรมในการทำงานเพื่อสังคมเอาไว้ตั้งแต่สมัยท่านผู้อำนวยการคนก่อน ซึ่งใช้เวลาในการ ปลูกฝังประเพณีการคิดถึงส่วนรวมและทำเพื่อส่วนรวมมาทั้งหมดตลอดระยะเวลาการทำงาน ของท่าน 40 กว่าปี²⁾ (แต่ถึงกระนั้น ผู้เขียนก็ไม่ต้องการให้เกิดความเข้าใจที่ผิด ๆ ขึ้นว่า การกระทำของโรงพยาบาลน่านนี้เป็นกรณีพิเศษ และเป็นเรื่องที่หน่วยงานอื่นทำไม่ได้ แต่ ควรมองว่าการเข้าร่วมและการกระทำของโรงพยาบาลน่านในครั้งนี้เป็นกรกระทำตามกรอบ หน้าที่และภารกิจที่มีต่อสังคม ส่วนรวม และเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่หน่วยงานหรือองค์กร อื่น ๆ ควรจะกระทำหรือเข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมหรือตอบสนองต่อ ความต้องการของสังคมด้วย อย่างไรก็ตาม อาจจะมีบางท่านมองว่าการกระทำของโรงพยาบาล น่านในครั้งนี้เป็นกรกระทำที่อยู่นอกเหนือกรอบภาระหน้าที่หลักของการเป็นโรงพยาบาลที่ควรจะเน้น หรือจำกัดขอบเขตอยู่เพียงแค่เรื่องสาธารณสุขและสุขภาพอนามัยเท่านั้นก็เป็นได้)

จากข้อเท็จจริงข้างต้น เราจึงเห็นได้ว่า ความสามารถในการตอบสนองต่อกระแสแนวคิด ใหม่ ๆ หรือต่อการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมของ “โรงพยาบาลน่าน” นั้นมิใช่การตอบสนองที่เกิดจาก กระแสเรียกร้องของสังคมเพียงแค่วิวหน้าเท่านั้น แต่เป็นการตอบสนองที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม และการมี “มิตีส่วนรวม” ที่ฝังรากลึกอยู่ในโรงพยาบาลแห่งนี้มาเป็นเวลานานแล้ว

2.2 บทบาท และหน้าที่ของประชาคมจังหวัดน่าน

ในลำดับต่อไป เราจะพยายามให้ภาพเกี่ยวกับบทบาทและการกระทำหน้าที่ต่างๆ ของ “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” ในช่วงเวลาที่ผ่านมาประมาณ 2-3 ปีนี้ (นับตั้งแต่ปลายปี 2538 - ปัจจุบัน) ว่าได้มีบทบาทในด้านใดบ้าง รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปแล้วและผลงานที่สำคัญๆ

²⁾ ถ้าท่านใดสนใจประวัติความเป็นมาและบทบาทต่อสังคมของโรงพยาบาลน่าน และคุณหมอบุญยงค์ โปรดอ่านใน “อาจารย์ : แป้นเกล็ดฉบับพิเศษ” จัดพิมพ์โดยโรงพยาบาลน่าน, กุมภาพันธ์, 2537.

จากการที่เราได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัส ไปสังเกตการณ์การทำงาน เข้าร่วมประชุมกับทีมงาน รวมทั้งสัมภาษณ์ทีมงาน และการทบทวนเอกสารและรายงานการประชุมต่างๆ ย้อนหลังกลับไป 1 ปี เราจะเห็นได้ว่า ศูนย์ฯ ได้มีบทบาทและการกระทำหน้าที่ต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในการประสานเชื่อมโยงคน/หน่วยงาน/องค์กรต่างๆ เข้าด้วยกัน บทบาทในการเคลื่อนไหวรณรงค์ ผลักดัน/เรียกร้อง บทบาทในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทหรือแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่างๆ บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ฯลฯ

สำหรับกิจกรรมและผลงานสำคัญๆ ของศูนย์ฯ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาก็มีหลากหลาย ครอบคลุมหลายมิติ หลายเรื่อง (Issues) ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปะ - วัฒนธรรม - จิตกรรม ด้านการเมือง - การปกครอง (รัฐธรรมนูญ) และด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในเมืองและชนบท ฯลฯ โดยมีผลงานที่สำคัญๆ คือ การจัดประชุมจัดทำ “วิสัยทัศน์จังหวัดน่าน” การจัดประชุมระดมความคิดเห็นของภาคีต่างๆ ด้วยเทคนิค AIC การจัดงานเวทีสิ่งแวดล้อมน่าน 2539 ที่โรงเรียนสตรีศรีน่าน การร่วมรณรงค์เคลื่อนไหวเรื่องรัฐธรรมนูญ และผลักดันให้มีคณะกรรมการหรือสมัชชาจังหวัดด้านรัฐธรรมนูญ การดำเนินการคัดค้านการย้ายศาลากลางจังหวัดหลังเก่า การดำเนินการทักท้วงกรณีภาพจิตกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ การไกล่เกลี่ยกรณีความขัดแย้งการสร้างฝายตรงน้อย การเข้าร่วมระดมความคิดเห็นในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ร่วมกับทางสำนักงานจังหวัด ฯลฯ

การที่ศูนย์ฯ สามารถแสดงบทบาทและจัดทักกิจกรรมต่างๆ มากมาย รวมทั้งมีผลงานสำคัญๆ ที่โดดเด่นหลายผลงานด้วยกันในช่วงเวลาอันสั้นเพียงแค่ 2 ปีกว่าของการก่อตั้งเท่านั้น คงเนื่องมาจากเหตุผลหรือปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลายประการด้วยกันคือ:-

1) ความสามารถของศูนย์ฯ ในการประสานงานกับกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในจังหวัดน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายของกลุ่มฮักเมืองน่าน เป็นที่ทราบกันดีว่า “กลุ่มฮักเมืองน่าน” นั้นมีเครือข่ายที่เป็นองค์กรของชาวบ้านหรือองค์กรฐานราก (grassroot organizations/groups) จำนวนมากกว่า 60 องค์กร และความสามารถหรือศักยภาพในการประสานงานดังกล่าวข้างต้นถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่งในการทำงานเพื่อสร้างความเป็นประชาสังคม

(ปรากฏการณ์การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรฯ ที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ในเมือง และเป็นองค์กรที่อยู่บนการรวมตัวของชนชั้นกลางในเมือง ดังเช่น ศูนย์ประสานงานฯ นี้กับองค์กรของชาวบ้านหรือเครือข่ายของกลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบท และเป็นชนชั้นล่างสุดของสังคม เพราะส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ และควรศึกษาติดตามต่อไปอย่างใกล้ชิดว่า การประสาน

เชื่อมโยงระหว่างชนชั้นกลาง และชนชั้นล่างดังกล่าว จะก่อให้เกิดผลลัพธ์และการเรียนรู้ร่วมกัน
อย่างไรบ้าง)

2) ผู้นำของศูนย์ฯ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล

3) ผู้ประสานงานของศูนย์ฯ มีความสามารถในการดึงทรัพยากรบุคคลจากหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามาทำงานร่วมกันได้ และคงมีอีกมากมายหลายปัจจัยด้วยกันที่จะต้องทำความเข้าใจอย่างใกล้ชิด แต่มีปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่จะละเลยมิได้ก็คือ

4) ปัจจัยด้านความชัดเจนในแนวคิดเกี่ยวกับประชาคมและประชาสังคม ทั้งนี้ศูนย์ฯ หรือคณะทำงานได้มีการให้คำจำกัดความของคำว่า “ประชาสังคมจังหวัดน่าน” ไว้อย่างชัดเจน และได้ใช้เป็นกรอบในการทำงานของศูนย์ฯ มาโดยตลอด ดังนี้คือ.....

“ประชาสังคมจังหวัดน่าน หมายถึง การที่ประชาชนของจังหวัดน่าน จำนวนหนึ่ง มีจิตสำนึก มีวัตถุประสงค์ มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มาติดต่อสื่อสารกัน มารวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง รวมทั้งมีกระบวนการจัดการเพื่อมุ่งหวังให้จังหวัดน่านเป็นเมืองน่าอยู่ สงบสุข ร่มเย็น มีธรรมชาติที่สวยงาม และมีศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีที่โดดเด่น คงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวน่านสืบไป”

จะเห็นได้ว่า แนวคิดประชาสังคมนั้นได้ทำให้ปัจเจกชน/กลุ่ม/องค์กรสามารถคิดออกไปได้ไกลเกินกว่าสิ่งที่ตนเองสนใจหรือมีประโยชน์ผูกพันอยู่ ดังนั้น ในขั้นต่อไปของการดำเนินการ “สร้างประชาสังคม” ของจังหวัดน่าน ควรที่จะมีการเผยแพร่ “ภาพของจังหวัดน่านที่พึงปรารถนา” ข้างต้นออกไปในวงกว้างเพื่อให้ผู้คนหรือปัจเจกชนทั้งหลายตระหนักถึง “ผลประโยชน์ร่วมกัน” ของคนจังหวัดน่านทั้งหมด

2.3 ความพึงพอใจในการดำเนินงานของศูนย์ฯ

ในด้านความพึงพอใจต่อการทำงานของศูนย์ฯ และฝ่ายวิชาการ หรือต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของศูนย์ฯ นั้น เราก็ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องนี้กันด้วยกับทีมงานของศูนย์ฯ และทีมฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย ทำให้ทราบว่าสมาชิกคณะทำงานส่วนใหญ่ มีความพอใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นและบทบาทที่เป็นอยู่ ซึ่งจัดว่าอยู่ในเกณฑ์ความพึงพอใจที่สูงระหว่าง 70-90% รวมไปถึงความพึงพอใจที่มีต่อความสัมพันธ์ภายในทีมงานเองด้วย

อย่างไรก็ตาม ก็พบว่า ผู้นำของศูนย์ฯ และตัวจักรสำคัญขององค์กรนี้ยังไม่ค่อยมีความพึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่มากนัก โดยเฉพาะในเรื่องการเข้าร่วมของสมาชิกที่เป็นประชาชนทั่วไปยังมีน้อยหรือยังไม่สามารถเข้าถึงคนจำนวนมากได้

ในการประชุม "ประชาคมจังหวัด" ซึ่งได้มีการจัดประชุมทุก 2 เดือนก็มีคนมาเข้าร่วมน้อย และปัจจุบันน้อยลงไปเรื่อยๆ ซึ่งในประเด็นนี้ก็ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันบ่อยครั้งว่าจะทำอย่างไร ซึ่งบางท่านก็เสนอว่า ควรมีระบบตัวแทนจากประชาชนกลุ่มหรืออาชีพต่างๆ แต่บางท่านก็ไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้

สำหรับบทบาทของการเป็นผู้ประสานงานหรือการเป็นองค์กรประสานงานให้คนมาคิดร่วมกันได้ และทำงานร่วมกันได้นั้น ทางผู้ประสานงานของศูนย์ฯ กล่าวว่า ... “ผมคิดว่าเราทำได้ประมาณ 30% เท่านั้นคือ กลุ่มที่เป็นเครือข่ายชุมชน ชาวบ้านของกลุ่มฮักเมืองน่าน เรายังไม่เข้าไปทำในระดับอำเภอ และมีหน่วยงานระดับอำเภอต่างๆ อีกมากมายและในส่วนของเขตเทศบาลเองเราก็คิดว่าเรายังอยู่ตรงขอบ ๆ เท่านั้น”

ต่อประเด็นการ "ประชุมประชาคมจังหวัด" ข้างต้นที่หลายท่านสะท้อนว่า นับวันจะมีคนเข้าร่วมน้อยลงๆ ทางทีมของเราก็ได้มีโอกาสสนทนากับหลายท่านที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมภาคีหรือประชุมประชาคมจังหวัด ซึ่งคนเหล่านี้ก็ได้สะท้อนหรือวิจารณ์การประชุมในแต่ละครั้งที่ผ่านมาในหลายๆแง่มุมด้วยกัน เช่น 1) เป็นการประชุมที่นานเกินไปหรือใช้เวลามากเกินไป 2) มีเรื่อง/วาระการประชุมมากเกินไป 3) มีการผูกขาดการพูดหรือการแสดงความคิดเห็นของบางท่านมากเกินไป ทำให้อีกหลายท่านไม่มีโอกาสได้พูด ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย 4) เรื่องที่นำเข้าประชุมไม่ได้อยู่ในความสนใจ 5) เป็นการพูดถึงเรื่องเมืองมากเกินไป ไม่มีเรื่องเกี่ยวกับชนบท 6) ผู้เข้าประชุมมีแต่หน้าเดิมๆ คนที่พูดก็คนเดิมๆ สิ่งเหล่านี้เป็นข้อมูลที่ทีมงานของเราได้รับฟังและรวบรวมมาจากหลายท่าน ส่วนจะเป็นข้อเท็จจริง หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงมากน้อยแค่ไหน เรายังมิได้ทำการตรวจสอบหรือมีการ cross-check ข้อมูลตรงนี้ แต่ถ้าข้อมูลเหล่านี้มีความเป็นจริงทั้งหมดหรือเป็นบางส่วนก็คงจะมีความจำเป็นที่จะต้องมานั่งคิดค้นรูปแบบ/เทคนิคการประชุมใหม่ๆ ขึ้นมาใช้ต่อไป เพราะ "การประชุม" เป็นกลไกหรือเป็นเวทีสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ ดังนั้น การคิดค้นกลยุทธ์และเทคนิควิธีการประชุมใหม่ๆ ที่เราใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

อย่างไรก็ดี ในการประชุมประชาคมจังหวัดแต่ละครั้งจะมีการเลือกประธานที่ประชุมทุกครั้งโดยให้มีการหมุนเวียนสับเปลี่ยนกันไป ซึ่งกลยุทธ์โดยตรงนี้เป็นสิ่งที่สำคัญเพราะมันหมายถึงการให้โอกาสและความเท่าเทียมกัน และตัดปัญหาความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งของการก้าวไปสู่ความเป็นประชาสังคมอย่างแท้จริง แต่ทั้งนี้ก็ยังได้รับเสียงสะท้อนมาว่า ที่ประชุมมักจะเลือกประธานหน้าเดิม ๆ อีกเช่นกัน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็เป็นประเด็นที่น่าติดตามต่อไปว่า...เพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น?

สำหรับในด้านการทำงานของทีมวิจัยหรือฝ่ายวิชาการของศูนย์นั้น พบว่า มีสิ่งที่น่าสนใจคือ การก่อตัวของทีมและการทำงานร่วมกันของทีม ซึ่งมาจากหน่วยงานต่างๆ ที่หลากหลายดังได้กล่าวไปแล้ว และการทำงานครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มีโอกาสมาทำงานร่วมกันในประเด็นปัญหาที่แต่ละคนก็บอกว่า "ไม่มีความถนัด" หรือ "ยังไม่ค่อยชัดเจน" แต่เมื่อแต่ละคนได้ลงไปทำงานเก็บข้อมูล ได้พบปะกับบุคคลและผู้นำหรือ key persons ของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดน่าน ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจต่างๆ มากขึ้น ทำให้เห็นปัญหารวมทั้งศักยภาพและข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่ และทำให้เกิดการเรียนรู้ต่างๆ พอสมควรดังเช่น สมาชิกทีมวิจัยคนหนึ่งพูดว่า..."ทำให้ได้รู้จักคน รู้จักกลุ่ม องค์กร ของดี ๆ ศักยภาพที่มีอยู่ เพิ่มมากขึ้น และทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับคนเหล่านี้ได้มากขึ้น"

อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์กลุ่ม มีหลายประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเลือกหัวข้อในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ความคาดหวังที่แต่ละคนมีอยู่ บรรยากาศในการทำงานและการเป็นสมาชิกของทีมงาน ความเห็นต่อการมีทีมสนับสนุนจากส่วนกลาง ฯลฯ ดังคำพูดและทัศนะที่หลากหลายของพวกเขา ดังนี้คือ :-

"คาดหวังว่าเราจะรู้จัก "ตัวตน" ของคนเมืองน่าน ตอนแรกเราวางแผนกันไว้ว่าจะทำการศึกษาทุกด้าน~(ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา) แต่พอเรามาเจาะลงที่เรื่องกลุ่ม/องค์กรก็รู้สึกผิดหวังนิดหน่อย"

(สมาชิกสตรีคนหนึ่ง/ 27 ต.ค.2540)

หรืออย่างเช่น...

"การสร้างประชาสังคมอาจไม่ต้องเริ่มที่การวิจัยก็ได้ เพราะยังมีเรื่องที่ต้องทำอีกมากมาย เช่น การลงสำรวจพื้นที่ การสร้างจิตสำนึกให้คนรักเมืองน่าน, การมีส่วนร่วมในการพัฒนาต่างๆ ร่วมกันสร้างจิตสำนึกในการเป็นคนเมืองน่าน"

(สมาชิกสตรีคนเดียวกัน/ 27 ต.ค.2540)

หรืออย่างเช่น...

"ดีที่มารวมกลุ่มกัน ทำให้ได้ความรู้ เป็นการเรียนรู้จากการกระทำที่แท้จริง"

(สมาชิกสตรีอีกคนหนึ่ง/ 27 ต.ค.2540)

หรืออย่างเช่น...

"เรายังไม่เคยร่วมหัวจมท้ายกันอย่างจริงจัง ในการทำงานเป็นทีม"

"เราต้องรู้จักกันให้มากขึ้น ต้องมีการละลายพฤติกรรม"

(สมาชิกสตรีอีกคนหนึ่ง/ 27 ต.ค.2540)

**"ดีใจมาก ๆ ที่ได้มีโอกาสมาทำงานวิจัยเพราะชอบและทำงานวิจัยของ
สปช.อยู่ ได้เข้ามารู้ถึงความหลากหลาย เปิดโลกทัศน์ขึ้นทำให้มีความคิด
กว้างไกลขึ้น ได้เรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ของชาวบ้านว่า เขาคิด
อย่างไร การมีอาจารย์ที่ปรึกษา ก็ ดี เพราะทำให้มีทิศทางในการทำงาน"**

(อาจารย์สตรี/ 27 ต.ค.2540)

หรือดังเช่น....

**"เรื่องงานวิจัยนี้แต่ก่อนเคยคิดว่า ถ้าจะให้ดีน่าจะให้ NGO ทำ
เพราะทุกคนในทีมเป็นข้าราชการแต่เมื่อมาคิดพิจารณาอีกทีที่ต้องการ
ความหลากหลาย หลายภาคี ทีนี้ที่เป็นอยู่เป็นการเริ่มต้นที่ถูกต้องแล้ว"**

(อาจารย์ชายและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญใน NGO ด้วย/27 ต.ค.2540)

หรือ...

**"ผมเป็นผู้ไม่มีเวลาเอาเสียเลย ไม่ค่อยได้ร่วมทีมกับน้อง ๆ อย่างแท้จริง
เรามาร่วมกันอย่างหลากหลาย เรามีความสุขแต่ปัญหาคือการจัดการด้านเวลา"**

(อาจารย์ชายอีกท่านหนึ่ง/ 27 ต.ค.2540)

จากการที่นำเสนอข้อมูลทางด้านความคิดเห็น ทักษะ มุมมองต่างๆ ที่หลากหลายข้างต้น ทำให้เราเข้าใจได้อย่างถ่องแท้แล้วว่า "ความหลากหลายข้างต้น" นี้มันดีอย่างไรเอง มันทำให้เราเข้าใจสังคมหรือความเป็นจริงที่เป็นอยู่อย่างรอบด้าน เท่าที่ได้มีโอกาสสัมผัสและทำงานร่วมกับทีมวิจัยของจังหวัดน่านนี้ เราพบว่า **คนเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการเห็นสังคมน่านมีพัฒนาการ**

ไปในทางที่ดี มีความถูกต้อง พวกเขาอาจจะมาจากหลากหลายองค์กร และมีความคิด แนวคิด วิธีการในการทำงานที่หลากหลาย แต่พวกเขามีสิ่งที่ปรารถนาสูงสุดเหมือนกัน และดูเหมือนจะมีหลักการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เพียงแต่พวกเขาอาจจะยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางสังคม และยังไม่ค่อยคุ้นกับสิ่งที่เรียกว่า "การวิจัยเชิงปฏิบัติการ" และ/หรือ "การวิจัยและพัฒนา" หรือ "การพัฒนาควบคู่ไปกับการวิจัย" ดังเช่นที่สมาชิกที่เป็นอาจารย์ท่านหนึ่งพูดว่า... "ควรจะมีการสร้างจิตสำนึกให้คนรักเมืองน่าน และในการเป็นคนเมืองน่าน หรือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาต่างๆ ของคนเมืองน่านนั้น เป็นสิ่งที่สมควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นหนทางสู่การสร้างประชาสังคมอย่างแท้จริง" แต่ทั้งนี้ผู้เขียนมองว่าเราก็ควรจะนำการวิจัยเข้ามาใช้ในการทำงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกด้วย เรียกว่า...ส่งเสริมไป ก็ศึกษาวิจัยไปด้วย เพื่อดูว่าเราทำงานไปสู่จุดไหน ประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน วิธีการใดที่ใช้แล้วได้ผล วิธีการใดใช้ไม่ได้ คนมีการพัฒนาด้านจิตสำนึกขึ้นมากน้อยเท่าใด ปัญหาอุปสรรคสำคัญๆ ในการทำงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกมีอะไรบ้าง เราแก้ปัญหาอย่างไร ฯลฯ ซึ่งถ้าเราทำอย่างนี้ได้ ก็หมายถึงว่าเรากำลังทำการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการปฏิบัติการควบคู่ไปกับการวิจัยหรือจะเรียกว่าการพัฒนาและการศึกษาวิจัย อะไรก็ตามที

ในขั้นต้น เราอาจจะทำการศึกษาเรื่องเล็กๆน้อยๆ หรือทำการศึกษาเจาะลึกในบางประเด็น หลังจากนั้นเมื่อเราทำงานอย่างนี้ไปนานๆ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการที่โครงการจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านจิตสำนึก จากการมีจิตสำนึกแคบๆ เพียงแค่กลุ่มองค์กรของตน ก็เปลี่ยนไปสู่การมีจิตสำนึกเพื่อสังคมเป็นต้น) และการสร้างความรู้ เราก็จะสามารถสร้างทฤษฎีและองค์ความรู้เกี่ยวกับคนเมืองน่านต่อไปได้ หมายถึงว่า เราสามารถยกระดับจากการทำการศึกษาเล็กๆ ไปสู่การทำวิจัยอย่างลึกซึ้งและนำไปสู่การสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงด้านจิตสำนึกของคนเมืองน่าน ที่มีพื้นฐานต่างกัน อาชีพต่างกันได้ และเราก็จะสามารถตอบคำถามได้ด้วยว่า...ตัวตนคนเมืองน่านที่เราต้องการทำความเข้าใจนั้นเป็นอย่างไร การที่จะทำความเข้าใจหรือเกิดความรู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นนั้นมิใช่สิ่งที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ภายในเวลา 5-6 เดือน ที่ผ่านมาอย่างแน่นอน

สำหรับการสร้างทีมให้มีความเหนียวแน่น และรู้จักกันให้มากขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะการสร้างทีมงานที่ดี เพื่อไปสร้างชุมชนที่ดีนั้นเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน (Team work building and community building must go together)

ในลำดับต่อไป เราจะพยายามนำเสนอภาพความเคลื่อนไหว ทักษะ ความคิดเห็น และการรับรู้ ด้าน "ประชาคม" "ประชาสังคม" ของบุคคล/องค์กร/หน่วยงานอื่นๆ ในระดับจังหวัด ซึ่งเราได้ทำการสัมภาษณ์บุคคล/องค์กรต่างๆเหล่านี้ ได้จำนวนหนึ่ง (23 คน จากที่วางแผนไว้ว่าต้องการสัมภาษณ์ 25 คน เหตุผลคือผู้ให้สัมภาษณ์ 2 ท่านไม่สามารถจัดเวลาให้ทีมงานของเราได้ และในการสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นการสำรวจข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเบื้องต้นเท่านั้น รายละเอียดเกี่ยวกับชื่อ/บุคคล/องค์กรที่ให้สัมภาษณ์และประเด็นในการสัมภาษณ์สามารถอ่านได้ในภาคผนวก)

3. ทักษะ ความคิดเห็นและการรับรู้ต่อเรื่องประชาคมจังหวัด และประชาสังคมของกลุ่ม/องค์กรภาคีระดับจังหวัด

ในความเป็นจริงนั้น เราต้องการสัมภาษณ์และศึกษาแลกเปลี่ยนทักษะกับองค์กรภาคีต่างๆ ที่หลากหลายที่มีอยู่ทั้งหมดแต่ไม่สามารถทำได้ เนื่องด้วยเวลาจำกัด จึงเลือกขึ้นมาศึกษาเพียงบางองค์กรเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์และการสนทนาแลกเปลี่ยนกับบุคคลและองค์กรต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งมีทั้งหน่วยงานภาครัฐจากส่วนกลาง หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น องค์กรด้านธุรกิจ องค์กรทางด้านสื่อมวลชน องค์กรพัฒนาเอกชนที่สังกัดภาคธุรกิจ (เช่น สโมสรโรตารี สโมสรไลอ้อนส์) นักการเมืองและตัวแทนองค์กรของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา เรามุ่งประเด็นไปที่การรับรู้เรื่องแนวคิดประชาคมจังหวัดและประชาสังคม และสาระสำคัญหรือหัวใจหลักของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 รวมทั้งการรับรู้เรื่องความเคลื่อนไหวและบทบาทของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน ความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน หรือประชาสังคม รวมถึงความคิดเห็น และทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดและสาระสำคัญของแผนฯ 8 มาใช้เป็นแนวทางในการทำงานขององค์กร/หน่วยงานมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไร (โปรดดูรายละเอียด/แนวคำถามในภาคผนวก)

3.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับสูง

จากการสัมภาษณ์และสนทนาแลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐ หรือองค์กรของรัฐจากส่วนกลางทั้งหมด จำนวน 9 ราย (ดูรายชื่อในภาคผนวก) พบว่า ส่วนใหญ่ทราบเกี่ยวกับเรื่อง "ประชาคมจังหวัด" หรือเคยได้ยินคำนี้ และทราบเกี่ยวกับศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านที่จัดตั้งขึ้น มีเพียง 1 ท่านเท่านั้นที่ไม่เคยได้ยินคำว่า "ประชาคมจังหวัด" หรือศูนย์ประสานงานฯ แต่ก็รู้จักชื่อผู้นำของศูนย์ (คุณหมอบุญยงค์) หรือได้ยินกิตติศัพท์และชื่อเสียงของผู้นำ

ท่านดังกล่าว โดยสรุป ทุกท่านในกลุ่มนี้รู้จักผู้นำของศูนย์ฯ นอกจากนี้ยังมีบางท่านเคยได้ยินคำว่า “ประชาสังคม” และพอที่จะเข้าใจแนวคิดนี้บ้างเล็กน้อยด้วย

เมื่อถามต่อไปว่า... ท่านเข้าใจคำว่า “ประชาคมจังหวัดอย่างไร? หรือคิดว่าหมายถึงอะไร?” เราก็จะได้รับคำตอบต่างๆ ที่หลากหลาย ดังเช่น...

- 1) “ผมมองว่า ประชาคมจังหวัดคือ NGO ขนาดใหญ่เป็นที่รวมของคนที่มีความรักในบ้านเมือง รักท้องถิ่น รักวัฒนธรรม และต้องการเป็นตัวของตัวเอง”
(23 กรกฎาคม 2540)
- 2) “ผมก็ยังงงๆ นะประชาคมนี้จะเอา 4 ฝ่ายใช่หรือไม่ มีใครบ้างนะ
1) ประชาชน 2) รัฐ 3) พ่อค้า/โรงงาน แล้ว 4) อะไรนะ”
(23 กรกฎาคม 2540)
- 3) “สภาพพัฒนาฯ มาพูดให้ฟัง คล้ายๆ จะเป็นโครงการนำร่องอะไรทำนองนี้ ให้ประชาชนคิดค้นปัญหา พัฒนาท้องถิ่นของเขาเอง แล้วก็ตั้งประชาคมขึ้นมา”
(24 กรกฎาคม 2540)
- 4) “ผมเคยได้ยินที่นี่ แต่ไม่เคยเข้าประชุมเผอิญเพิ่งย้ายเข้ามาใหม่ แต่เขาเคยเชิญประชุม แต่ผมคิดว่ามันเป็นหลักการที่ดี เป็นกระบวนการในการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน โครงการต่างๆ จะต้องสำเร็จมากกว่าคิดมาจากรัฐฝ่ายเดียว หรือโครงการที่เกิดจากภาคเอกชนอย่างเดียวก็ไม่สำเร็จเหมือนกัน แต่ชื่อขององค์กรอาจทำให้คนสับสน ชื่อ “ประชาคม” ไม่น่าไม่เป็นธรรมดา เป็นลักษณะทางวิชาการมากเกินไป อาจทำให้คนคิดว่าเป็นองค์กรที่อยู่เหนือความธรรมดา ชาวบ้านอาจกลัวว่าจะมาพูดเรื่องที่อยู่เหนือความสามารถของตน”
(24 กรกฎาคม 2540)
- 5) “เห็นเขาใช้คำนี้ ผมก็งง สงสัยว่ามันคืออะไร เพราะที่อุตรดิตถ์ไม่มี และผมไม่ทราบว่ามันจะมีบทบาทขนาดไหน?”
(24 กรกฎาคม 2540)
- 6) “ผมไม่รู้จักประชาคมจังหวัด ไม่เคยได้ยิน”
(25 กรกฎาคม 2540)

- 7) “ประชาคมมันไม่ได้เกิดขึ้นในระดับจังหวัดอย่างเดียว แต่มันเกิดขึ้นในระดับตำบล หมู่บ้านด้วย มันเกิดขึ้นมานานแล้ว เพียงแต่เราไม่ได้พูดถึงมัน หรืออาจจะพูดในแบบสูงขึ้นไปอีกสักนิด”

(25 กรกฎาคม 2540)

จากคำพูดและการแสดงทัศนคติต่อความเข้าใจในเรื่อง “ประชาคม” หรือ “ประชาคมจังหวัด” ดังกล่าวข้างต้น คงจะพอเห็นว่า การรับรู้ของข้าราชการระดับสูงเหล่านี้ต่อเรื่องประชาคมหรือประชาคมจังหวัด มีความแตกต่างกันมาก และมีหลายระดับ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อมูลเหล่านี้จะเป็นวัตถุดิบที่สำคัญสำหรับการวางแผนในการทำงานเพื่อเผยแพร่แนวคิดนี้ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อคิดเห็นที่ว่า... “ประชาคมเป็นคำที่ไม่ธรรมดา มีลักษณะที่เป็นวิชาการมากเกินไป และทำให้คนสับสน”

ต่อทัศนคติข้างบน เราคงจะต้องมานั่งคิดกันว่าทำอย่างไรเราจึงจะขาย “สินค้า : ประชาคม” ของเราได้? ทำอย่างไรจึงจะทำให้ “ยี่ห้อ” นี้ ติดตลาด? เราคงจะต้องมานั่งคิดว่าเราจะสื่อออกไปอย่างไร คนจึงจะได้รับ “สาร” อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริงให้มากที่สุด ฯลฯ

หลังจากที่เราได้รับฟังทัศนะ ความคิดเห็น และความเข้าใจของผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านที่มีต่อเรื่อง “ประชาคม” “ประชาคมจังหวัด” และ “ประชาสังคม” แล้วเราก็ได้พยายามที่จะสนทนาแลกเปลี่ยนและ/หรือถ่ายทอดแนวคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ทราบด้วย เพื่อที่จะประเมินทำที่ว่าหลังจากรับทราบคำจำกัดความ หรือนิยามความหมายและหลักการที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นอย่างไรต่อแนวคิดดังกล่าว ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต้องการปรับเปลี่ยนสังคมไทยปรับเปลี่ยนวิธีคิดและกระบวนทัศน์ในการทำงานของภาครัฐและทุกภาคส่วนในสังคม ฯลฯ ซึ่งเราก็ได้รับทัศนะที่หลากหลายกลับมาเช่นเดียวกัน ดังเช่น...

“มันเป็นเรื่องใหม่ มันไม่มีพื้นฐาน เราไม่เคยรับรู้รับเห็นเรื่องนี้มาก่อน เราไม่ได้วางรากฐานการรวมแบบนี้ตั้งแต่เด็ก เราโตแล้ว เราคิดหลากหลาย น้อยนักที่เราจะมาร่วมกันได้”

จะเห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านนี้มีความคิดที่มีดমনต่อเรื่องการแปรแนวคิด “ประชาคมจังหวัด” ให้เป็นการปฏิบัติหรือให้เป็นสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้จริงๆ

แต่สำหรับอีกท่านหนึ่งกลับมองว่ามันมีความเป็นไปได้และยังได้ให้แง่คิดต่างๆไว้ด้วย ดังเช่น...

“ผมคิดว่ามันเป็นไปได้ และมันจะต้องเป็นไปได้แน่ๆ เพราะความจริงประชาคมหมู่บ้าน ประชาคมอำเภอ ประชาคมจังหวัดมันมีอยู่แล้ว และมันเกิดขึ้นเอง มันเป็นไปได้เอง แต่ที่จะให้ทุกฝ่าย ทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมกันทำงานนั้นอาจต้องใช้ เวลา ความจริงผมมองว่าอาจจะไม่ต้องมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวก็ได้ ขอให้เรามี เป้าหมายตรงกัน แต่วิธีการอาจต่างกันก็ได้ ถ้ามันจะไม่ work ก็เพราะว่า “อำนาจรัฐ” หรือคนที่มีอำนาจหน้าที่ไม่ไปปรับลูก เพราะฉะนั้นทั้งกำนัน นายอำเภอ ผู้ว่าฯ ต้องปรับลูกให้ได้”

การนำเสนอแง่คิด ทศนะ และมุมมองที่ตรงกันข้ามกันอย่างสิ้นเชิงดังกล่าวข้างต้น คงจะทำให้เราเข้าใจถึงการดำรงอยู่ของความหลากหลาย และขั้วของความคิดที่แตกต่างกันต่อเรื่องเดียวกันที่มีอยู่ในสังคมของเราได้เป็นอย่างดี และคงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักวิจัยและผู้สนใจเกี่ยวกับการ สร้างและพัฒนาประชาสังคมควรจะต้องรับรู้ถึงความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวนี้ด้วย

สำหรับ “ภาพพจน์” ของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านในสายตาและการรับรู้ของ ข้าราชการระดับสูงของรัฐเหล่านี้ พบว่า หลายท่านยังไม่ทราบว่าศูนย์ฯ กำลังทำเรื่องอะไรอยู่ หรือมี บทบาทด้านใดเป็นหลัก แต่บางท่านก็ทราบดีว่าศูนย์ฯ มีบทบาทในการที่จะเชื่อมโยงปัจเจกชน/กลุ่ม/ องค์กรต่างๆ เข้าด้วยกัน บางท่านมองว่า “ศูนย์ฯ” คือการรวมตัวของกลุ่มนักวิชาการที่สนใจแต่เรื่อง “เมือง” หรือ “สิ่งแวดล้อมในเมือง” เท่านั้น และบางท่านบอกว่ายังไม่รู้จักศูนย์ฯ เพราะศูนย์ฯ ไม่ได้ทำ การประชาสัมพันธ์ให้ทราบที่กำลังทำอะไรกันอยู่ แต่ก็มีบางองค์กรหรือบางท่านได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารต่างๆ กับศูนย์ฯ อยู่เสมอ

โดยสรุป ส่วนใหญ่จะบอกว่า... “ไม่ทราบว่าศูนย์ฯ กำลังทำอะไร เพราะไม่ได้ประชาสัมพันธ์ ตนเอง หรือขาดการประชาสัมพันธ์”

สำหรับเรื่องความพยายามในการแปรแนวคิดและสาระสำคัญในแผนฯ 8 สู่การปฏิบัติ หรือการใช้แผนฯ 8 เป็นแนวทางการทำงานนั้น พบว่าส่วนใหญ่หรือทั้งหมดตอบว่า ไม่ได้มีการใช้แผนฯ 8 เป็นแนวทางในการทำงานแต่อย่างใด (ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เพราะสังคมของเราได้ใช้งบประมาณไปมากในการจัดทำแผนฯ 8) โดยบางท่านสะท้อนให้ฟังว่า...

“นโยบายที่กำหนดมาในแผนฯ 8 นั้น ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ถ้าผู้ว่าฯหรือข้าราชการคนใดไม่ทำอะไร ก็ไม่มีใครมาทำอะไร”

หรือบางท่านก็ตอบเพียงว่า...

“เห็นด้วยกับแนวคิดแผนฯ 8 อยากให้ทำมาตั้งนานแล้วเรื่องการพัฒนาคน”

ต่อคำถามที่ว่าองค์กร/หน่วยงานเหล่านี้จะสามารถให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำงานเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” ได้หรือไม่ เพราะมีระบุไว้ในแผนฯ 8 (ส่วนที่ 4 บทที่ 4 ข้อ 2.2) หน่วยงานหรือข้าราชการระดับสูงที่เราลองถามดูประมาณ 7-8 ท่าน (ยกเว้นเพียงแค่ 1 ราย) ตอบว่าคงเป็นไปได้ เพราะไม่มีการสั่งการมาจากส่วนกลางหรือจากเบื้องบน มีเพียงรายเดียวที่ตอบว่าจะลองพิจารณาหรือศึกษาดูความเป็นไปได้ว่าจะมีมากน้อยแค่ไหน และอย่างไร?

3.2 ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรการเมืองในท้องถิ่น

เราพบว่า 2 ราย จากผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 4 ราย ในกลุ่มนี้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับประชาคม และได้เข้าไปร่วมประชุม “ประชาคมจังหวัด” ที่จัดโดยศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดด้วยหลายครั้ง และ 1 ท่านจาก 2 ท่านนี้ยังเป็นสมาชิกคณะทำงาน 1 ใน 23 คนของศูนย์ประสานงานฯ ด้วย และจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการสนับสนุนด้านงบประมาณให้กับการทำงานของศูนย์ฯ โดยจะนำเรื่องเสนอเข้าที่ประชุมของสภาเทศบาลเพื่อขอรับความเห็นชอบและการอนุมัติต่อไปด้วย แต่สำหรับอีก 2 ท่านนั้นพบว่า ยังเข้าใจแนวคิด “ประชาคม” ไม่มากนัก แต่ก็ทราบความเคลื่อนไหวของศูนย์ฯ เป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้นก็ยังมองว่าศูนย์ฯ ยังขาดการประชาสัมพันธ์ตนเองในวงกว้างเหมือนกับกลุ่มแรก

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจตรงนี้ก็คือ ข้าราชการการเมืองในท้องถิ่นที่เข้าไปมีบทบาทและร่วมมือกับศูนย์ฯ และกลุ่มประชาคมจังหวัดอย่างใกล้ชิดท่านดังกล่าวข้างต้น ยังมีลักษณะของความเป็นคนท้องถิ่นและรักท้องถิ่นสูงมาก และยังรักษาเอกลักษณ์หลายอย่างของความเป็นท้องถิ่น (local identity) ไม่ว่าจะเป็นด้านการแต่งกาย และความรู้ความสามารถด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งตรงนี้สะท้อนให้เห็นว่าถ้าท้องถิ่นใดมีนักการเมืองที่มีความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่น และต้องการเห็นความเป็นตัวของตัวเองของท้องถิ่น และข้าราชการการเมืองดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมกับประชาคม ซึ่งมีแนวทางการฟื้นฟูและรักษา

ศักยภาพของท้องถิ่นเหมือนกัน จะทำให้เกิดพลังการจัดการอย่างมหาศาลและเป็นพลังทวีคูณ (Synergy) อย่างที่เราต้องการที่จะเห็นด้วย

3.3 นักการเมือง (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร)

ซึ่งในที่นี้หมายถึง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) ซึ่งมีทั้งหมด 3 คน แต่สามารถสัมภาษณ์ได้เพียงแค่ 1 ราย สำหรับอีก 2 รายไม่สามารถจัดเวลาให้ที่มงานของเราได้ พบว่า นักการเมืองหรือสส. รายนี้ไม่ทราบเรื่อง “ประชาคม” หรือ “ประชาคมจังหวัด” และไม่ทราบว่ามีการระบุไว้ในแผนฯ 8 แต่หลังจากพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนและเล่ารายละเอียดต่างๆ ให้ฟัง สส. รายนี้ก็มองว่าเป็นแนวคิดที่ดีและถ้าสามารถร่วมกันแปรเป็นการปฏิบัติได้ก็จะมีคุณประโยชน์ต่อสังคมไทย และยังได้รับปากว่าจะนำแนวคิดดังกล่าวไปถ่ายทอดให้กับเพื่อน สส. ในพรรคเดียวกันฟังและจะผลักดันให้มีการทบทวนด้านการสนับสนุนงบประมาณให้กับการทำงานทางด้านนี้ด้วย แต่สำหรับความเป็นไปได้ในการให้การสนับสนุนด้านงบประมาณโดยการจัดสรรงบประมาณประจำปีของ สส. ให้กับการทำงานของกลุ่มประชาคมจังหวัดโดยตรงนั้น ก็อาจจะมีความเป็นไปได้ ถ้ามีการขอความร่วมมือ หรือขอความช่วยเหลือเข้ามา

สำหรับ “ภาพพจน์” ของศูนย์ประสานงานฯ ในสายตาของนักการเมืองท่านนี้นั้นมองว่าศูนย์ฯ ยังมีภาพของความเป็นข้าราชการ หรือดูเหมือนเป็นองค์กรหนึ่งของทางราชการเพราะผู้นำเป็นข้าราชการเก่า

3.4 นักธุรกิจ/องค์กรพัฒนาเอกชนในภาคธุรกิจ

การศึกษาคั้งนี้เราได้ทำการสัมภาษณ์นักธุรกิจและ/หรือองค์กรตัวแทนของนักธุรกิจรวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนที่สังกัดภาคธุรกิจ คือ สโมสรไลออนส์ และสโมสรโรตารี รวมเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 6 ราย พบว่า ภาคธุรกิจหรือองค์กรตัวแทน/บุคคลเหล่านี้ทราบเรื่อง “ประชาคม” และ “ประชาคมจังหวัด” พอสมควร และบางรายเคยเข้าร่วมประชุม “ประชาคมจังหวัด” ที่จัดขึ้นทุก 2 เดือน โดยมองว่าการมี “ประชาคมจังหวัด” จะทำให้เป็นเวทีกลางของการพบปะพูดคุยกันของคนจากหลายฝ่าย หลายอาชีพ และคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่บางส่วนก็ยังมองภาพของ “ประชาคมจังหวัด” ไม่ชัดเจนว่าจะทำอะไรหรือกำลังทำอะไรอยู่ และบางรายมองว่าการประชุมประชาคมจังหวัดที่จัดขึ้นในแต่ละครั้งยังมีคนเข้าร่วมน้อย และบางรายก็พูดถึงการขาดการประชาสัมพันธ์ของศูนย์ประสานงานฯ จึงทำให้ไม่ทราบว่ากำลังทำอะไรอยู่ และบางรายพูดว่า...

“ผมเองก็ไม่เคยเข้าไปสัมผัสไม่รู้ว่าเขามุ่งหวังอะไร แต่ส่วนหนึ่งที่รู้มาคิดว่า จะช่วยเมืองน่านให้เจริญ โดยเฉพาะด้านการศึกษา”

(ผู้บริหารท่านหนึ่งของสโมสรไลอ้อนส์/และ

เป็นผู้บริหารหอการค้าด้วย 29 กรกฎาคม 2540)

ในขณะที่กรรมการอีกท่านหนึ่งของหอการค้าพูดว่า

“ผมคิดว่ามันจะเป็น “เวทีกลาง” ถ้าเราเข้าไป ผมว่าเขาพร้อมโดยเฉพาะ

ในเรื่องข้อมูลและในเรื่องของการระดมความคิด”

(29 กรกฎาคม 2540)

เราจะเห็นได้ว่า แม้แต่คนที่อยู่ในแวดวงและ/หรือในองค์กรเดียวกันก็ยังมีความคิด มีทัศนคติ การรับรู้ที่แตกต่างหลากหลายต่อเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” และ “ศูนย์ประสานงานฯ” แต่ก็มีจุดร่วมประการหนึ่งคือ ทั้งสองรายมุมมองภาพของ “ประชาคมจังหวัด” และ “ศูนย์ประสานงานฯ” ในแง่บวก โดยคนหนึ่งมองว่าศูนย์ฯ จะทำให้สังคมน่านเจริญด้านการศึกษาในขณะที่อีกคนหนึ่งมองว่า ศูนย์ฯ และประชาคมจังหวัดจะเป็น “เวทีกลาง” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นพื้นที่สาธารณะ (public space) ที่คนน่านจะเข้ามาระดมความคิดเห็นต่างๆ ร่วมกันได้ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ให้สัมภาษณ์รายหลังนี้เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดก้าวหน้า และดูเป็นคนที่มีความกระตือรือร้น หรือเป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของหอการค้าที่มีความสนใจต่อประเด็นปัญหาหรือเรื่องราวทางสังคมด้วย

3.5 ชมรม/กลุ่ม-องค์กรตัวแทนของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน

พบว่า ตัวแทนหรือผู้บริหารขององค์กรนี้ค่อนข้างมีความคิดเห็นเชิงลบต่อการรวมตัวกันเป็น “ประชาคมจังหวัด” หรือต่อการสร้างเวทีกลางนี้ขึ้นมาในจังหวัด โดยที่ตัวแทนองค์กรท่านดังกล่าวมองว่า ในปัจจุบันกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกระดับล่างสุดของรัฐที่สัมพันธ์กับชาวบ้านนั้นได้ทำหน้าที่ของตนอยู่แล้ว และพยายามที่จะช่วยเหลือหรือปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน/ชาวบ้านอยู่แล้ว

นอกจากนี้ตัวแทนองค์กรท่านนี้ยังรู้จักชื่อเสียงของผู้นำของศูนย์ฯ ประสานงานแต่ก็พยายามที่จะไม่พูดถึงบทบาทของท่าน หรือแม้แต่การที่จะเอ่ยถึงนามของผู้นำคนดังกล่าวด้วย

เท่าที่ประเมินได้จากการสนทนาและการพูดคุย พอจับใจความได้ว่า ผู้บริหารของชมรม กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านนี้มีทัศนคติ ความคิดเห็น และแนวคิดที่อยู่ตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับแนวคิดของประชาสังคม และนี่ก็คือความเป็นจริงอีกประการหนึ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยของเรา และก็คงจะเป็นภารกิจของเราที่จะทำอย่างไรจึงจะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้เกิดการเรียนรู้ในการที่จะเปิดโลกทัศน์และปรับวิธีคิดของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะต้องแสวงหาความร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรที่มีอยู่อย่างหลากหลายในจังหวัดน่าน และการรับฟังเสียงจากประชาชนมากกว่าที่จะรอรับคำสั่งจากเบื้องบน แล้วนำมาสั่งต่อแก่ชาวบ้านโดยขาดการพิจารณาถึงความเหมาะสม ความสอดคล้องและเหตุผล/หลักการอื่นๆ ที่มีคุณค่าและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่ดีและมีคุณภาพ

อย่างไรก็ตาม การที่ประธานชมรม กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านรายนี้มีท่าทีที่ค่อนข้างเป็นปฏิปักษ์ต่อกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมนั้น ก็คงเป็นเรื่องที่เราท่านหรือนักวิชาการทั้งหลายคงเข้าใจดีว่าเป็นเพราะเหตุใด และคงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราท่านจะต้องคิดค้นกลยุทธ์บางอย่างเพื่อให้สามารถก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่มีอยู่ต่อไปให้ได้

3.6 สื่อมวลชน

เรามีโอกาสได้สัมภาษณ์และสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนคติกับสื่อมวลชนระดับท้องถิ่นเพียงแค่ 2 ราย ท่านแรกเป็นเหมือนตัวแทนของสื่อมวลชนเพราะอยู่ในชมรมสื่อมวลชนจังหวัดน่าน (ปัจจุบันชมรมนี้มีสมาชิกทั้งหมด 67 คน ซึ่งมีสมาชิกที่มาจากองค์กรส่วนกลางด้วย) และเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ด้วย อีกท่านหนึ่งมีตำแหน่งต่างๆ ในสังคมหลายตำแหน่ง รวมทั้งตำแหน่งนักการเมืองท้องถิ่น และเป็นผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ด้วย ทั้งสองท่านมีทัศนคติและความคิดเห็นที่แตกต่างกันมากต่อเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” ท่านหนึ่งมองภาพ “ประชาคมจังหวัด และศูนย์ประสานงานฯ” ค่อนข้างลบ ในขณะที่อีกท่านหนึ่งมองในเชิงบวก อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนทั้งสองท่านจะทราบและเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด “ประชาคมจังหวัด” พอสมควร และเคยเข้าร่วมการประชุม “ประชาคมจังหวัด” ด้วยหลายครั้ง และทั้ง 2 ท่านได้เคยเขียนเรื่องความเคลื่อนไหว หรือบทบาทและกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ ลงในหนังสือพิมพ์ที่ตนเป็นบรรณาธิการ และแน่นอนว่าสำหรับรายที่มองศูนย์ฯ และบทบาทของศูนย์ฯ ในด้านลบ ก็จะเขียนโจมตีศูนย์ฯ และผู้นำของศูนย์ฯ ด้วย จากการสอบถามจากหลายแหล่งข้อมูล และจากการบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์รายนี้เองด้วย พบว่า เขามีใช้คนในท้องถิ่น แต่ย้ายมาจากจังหวัดทางภาคใต้ และดูเหมือนจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับในสังคมเมืองน่านเท่าใดนัก

จากการสัมภาษณ์สื่อมวลชนในท้องถิ่นในครั้งนี้ ทำให้ทราบว่าสื่อมวลชนในจังหวัดน่านยังไม่สามารถรวมตัวกันได้เท่าที่ควร ถึงแม้จะมีชมรมสื่อมวลชนจังหวัดน่านก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยตัวแปรหลายอย่าง (อย่างไรก็ตาม พบว่าในอดีตหรือช่วงที่ผ่านมาสามารถรวมตัวกันได้ระดับหนึ่ง โดยมีการพบปะ พูดคุย และแลกเปลี่ยนทัศนะและพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาของท้องถิ่นทุกเดือน การสื่อสารต่างๆ ก็เป็นไปในแนวเดียวกันและมีการประชาสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของคนเมืองน่าน แต่เมื่อมีองค์กรทางด้านสื่อมวลชนหลายองค์กรโดยเฉพาะจากส่วนกลาง ทำให้การเชื่อมโยงทำได้ยาก) นอกจากนี้ยังทำให้ได้รับทราบด้วยว่าสื่อมวลชนที่มาจากส่วนกลาง หรือสื่อมวลชนที่เป็นเครือข่ายของส่วนกลางทั้งวิทยุ และหนังสือพิมพ์นั้นมีอิทธิพลต่อท้องถิ่นมากกว่าสื่อมวลชนของท้องถิ่นเอง นอกจากนี้สื่อมวลชนของท้องถิ่นยังประสบปัญหาด้านเงินทุนและความสามารถในการขยายเครือข่าย จึงยังต้องจำกัดตัวเองอยู่ในขอบเขตที่แคบ สำหรับสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ที่มีขนาดใหญ่ก็มักจะเป็นหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนที่มีนักการเมืองหรือนักธุรกิจเป็นผู้สนับสนุน ทำให้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการรวมตัวของสื่อมวลชนในท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่งก็ยังมีอยู่ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายทางด้านความคิดและแนวคิด ข้อจำกัดด้านเงินทุน ส่วนจะสามารถรวมตัวกันได้สำเร็จหรือไม่ คงเป็นเรื่องที่จะต้องติดตามต่อไป

สำหรับความสามารถในการสนับสนุนการทำงานของประชาคมนั้นพบว่า สื่อมวลชนที่มองเรื่อง “ประชาคม” และ “ประชาคมจังหวัด” ในทางบวกก็ยินดีที่จะสนับสนุนและให้ความร่วมมือกับการทำงานของประชาคมอย่างเต็มที่ สำหรับสื่อมวลชนที่มีทัศนคติเชิงลบต่อการทำงานของกลุ่มประชาคมจังหวัดก็คงจะแสดงบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของกลุ่มนี้ต่อไปเช่นกัน ดังนั้น การศึกษาติดตามทั้งศักยภาพและข้อจำกัดของสื่อมวลชนในจังหวัดน่าน และความสามารถในการหนุนเสริม และเป็นพลังและวิถีในการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับประชาคม ประชาสังคม จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง

3.7 ผู้นำทางด้านศาสนาพุทธ (พระสงฆ์)

ถึงแม้การสัมภาษณ์ในครั้งนี้จะทำการสัมภาษณ์พระสงฆ์ หรือผู้นำของพระสงฆ์ในจังหวัดน่านเพียงแค่ 1 ราย แต่เนื่องจากพระสงฆ์รูปนี้ (พระครูพิทักษ์นันทคุณ) มีตำแหน่งต่างๆ ทางสังคมหลายตำแหน่ง ทั้งที่เป็นตำแหน่งในวงการสงฆ์และตำแหน่งในองค์กรทางสังคม เช่น กลุ่มฮักเมืองน่าน เป็นต้น เราจึงสัมภาษณ์ท่านในฐานะที่ท่านเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักในสังคมน่าน และมีบทบาท

เคลื่อนไหวด้านต่างๆ รวมทั้งทราบความเป็นไปของเรื่องราวต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมผ่านในช่วงเวลาที่ผ่านมา และความพยายามของสถาบันศาสนาในการเข้าไปมีบทบาทในการชี้แนะทางปัญญาให้แก่สังคม

จากการสนทนาทำให้ทราบว่า พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาสังคมผ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทที่เกี่ยวกับการรณรงค์ให้ประชาชนหรือพลเมืองของจังหวัดน่านมีความรักในผืนป่าและทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดน่าน และพระสงฆ์มีบทบาทในการสนับสนุนการรวมตัวกันของกลุ่มประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งพระสงฆ์ที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกันมีทั้งหมดประมาณ 50 รูป และสามารถมีบทบาทชี้นำด้านการพัฒนาแก่สังคมผ่านได้ในระดับหนึ่งโดยกระจายตัวอยู่ตามอำเภอต่างๆ (โปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และความเป็นมาหรือพัฒนาการของกลุ่มอัยกเมืองน่านและเครือข่ายได้ในรายงานการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการ บทบาท และศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรประชาคมในจังหวัดน่าน” จัดทำโดย ทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน)

4. ความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน และกรณีตัวอย่างที่สะท้อนปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างเรื่องส่วนตัว (private) และเรื่องสาธารณะ (public)

ในการศึกษาเบื้องต้นครั้งนี้ เราได้พยายามที่จะสำรวจดูว่าในปัจจุบันมีความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน ในการดำเนินการต่างๆ ร่วมกันในเรื่องอะไรบ้าง ซึ่งอาจจะเป็นการร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชน หรือรัฐกับประชาชน หรือเอกชนกับประชาชน หรือทั้ง 3 ภาคก็ได้ แต่ความจริงเรามุ่งความสนใจไปที่โครงการที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ที่มีทั้ง 3 ฝ่ายเข้าร่วมมากกว่า ซึ่งทำให้ทราบว่าในสังคมน่านมีการดำเนินโครงการต่างๆ ในรูปของความร่วมมือหลายโครงการด้วยกัน อาทิ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำน่าน ซึ่งเป็นโครงการที่หลายหน่วยงาน/หลายองค์กรในหลายระดับเข้าร่วม ทั้งองค์กรในท้องถิ่น และองค์กรจากส่วนกลาง โครงการพัฒนาบ้านกิวจันทร์ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ที่ดำเนินการโดยสำนักงานพาณิชย์จังหวัดโดยได้รับการสนับสนุนจากหลายๆ หน่วยงาน นอกจากนี้ก็ยังมีกรณีความร่วมมือระหว่างสำนักงานเกษตรจังหวัด และกลุ่มอัยกเมืองน่านในการจัดทำโครงการยุวเกษตรกร กรณีสำนักงานจังหวัดร่วมกับหอการค้า ที่จะทำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สหกรณ์จังหวัดร่วมมือกับบริษัทต่างๆ โดยมีสหกรณ์ของชาวบ้านเป็นฐาน และยังมีกรณีหรือปรากฏการณ์ที่เป็นความร่วมมือต่างๆ อีกจำนวนมาก ซึ่งควรจะมีการศึกษากรณีความร่วมมือต่างๆ เหล่านี้อย่างละเอียด เพราะในหลายๆ กรณีภาพที่ออกมา (ชื่อโครงการ) มักจะบอกว่าเป็นความร่วมมือระหว่าง

ภาครัฐ และภาคธุรกิจ แต่มักลืมหูลืมตาว่า ทุกโครงการมีชาวบ้าน/ชาวชุมชนร่วมอยู่ในโครงการด้วย จึงไม่แน่ใจว่าเป็นความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมคิด ของทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่ หรือเรื่องอาจจะกลับกลายเป็นว่า ภาครัฐร่วมมือกับภาคธุรกิจในการเอาเปรียบชาวบ้าน เป็นต้น ดังนั้น จึงควรจะมีการหยิบยกกรณีความร่วมมือต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเรื่อง “ความร่วมมือ” อย่างถ่องแท้ต่อไป

สำหรับด้านปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน รวมทั้งปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างเรื่องส่วนตัวและเรื่องสาธารณะในที่นี้ เราต้องการที่จะสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงบางประการ ที่เราอาจจะไม่ได้นึกถึงว่าโดยปกติเรามองปัจเจกชนหรือคนๆ หนึ่งที่ทำงานอยู่ในภาครัฐว่าเขาเป็นเจ้าของหน้าที่ขององค์กรภาครัฐ แต่ในความเป็นจริงเขาอาจจะกำลังทำธุรกิจหรือมีกิจการอยู่ในภาคเอกชนด้วย ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยของเราในระดับประเทศ หรือที่เรียกกันว่า “นักธุรกิจการเมือง” ในกรณีที่เขาเป็นทั้ง “นักการเมือง” และ “นักธุรกิจ” ในเวลาเดียวกัน เพราะฉะนั้นถ้า “ข้าราชการ” หรือ “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” ที่ทำธุรกิจ หรือใช้เวลาส่วนหนึ่งของภาครัฐไปทำธุรกิจ เราก็ควรจะเรียกเขาว่า “ข้าราชการนักธุรกิจ” หรือ “นักธุรกิจข้าราชการ” (แล้วแต่ว่าเขาทำอะไรมากกว่ากัน) หรือในกรณีที่คนๆ หนึ่งดำรงสถานะหลายอย่างหรือมีตำแหน่งอยู่ทั้งในภาครัฐ/การเมือง ภาคธุรกิจเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน หรือมีบทบาทคาบเกี่ยวในหลายๆ องค์กร เราจะอธิบายความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนตรงนี้อย่างไร? อะไรคือเส้นแบ่งระหว่างประโยชน์ส่วนตัว (private interest) และประโยชน์ส่วนรวม (public interest)

สำหรับในกรณีของจังหวัดน่านนั้น เราพบว่ามีการตีตัวอย่างของความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่องส่วนตัวและเรื่องส่วนรวมของปัจเจกชนที่อยู่ในหลายภาคส่วน ซึ่งจะได้ยกตัวอย่างให้เห็นประมาณ 3-4 กรณี ดังนี้คือ

กรณีที่ 1 คนๆ หนึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์การการเมืองท้องถิ่นในขณะเดียวกันก็ดำรงตำแหน่งรองประธานหอการค้าฯ มีตำแหน่งระดับบริหารในบริษัท เป็นกรรมการโรงเรียนจีน และเป็นสมาชิกสโมสรโรตารีด้วย โดยสรุปเขามีตำแหน่ง/บทบาทอยู่ทั้งในภาคการเมือง ภาคธุรกิจ และภาคองค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ในภาคธุรกิจ (ความจริงไม่ควรเรียกแบบนี้ แต่ไม่ทราบว่าจะเรียกว่าอะไรดี)

กรณีที่ 2 มีตำแหน่งเป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์กรการเมืองท้องถิ่น เป็นเจ้าของห้างสรรพสินค้า และมีตำแหน่งอื่น (นายกสมาคมฯ) อีก 1 ตำแหน่ง โดยสรุป บุคคลนี้มีตำแหน่ง/บทบาทอยู่ในองค์กรภาครัฐระดับท้องถิ่น ภาคธุรกิจและองค์กรอาสาสมัคร

กรณีที่ 3 มีบทบาทเป็นนักการเมืองท้องถิ่น มีตำแหน่งเป็นกรรมการผู้จัดการธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ เป็นนายกสมาคมกีฬา เป็นผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ และเป็นรองประธานหอการค้า เป็นต้น ในกรณีหลังนี้ยิ่งน่าสนใจเพราะเขามีสถานะและบทบาทอยู่ในทุกภาคส่วนอย่างครบถ้วน รวมทั้งภาคีสื่อมวลชนด้วย

ทั้งสามกรณีเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า เราไม่สามารถมองปัจเจกชนคนหนึ่งๆ แบบภาพมิติเดียว แต่เราคงต้องมองด้วยความเข้าใจตลอดเวลากว่า ในปัจจุบันนี้นั้นความซับซ้อนตรงนี้มีมากจนบางครั้งทำให้ไม่สามารถแยกได้ว่าอะไรคือ public sphere และอะไรคือ private sphere

อย่างไรก็ตาม เมื่อเราพูดถึงความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ เหล่านี้ ความร่วมมือแบบไหนที่เราต้องการ และความร่วมมือนั้นควรจะไปสู่อะไรบ้าง? หรือเราไม่ต้องไปสนใจกับความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว เพียงแต่ขอให้เขาแสดงบทบาทได้อย่างถูกต้องในแต่ละบทบาทก็แล้วกัน หรือขอให้เขาคิดถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมในยามที่เขาต้องปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของสาธารณะก็เพียงพอแล้ว หรือไม่นำผลประโยชน์ของส่วนรวมไปเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวก็เพียงพอแล้ว? (แต่ทั้งนี้ก็มีคำถามตามมาว่า แล้วเราจะมั่นใจหรือจะตรวจสอบเรื่องนี้ได้อย่างไร?)

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาความซับซ้อนดังกล่าวข้างต้น เราก็พยายามที่จะเข้าใจความซับซ้อนดังกล่าวในแง่ที่อาจจะเป็นการเกี่ยวเนื่องกันในทางที่ดี หรือก่อผลประโยชน์ต่อส่วนรวมก็เป็นได้ เหมือนดังที่ Rubem C. Fernandez (1994) ได้เสนอกรอบในการมองเรื่อง Private/Public เอาไว้ โดยเฉพาะในส่วนที่เขาพูดว่า... **ทรัพยากรอะไรที่อยู่ในมือของปัจเจกชน หรือเป็นของปัจเจกชน แต่ใช้ไปเพื่อส่วนรวมก็เรียกว่า “ประชาสังคม” (Third Sector)** ดังเช่นกรณีของผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานประชาคมฯ เป็นต้น ที่ได้ใช้ทรัพยากรส่วนตัวของเขาในการทำงานเพื่อส่วนรวมหรือในกรณีที่ 3) ที่ยกมากล่าวไว้ข้างต้น เขาก็ได้ใช้ทรัพยากรส่วนตัว (รถยนต์) เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม (โดยการนำมาเป็นรถเก็บศพผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุบนท้องถนน) อย่างไรก็ตาม เรามองว่าควรจะได้มีการทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนเหล่านี้เพื่อทำความเข้าใจสังคมไทยได้อย่างถูกต้องต่อไป **โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่เกี่ยวกับการบริจาคหรือการให้ของเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการนำทรัพยากรส่วนตัวมาให้ส่วนรวม เช่น การสร้างวัด การสร้างโรงพยาบาล และส่วนใหญ่จะเป็นการให้ที่**

ได้รับผลตอบแทนในรูปของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตรงนี้เราจะเรียกว่าประชาสังคมตามความหมายของ Rubem Fernandez หรือไม่ แต่สำหรับเอนก เหล่าธรรมทัศน์บอกว่าไม่น่าจะใช้ เพราะเป็นการให้ที่รู้สึกว่าคุณเองเหนือกว่า ดีกว่า อะไรทำนองนี้ และในหลายๆ กรณีเราคงต้องตรวจสอบด้วยว่า ทรัพยากรส่วนตัวที่ได้มาอย่างมหาศาลนั้นได้มาอย่างไร มาจากการละเมิด Public Interest หรือเปล่า คำถามต่างๆ เหล่านี้เราคงจะต้องมีการค้นคว้าหาข้อมูลเพื่อตอบคำถามบางคำถามให้ได้ต่อไป

ที่น่าเสียดายทั้งหมดข้างต้นนี้ ผู้เขียนต้องการให้เห็นภาพความเคลื่อนไหวอย่างละเอียด ในเชิงของกระบวนการ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่าในการทำงานเพื่อสร้างและพัฒนาประชาสังคมนั้นมันมีเงื่อนไขและสภาพการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย ยิ่งเรามีความเข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งมากเท่าใดเกี่ยวกับปัจจัยตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับและทุกขั้นตอน จะทำให้เราสามารถกำหนดจังหวะก้าวต่อไปได้อย่างถูกต้องเสมอ และเป็นจังหวะก้าวที่เป็นการ “รุก” มิใช่การตั้ง “รับ” และจะทำให้เราสามารถใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดไปในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่เป็นการชี้ข้างจับตักแตน

ลำดับต่อไปจะเป็นการประเมินภาพรวมด้านศักยภาพ ข้อจำกัด หรือจุดแข็ง จุดอ่อน รวมทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่างๆ ในการทำงานสร้างและพัฒนาประชาสังคมของจังหวัดน่าน โดยจะเป็นการประเมินบนพื้นฐานของข้อมูลเบื้องต้นที่ได้มาจากการเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องในหลายสถานะ และการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งที่เป็นการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกต การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมประชุม ฯลฯ (ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น) ซึ่งส่วนหนึ่งของการนำเสนอตรงนี้ก็จะเป็นการสรุปจากที่นำเสนอกระบวนการความเคลื่อนไหวและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างและพัฒนาประชาสังคม ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นด้วย

5. ศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาส และความเสี่ยงของกลไกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการสร้างและพัฒนาประชาสังคมของจังหวัดน่าน

5.1 ศักยภาพและข้อจำกัดของจังหวัดน่าน

พบว่า จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีรากฐานทางสังคมที่เข้มแข็งและเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเมืองจะมีการตั้งชุมชนบนพื้นฐานของ “ศรัทธาวัด” ทั้งหมด 26 ชุมชน ซึ่งเมื่อสอบถามชาวจังหวัดน่านที่อยู่ในเมือง พบว่า ผู้ที่อยู่ในเมืองทุกท่านจะมี “ศรัทธาวัด” ของตนและมีการเข้าร่วมพิธีทางศาสนาในโอกาสต่างๆ อยู่เป็นประจำ ทำให้เห็นว่าคนเหล่านี้มีโอกาสได้รับการ

ถ่ายทอดหลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอยู่อย่างสม่ำเสมอ และถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เยาว์วัย ด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้สังคมของคนน่านเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความขัดแย้งต่างๆ ทางสังคมน้อย ซึ่งถือเป็นศักยภาพที่สำคัญยิ่งของจังหวัดน่านในการที่จะใช้เป็นฐานในการพัฒนาประชาสังคมต่อไป อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะมีการประเมินให้เห็นทั้งศักยภาพและข้อจำกัดโดยรวมของจังหวัดน่าน ดังนี้คือ:-

5.1.1 ศักยภาพของจังหวัดน่าน (โดยรวม)

1) จังหวัดน่านมีทำเลที่ตั้งติดชายแดนและเคยเป็นเขตสีแดง ทำให้อยู่ไกลจากการถูกรอบงำจากเมืองใหญ่ และการถาโถมเข้ามาของระบบทุนนิยมแบบตั้งตัวไม่ทัน และเนื่องจากอยู่ไกลจึงทำให้การหลั่งไหลเข้าไปของผู้คนทำได้ยาก ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคม-วัฒนธรรมจึงค่อยๆ เกิดขึ้นหรือเป็นไปตามสภาพและเงื่อนไขภายในของมันมากกว่าที่จะถูกแรงกระแทกจากปัจจัยภายนอกเหมือนดังที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เมืองใหญ่ การปราศจากการถูกรอบงำอย่างรุนแรงจากอำนาจของศูนย์กลางดังกล่าว จึงทำให้จังหวัดน่านยังมีความเป็นตัวของตัวเองสูง

2) มีธรรมชาติที่สวยงาม สงบ ร่มรื่น อากาศบริสุทธิ์ มีน้ำ มีป่า มีปลาอุดมสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนน่าน และเป็นทุนทางสังคมและทุนทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่สำคัญต่อการที่จะใช้เป็นประเด็นร่วมในการทำงานร่วมกันของกลุ่มประชาสังคมต่างๆ เพื่อสืบสานและรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้เหมือนดังที่กลุ่มฮักเมืองน่านและเครือข่ายกำลังทำอยู่และอาจขยายไปสู่การใช้เป็นฐานการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีความประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ ดังเช่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่กำลังอยู่ในช่วงของการริเริ่มพูดคุยเรื่องนั้นกัน เป็นต้น

3) ชำราชากรที่เป็นคนท้องถิ่นมีจำนวนมากกว่าข้าราชการที่เป็นคนต่างถิ่น ดังนั้นข้าราชการเหล่านี้จึงมีความเข้าใจในปัญหาของท้องถิ่น และพยายามทำงานเพื่อตอบสนองท้องถิ่นของตนมากกว่าการตอบสนองต่อเบื้องบน ดังนั้นในการสร้างเครือข่ายกับข้าราชการคนอื่นๆ หรือจากหน่วยงานอื่นๆ ที่ยังไม่ได้เข้ามาในกระบวนการนี้ จึงควรเริ่มหรือขยายจากกลุ่มข้าราชการในท้องถิ่น

4) ยังมีความเป็นท้องถิ่นหรือคงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นของตนไว้ได้สูง (local identity) ทั้งนี้เพราะอยู่ไกลเมืองใหญ่ และอยู่ติดชายแดนดังกล่าว และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะรากฐานของครอบครัว-ชุมชน-ศาสนา-วัฒนธรรมที่เข้มแข็งดังกล่าวแล้วข้างต้น

5) มีการคงอยู่ของเผ่าพันธุ์และชาติพันธุ์ของมนุษย์ที่หลากหลาย (human species) เช่น ไทลื้อ ผีตองเหลือง (มลาบรี) ชาวเมี่ยน ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความหลากหลาย

ของวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม คนเหล่านี้ส่วนใหญ่มักอยู่ในเขตชนบท การติดต่อสื่อสารทำได้ลำบาก อาจเป็นไปตามข้อโต้แย้งของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2540) ที่มองว่าคนในชนบทมักตกอยู่ภายใต้ความล้าหลังด้านต่างๆ และเครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ ดังนั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้เราคงจำเป็นต้องศึกษาติดตามกันต่อไป (ซึ่ง ณ ปัจจุบันผู้เขียนมองว่าความเป็นจริงในข้อนี้เป็นทั้งศักยภาพและข้อจำกัด)

6) มีวัด/สถานที่/เหตุการณ์ต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการสร้างตัวตน และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของล้านนาไทย (รายละเอียดสามารถอ่านได้จากหนังสือหลายๆ เล่มเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนา แต่มี 2 เล่มที่อยากแนะนำคือ “พื้นเมืองน่าน” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538: บรรณาธิการ) และ “ล้านนาไทยในสมัยพระพุทธเจ้าหลวง” (พิเชฏ จันทรวีทัน, 2539)

7) มีความร่ำรวยทางด้านศิลปะวัฒนธรรม และความหลากหลายของทรัพยากรทางชีวภาพ (เชื่อมโยงกับข้อ 5, ข้อ 6 และดู กฤษฎา บุญชัย, 2539 เพิ่มเติม)

8) มีกลุ่มฮักเมืองน่าน/ชมรมฮักบ้าน และกลุ่ม/องค์กรต่างๆ จำนวนมาก (จากการรวบรวมของทีมวิจัยประชาคมน่านพบว่า มีถึง 404 กลุ่ม/องค์กร) และบางส่วนเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายซึ่งก่อเกิดมาจากชาวบ้าน กลุ่มลูกหลานของชาวบ้าน ผู้นำทางศาสนา และผู้รักในภูมิปัญญาท้องถิ่น และกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เหล่านี้กำลังดำเนินการหรือจัดทำกิจกรรมต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการคงอยู่ของครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

9) มีผู้นำทางศาสนา และผู้นำด้านประชาสังคม (Civic leaders) ซึ่งมีวิสัยทัศน์อันยาวไกล และกระจายอยู่ใน sector ต่างๆ ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส

10) มีบุคลากร/ทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีจิตสำนึกต่อสังคมและส่วนรวม จำนวนมาก และบุคคลเหล่านี้กำลังทำงาน เสียสละเพื่อสังคม

11) บุคลากรจำนวนมากได้รับการศึกษาจากส่วนกลาง หรือจบการศึกษาชั้นสูง และถึงแม้จะทำงานอยู่ในภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ แต่คนเหล่านี้ยังสามารถรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้ หรือยังไม่ถูกความคิดแบบ “ศูนย์กลาง” ครอบงำมากนัก

12) ผู้คนยังมีความรักและความภูมิใจในท้องถิ่น ในความเป็นมา และในความเป็น “ตัวตน” คนเมืองน่านสูง

13) มีนักวิจัยและ/หรือผู้สนใจในงานวิจัยหรือผู้ใฝ่รู้ อยู่ในสาขาอาชีพต่างๆ อย่างหลากหลาย ทั้งทางด้านวัฒนธรรม การศึกษา สาธารณสุข-การแพทย์ การเกษตร และบุคคลเหล่านี้ต้องการศึกษาติดตาม และทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในจังหวัดน่านอย่างใกล้ชิดต่อไป

14) มีชมรมสื่อมวลชนของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของคนทำงานทางด้านสื่อมวลชนในจังหวัด และมีเครือข่ายกับสื่อมวลชนในจังหวัดอื่นๆ ด้วย (ถึงแม้จะมีไม่มากนักก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญ)

15) มีนักธุรกิจที่มีความสนใจในปัญหาของสังคมมาอยู่จำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักธุรกิจที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่เข้าใจปัญหาสังคม

16) ผู้บริหารระดับสูงขององค์กรท้องถิ่นบางท่านมีจิตสำนึกของความเป็นท้องถิ่นสูง และได้เข้ามามีมือกับกลุ่มประชาคม และศูนย์ประสานงานฯ ในการผลักดัน และเสริมสร้างเอกลักษณ์ และความเป็นตัวตนของท้องถิ่น

อนึ่ง การประเมินและรวบรวมศักยภาพด้านต่างๆ ของจังหวัดน่านในที่นี้ อาจจะมี ความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงไปบ้างเพราะผู้เขียนมิได้ทำการวิเคราะห์มิติและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพและข้อจำกัดอย่างละเอียดลึกซึ้ง เนื่องจากมีเวลาในการทำงานที่จำกัด

ดังนั้น การนำเสนอศักยภาพด้านต่างๆ ของจังหวัดข้างต้นจึงเป็นการประเมินจากการที่ได้มีโอกาสรู้จักกับคนเมืองน่าน หรือทำงานร่วมกัน รวมทั้งการอ่านเอกสารต่างๆ และการสังเกตจากคำพูด หรือการแสดงออก (Expression) ของคนเมืองน่านเมื่อพวกเขาพูดถึงเกี่ยวกับจังหวัดของเขา นอกจากนี้ยังเป็นการประเมินและรวบรวมจากเอกสารต่างๆ อย่างไรก็ตามถ้าเป็นไปได้เราควรจะมีการศึกษาสำรวจต่อไปว่า สิ่งเหล่านี้ยังมีความเป็นจริง มากหรือน้อยแค่ไหน? อย่างไร? และถ้าไม่จริง (หรือจริงเพียงบางส่วน) เราก็จะต้องหาสาเหตุต่อไปว่าเป็นเพราะอะไร? (ซึ่งในที่นี้ก็หมายถึงการศึกษาดูตามความเคลื่อนไหวของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือการวิจัยนั่นเอง)

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าจังหวัดน่านมีศักยภาพและพื้นฐานที่ดีในด้านต่างๆ อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานทางด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการที่จะยึดโยงคน หรือผูกใจคนเมืองน่านเข้าด้วยกัน และก่อให้เกิดความภูมิใจในความเป็นมา และรากฐานทางด้านชีวิตวัฒนธรรมของตน นอกจากนี้ก็ยังมีศักยภาพด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือภูมินิเวศน์ที่ยังมีความสมบูรณ์และสามารถเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืน มีศักยภาพด้านการศึกษาและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งเมื่อพิจารณาดูแล้วก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของพลเมือง (civic wisdom) ถึงแม้คนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตชนบท แต่พวกเขาก็มีสำนึกต่อเรื่องส่วนรวมและเรื่องสิ่งแวดล้อมสูง และกำลังดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่มีความ

สำคัญต่ออนาคตและการอยู่รอดของมวลมนุษยชาติทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ผืนป่า อนุรักษ์ปลา อนุรักษ์น้ำ และสัตว์น้ำ ซึ่งเราอาจจะเรียกการกระทำดังกล่าวว่าเป็นการกระทำของพลเมืองแบบไทยๆ ก็ได้ ซึ่งตรงนี้เป็นกรณีสี่ให้เห็นว่าไม่จำเป็นว่าคนที่อยู่ในเมืองหรือชนชั้นกลางเท่านั้นที่จะมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง ในทางตรงกันข้าม ในกรณีของจังหวัดน่านและอีกในหลายๆ พื้นที่ หรือในหลายๆ กรณี ดังเช่น กรณีสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน (สกอ.) ตามการวิเคราะห์ของ โสฬส ศิริไสย์ (2541) นั้น จะเห็นได้ว่าประชาชนคนชั้นกลาง หรือเกษตรกรที่อยู่ในเขตชนบทที่ยากจนและห่างไกลก็เกิดการเรียนรู้ขึ้นว่า เขาไม่สามารถรอคอยการช่วยเหลือจากองค์กรภาครัฐหรือจากข้าราชการอย่างลมๆ แล้งๆ และขาดซึ่งอำนาจในการตัดสินใจเพื่อกำหนดชะตากรรมของตนเองอีกต่อไป พวกเขาจึงรวมตัวกันขึ้นเพื่อช่วยเหลือตนเอง และไม่รอการพึ่งพิงรัฐบาลแบบหมดหวังเหมือนดังที่ผ่านมา และในอนาคตการรวมตัวดังกล่าวอาจนำไปสู่ความสนใจในเรื่องของการเมืองและการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้น หรือการไม่จำกัดอยู่เฉพาะความสนใจในผลประโยชน์ของกลุ่มหรือองค์กรของตนอย่างแคบๆ อีกต่อไป ดังนั้น ในกรณีนี้จึงมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า กลุ่ม/องค์กรของชาวบ้านในระดับกลางเหล่านี้จะมีการเปิดพื้นที่ทางการเมือง และพื้นที่สาธารณะ (public space) ต่อไปอย่างไรด้วย (เหมือนดังที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) และ ยันนาร์ อารันท์ (1958, 1977) ได้กล่าวไว้

นอกจากการมีพื้นฐานที่ดีทางด้านศาสนา ศิลปะ-วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา และภูมิปัญญาท้องถิ่น จิตสำนึก และความรับผิดชอบของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ แล้ว จังหวัดน่านก็ยังมีศักยภาพและความพร้อมด้านบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ อย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การแพทย์-สาธารณสุข การเกษตร ศิลปะ-วัฒนธรรม ภาษาล้านนา ชิวเคมี เกษตรกรรม การสหกรณ์ ฯลฯ ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

ดังนั้น โดยสรุปจังหวัดน่านจึงเป็นจังหวัดที่มีความพร้อมหรือมีพื้นฐานที่ดีในเกือบทุกด้าน ซึ่งล้วนแต่เป็นศักยภาพที่มีความสำคัญต่อการที่จะสร้างหรือพัฒนาความเป็นสังคมแห่งอารยะหรือประชาสังคมเป็นอย่างยิ่ง หรือในอีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า สังคมน่านเป็นสังคมที่มีรากฐานที่ดีในการที่จะก่อตัวเป็นประชาสังคม เพราะถ้าเรามองถึงบทบาทของภาคที่สามหรือบทบาทของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่ไม่ใช่รัฐ ไม่ใช่ราชการ และไม่ใช่ภาครัฐกิจนั้นพบว่า มีสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่มฮักเมืองน่านและเครือข่าย จากการศึกษารวบรวมของทีมีวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน พบว่า ในปัจจุบันสังคมน่านมีบุคคล/กลุ่ม/องค์กร/สมาคม/ชมรมต่างๆ มากถึง 404 กลุ่ม/องค์กร ซึ่งการคง

อยู่ของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงว่าสมาชิกของสังคมน่ามีความสามารถหรือมีศักยภาพในการดำเนินภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาของตนเอง ครอบครัว และชุมชน หรือมีความสามารถในการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม/องค์กร/สมาคม/ชมรม ซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดถึงศักยภาพในการร่วมมือกันเพื่อทำงานให้กับสังคมของตน และสิ่งนี้เองที่เราเรียกกันว่า “ทุนทางสังคม” (โปรดอ่านรายละเอียดรายงานการวิจัยของทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน, พฤศจิกายน, 2540) และถ้าเราลองประเมินตัวเลขผู้เกี่ยวข้องหรือผู้รับประโยชน์จากการมีกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เหล่านี้เฉลี่ยกลุ่ม/องค์กรละ 100 คน เราจะพบว่าครอบคลุมประชากรหรือสมาชิกผู้เกี่ยวข้องกับเครือข่ายนี้ไม่ต่ำกว่า 40,000 คน หรือคิดเป็นประมาณเกือบ 10% ของประชากรทั้งหมดของจังหวัดน่าน (ซึ่งปัจจุบันมีประชากรประมาณ 480,000 คน) เพราะฉะนั้น เส้นทางเดินของประชาคมจังหวัดน่านจึงมิได้เริ่มนับจากศูนย์ แต่นับจาก 10 เป็นอย่างต่ำ ซึ่งตรงนี้ก็คือ ศักยภาพประการหนึ่งที่มีอยู่ที่มิอาจถูกมองข้ามหรือถูกแปลความไปเป็นอย่างอื่นอย่างแน่นอน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จังหวัดน่านจะมีศักยภาพด้านต่างๆ มากกว่าข้อจำกัด แต่เราก็คงจะละเลยไม่กล่าวถึงข้อจำกัดหรือข้ออ่อนต่างๆ ที่พบจากการศึกษาในครั้งนี้ไปได้ ซึ่งจากการประเมินในขั้นตอนนี้เราพบว่า จังหวัดน่านมีข้อจำกัดหรือข้ออ่อนต่างๆ ดังนี้คือ:-

5.1.2 ข้อจำกัดของจังหวัดน่าน (ข้อสังเกตเบื้องต้น)

1) ความแตกต่างด้านการรับรู้เกี่ยวกับข่าวสารและความเคลื่อนไหวด้านแนวคิดใหม่ๆ ทางสังคม รวมทั้งความแตกต่างด้านการยอมรับแนวคิดดังกล่าวระหว่างกลุ่มข้าราชการระดับกลางและระดับสูง (หรือระดับผู้บังคับบัญชา) ซึ่งในด้านหนึ่งก็เป็นธรรมชาติของการคงอยู่ของปรากฏการณ์ที่ต้องมีความแตกต่างด้านการรับรู้หรือระดับของการรับรู้ในบรรดากลุ่มต่างๆ ในกรณีของจังหวัดน่านนี้ พบว่า ข้าราชการในระดับกลางมีการรับรู้และยอมรับแนวคิดใหม่ๆ ได้ดีกว่า และ/หรือมากกว่าข้าราชการในระดับสูง (โดยเฉพาะในหน่วยงานด้านการปกครอง) อย่างไรก็ตาม ในเรื่องความแตกต่างด้านการรับรู้และการยอมรับนี้สามารถมองหรือตีความได้ 2 ด้าน คือ สามารถเป็นได้ทั้งศักยภาพและข้อจำกัด กล่าวคือ ถ้าความแตกต่างดังกล่าวมีมาก จนกลายเป็นช่องว่างทางความคิดและไม่มีการไหลใดๆ ที่จะสานช่องว่างดังกล่าว ก็จะทำให้เป็นข้อจำกัดต่อการเคลื่อนไหวของกระบวนการประชาสังคม เพราะไม่สามารถจะสื่อสารกันได้ แต่ถ้าเราวิเคราะห์หรือมองว่า “ความแตกต่าง” ดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นถึงโอกาสที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในภาครัฐ หรือองค์กรภาครัฐ โดยผ่านตัวนำแห่งการเปลี่ยนแปลงคือ “ข้าราชการระดับกลาง” ซึ่งอยู่ในสภาพหรือฐานะที่จะยอมรับสิ่งใหม่ๆ ความ

คิดใหม่ๆ ได้ดีกว่า “ความแตกต่าง” ในมุมมองแบบที่ 2 นี้ก็จะกลายเป็นเหมือนศักยภาพและโอกาสของการเปลี่ยนแปลงของจังหวัดน่านไปในทันที แต่ทั้งนี้จะต้องมีกลไกที่สำคัญในการที่จะสนับสนุนหรือส่งเสริมให้ “ข้าราชการระดับกลาง” เป็นตัวนำของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริงด้วย เพราะถ้าขาดซึ่งกลไกดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกที่จะเชื่อมโยงข้าราชการในระดับกลางที่เป็นคนส่วนใหญ่ และมีโลกทัศน์ที่กว้างไกลเข้าด้วยกัน โอกาสที่คนเหล่านี้จะเกิดความท้อแท้อันเนื่องมาจากปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากที่ต้องเผชิญในท่ามกลางความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับนวัตกรรมทางความคิดใหม่ๆ ในหน่วยงานของตนหรือในบรรดาผู้บังคับบัญชาของตน ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายเช่นเดียวกัน

2) กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน หรือในอีกนัยหนึ่งคือ กลไกที่สำคัญที่อยู่ตรงรอยต่อที่จะประสานเชื่อมโยงระหว่างองค์กรของภาครัฐและองค์กรของชุมชน/ชาวบ้าน หรือกับประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้าน/ตำบลต่างๆ ซึ่งควรจะแสดงท่าทีสนับสนุนแนวทางการทำงานของกลุ่มประชาคม หรือแนวคิดประชาสังคม แต่ในความเป็นจริงตามที่เราทราบกันดีก็คือ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่ได้กลายเป็นกลไกที่สำคัญในการที่จะทำงาน หรือเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรภาครัฐ หรือหลายท่านมองว่ากำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน คือเครื่องมือที่สำคัญของรัฐในการเปิดอาณาเขตเข้าครอบงำความเป็นตัวของตัวเองของหมู่บ้าน/ตำบลต่างๆ มาเป็นเวลานาน ซึ่งเรื่องนี้น่าจะเป็นข้อจำกัดของจังหวัดต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ มิใช่เพียงแต่ของจังหวัดน่านเท่านั้น การแสดงท่าทีไม่เห็นด้วยหรือการไม่ยอมรับความคิดใหม่ๆ หรือการต่อต้านความคิดหรือแนวคิดของกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม หรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลเมืองที่ตื่นรู้ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในบรรดากลุ่มกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นเรื่องธรรมดา หรือเป็นปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน และการแสดงท่าทีไม่เห็นด้วยหรือไม่สนับสนุนแนวทางของกลุ่มประชาคมดังกล่าวก็น่าจะเป็นข้อจำกัดที่ทำท้ายที่จะต้องร่วมกันขบคิดต่อไปว่าเครื่องมือ กลไก และเครือข่ายของอำนาจของรัฐที่แผ่กระจายไปทั่วในสังคมไทยของเรา (ไม่เพียงแต่เฉพาะในจังหวัดน่าน) จะเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นสถาบันของหมู่บ้าน/ตำบล หรือจะเป็นสถาบันที่อิสระที่สามารถให้เกิดการเชื่อมต่อในการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชนอย่างแท้จริงได้หรือไม่ และถ้าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สถาบันดังกล่าวนี้กลายเป็นสถาบันที่อิสระที่จะตอบสนองต่อความเป็นอยู่อย่างสันติสุข และความมีคุณภาพของสังคมที่มีความเท่าเทียมและความเป็นปึกแผ่น ความสมานฉันท์มากกว่าที่เป็นอยู่เราจะต้องสร้างเงื่อนไขอะไรหรือเงื่อนไขใดบ้างที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวขึ้นได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เราก็จะต้องมีการศึกษาวิจัยกันต่อไปด้วย

3) นักการเมืองของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งโดยหลักการแล้วควรจะเป็นผู้ที่สามารถแสดงบทบาทสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานของกลุ่มประชาคม หรือส่งเสริมแนวคิดนี้เพราะเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสแก่ท้องถิ่นในการจัดการสังคมและชุมชนของตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ตนเองปรารถนาหรือต้องการ แต่กลับพบว่านักการเมืองของท้องถิ่นยังขาดการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิดนี้ จึงทำให้ไม่สามารถที่จะแสดงบทบาทสนับสนุนการทำงานของกลุ่มประชาคมได้ นอกจากนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีอยู่ทั้ง 3 ท่าน ก็เป็นสมาชิก หรือ สส. จากต่างพรรค (3 คน 3 พรรค) ดังนั้น โอกาสที่ สส. ทั้ง 3 จะมาประสานร่วมมือ หรือนำทรัพยากรที่ได้รับการจัดสรรมาตามสิทธิของตนในแต่ละปีมารวมกันเพื่อพัฒนาจังหวัดน่านหรือกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกันก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากยิ่ง หรือเป็นไปได้เลย ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับจังหวัดที่มี สส. มาจากพรรคการเมืองเดียวกันที่อาจจะสามารถประสานทรัพยากรกันได้อีกก็ทำให้จังหวัดน่านจัดอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบจังหวัดอื่นในเรื่องนี้อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม เราคงจะไม่สามารถหวังพึ่งพาแรงสนับสนุนจากนักการเมืองอย่างแน่นอน เพราะความจริงแล้วระบบการเมืองที่เป็นอยู่และคุณภาพของนักการเมืองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เราต้องแสวงหาทางเลือกใหม่ๆ หรือเกิดการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมเพื่อสร้างระบบสังคมการเมืองให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่มิใช่หรือ?

4) สถาบันที่สำคัญที่จะแสดงบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารและให้การศึกษาความรู้แก่ประชาชนและท้องถิ่น ซึ่งก็คือสถาบันสื่อมวลชนของท้องถิ่นนั้น พบว่ายังมีข้อจำกัดมากกว่าศักยภาพ ข้อสังเกตเบื้องต้นก็คือ เราพบว่า “พลังและเอกลักษณ์ของความเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่น” ของสื่อมวลชนในจังหวัดน่านยังไม่ปรากฏชัดเจน (อย่างไรก็ตาม ต่อประเด็นนี้คงจะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์การกระทำหน้าที่ (performances) ของสื่อมวลชนในจังหวัดน่านอย่างละเอียดลึกซึ้งต่อไปด้วย) ดังนั้น สิ่งที่เราควรคำนึงถึงที่นี่จึงเป็นเพียงข้อสังเกตเบื้องต้นเท่านั้น ยังมีข้อสรุปแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญต่อบทบาทของสื่อในท้องถิ่นและการยกระดับสมรรถนะของสื่อท้องถิ่นให้สามารถแสดงบทบาทในการตอบสนองต่อทิศทางใหม่ๆ ในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงเป็นสิ่งทีกลุ่มประชาคมจะต้องไตร่ตรองหรือพิจารณาถึงความเป็นไปได้ดังกล่าวด้วย เพราะการสื่อสารกับประชาชนด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ อย่างจับใจ และเข้าถึง “ใจ” ของประชาชนเป็นสิ่งทีสำคัญยิ่งตามที่เราทราบกันดีอยู่แล้ว

เมื่อเราพอมองเห็นศักยภาพและข้อจำกัดด้านต่างๆ ซึ่งเป็นภาพโดยรวมของจังหวัดน่านแล้ว ในอันดับต่อไปเราคงมีความจำเป็นต้องพิจารณาถึงศักยภาพและข้อจำกัดของกลไกที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างและพัฒนาประชาสังคมของจังหวัดน่านในขณะนี้ก็คือ ศูนย์ประสานงานประชาคม

จังหวัดน่าน และฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัย ดังได้กล่าวถึงข้างต้นในหลายๆ แง่มุมแล้ว แต่ในลำดับต่อไปนี้จะเป็นการสรุปให้เห็นภาพรวมของศักยภาพและข้อจำกัดของกลไกทั้ง 2 ระดับ ทั้งนี้เพื่อทำให้มองเห็นถึงศักยภาพและข้อจำกัดที่มีอยู่ได้อย่างเด่นชัดมากขึ้น

5.2 ศักยภาพและข้อจำกัดของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัด/ทีมวิจัย

สำหรับศูนย์ประสานงานฯ/ทีมวิจัยนี้ เราพบว่ามีจุดแข็งหรือศักยภาพหลายประการ และหลายประเด็นเชื่อมโยงกับที่กล่าวไว้แล้วในข้อ 5.1 อย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ เพราะศูนย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม “น่าน”

5.2.1 ศักยภาพของศูนย์ประสานงานฯ

อย่างไรก็ตาม ศูนย์ฯ/ทีมวิจัยยังมีศักยภาพที่โดดเด่นในด้านต่างๆดังต่อไปนี้
ด้วยคือ:-

- 1) ศูนย์ฯ ตั้งอยู่ในทำเลที่ดี (ที่โรงพยาบาลน่าน) ทำให้สมาชิกคณะทำงานฯ ซึ่งทำงานอยู่ที่นี่หลายท่าน สามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก ไม่ต้องเดินทางไกล และยังสามารถติดต่อสมาชิกคนอื่นๆ ด้วย
- 2) ศูนย์ฯ สามารถรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้อย่างฉับไว ทันต่อเหตุการณ์ และสามารถเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และในอนาคตถ้าสามารถจัดระบบงานได้อย่างลงตัวระหว่างฝ่ายประสานงาน ฝ่ายวิชาการ และวิจัย และฝ่ายประชาสัมพันธ์เผยแพร่ จะทำให้กลายเป็นศูนย์กลางของข่าวสารข้อมูลต่างๆ ที่มีศักยภาพยิ่ง และอาจกลายเป็นฐานของการสร้างความรู้และภูมิปัญญาของจังหวัดน่านได้อย่างแท้จริง และได้เป็นอย่างดีรวมด้วย (Holistic)
- 3) ศูนย์ฯ มีขีดความสามารถในการติดต่อประสานงานกับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และสามารถระดมกำลังคนให้เข้ามาทำงานในเรื่องสำคัญๆ ร่วมกันได้
- 4) ผู้นำและผู้ประสานงานของศูนย์ฯ เป็นบุคคลซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้คงเป็นเพราะบุคลิกและความมีมิตรไมตรีของคนเหล่านี้ด้วยประการหนึ่ง
- 5) ผู้นำของศูนย์ฯ มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและเป็นผู้ที่ยอมรับแนวคิด และนวัตกรรมใหม่ๆ อยู่เสมอ
- 6) ความเคารพรักรศรัทธาในผู้นำของบรรดาสมาชิก คณะทำงานฯ ทีมวิจัย หรือการมีบุคคลที่เป็นแกนกลางให้เป็นหลักยึดทำให้พวกเขาสามารถมาเชื่อมโยงหรือมารวมตัวกันได้ และสามารถประคับประคองให้กลุ่มคงอยู่ได้ในระดับหนึ่ง

- 7) สมาชิกคณะทำงานของศูนย์/ทีมวิจัยเข้ามาทำงานด้วยใจเสียสละไม่หวังผลประโยชน์ใดๆ ตอบแทน ไม่มีขั้น /ตำแหน่งในคณะทำงาน
- 8) บรรยากาศในการทำงานของศูนย์/ทีมวิจัย เป็นไปอย่างมีมิตรไมตรี มีความรัก มีกำลังใจเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ผูกพันซึ่งกันและกันฉันท์ญาติมิตร ทำให้คนที่มาทำงาน มีความสุข และรู้สึกว่าคุณค่า ได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม
- 9) สมาชิกคณะทำงาน/ ทีมวิจัย มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน (Common goal) คือ ต้องการเห็นสังคมน่าเป็นสังคมที่ดีในทุกด้าน และคนน่ามีความรักในท้องถิ่นของตน
- 10) สมาชิกคณะทำงานของศูนย์/ทีมวิจัย มาจากหลากหลายอาชีพ และมีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย ทำให้ศูนย์/ทีมวิจัย/ฝ่ายวิชาการ สามารถมองปัญหาต่างๆ ได้รอบด้าน ครอบคลุมทุกแง่มุม
- 11) ผู้เข้าร่วมงานของศูนย์/ ทีมวิจัย มีทั้งเพศหญิงและเพศชายในสัดส่วนที่เท่าๆ กัน
- 12) ศูนย์ฯ มีขีดความสามารถในการหา “เงินทุน” หรือ “ระดมทุน” ได้ง่าย (เมื่อมีความต้องการ)

5.2.2 ข้อจำกัดของศูนย์ประสานงานฯ และทีมวิจัย

สำหรับข้อจำกัดหรือข้ออ่อนของศูนย์ฯ ก็คงจะเป็นเรื่องการจัดระบบงานที่ยังไม่ลงตัว รวมทั้งการกำหนดทิศทาง/แผนงาน/โครงการของศูนย์ฯ ยังไม่ชัดเจน ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะยังขาดความพร้อมด้านกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อน คือ “บุคลากร” จำนวนหนึ่งที่พอเพียงที่จะมาทำงานประจำและสามารถผลัดดันงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเผยแพร่แนวคิดประชาคมด้วยรูปแบบ และวิธีการต่างๆ ซึ่งตรงนี้ก็เชื่อมโยงไปที่เรื่องการจัดสรรเวลาการทำงานหรือการอุทิศเวลาให้กับการทำงานของอาสาสมัครด้วยว่าจะให้เวลาคนละเท่าใด ซึ่งจุดนี้ยังไม่ได้มีการปรึกษาหารือกันอย่างจริงจัง จึงเป็นข้ออ่อนประการหนึ่งของศูนย์ฯ รวมทั้งเรื่องความเกรงใจต่อผู้อาวุโส ทำให้สมาชิกคณะทำงานไม่กล้าแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และข้ออ่อนอีกประการหนึ่งก็คือ ศูนย์ฯ ยังไม่ได้นำ “วิสัยทัศน์จังหวัดน่าาน” และผลการประชุมระดมความคิดเห็นด้วยเทคนิค AIC ที่มีอยู่มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินโครงการต่างๆ นอกจากนี้ปัจจุบันศูนย์ฯ ยังทำงานต่างๆ ที่หลากหลายมาก ทำให้มองเห็นทิศทางไม่ค่อยชัดเจนว่าจะมีบทบาทใดเป็นด้านหลัก และบทบาทใดเป็นรอง นอกจากนี้ผู้นำของศูนย์ฯ บางท่านอาจจะมีความคาดหวังที่สูงเกินไปต่อการเข้าร่วมกระบวนการของคนรุ่นใหม่ หรือเป็นความคาดหวังที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง จริงอยู่ที่ว่านักวิจัยหรือผู้เข้าร่วมทีมงาน

ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดนั้นมีความปรารถนาดีต่อสังคมน่าน และต้องการเข้ามาร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ หรือเข้ามาด้วยจิตใจที่เสียสละและด้วยความสมัครใจเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับผู้นำของศูนย์ฯเองก็ได้พยายามถ่ายทอดอุดมการณ์และปลูกฝังจริยธรรมในการทำงานให้กับคนรุ่นใหม่เหล่านี้ ดังเช่นคำพูดที่ว่า...“ขอให้มีความจริงใจที่จะทำงานวิจัยเพื่อประชาสังคมจังหวัดน่าน และมีเวลาที่จะเข้าไปศึกษาในพื้นที่อย่างจริงจัง มีความพร้อมในเรื่องการสละเวลา และทุ่มเทกำลังใจเพื่อการศึกษาวิจัยอย่างแท้จริง จะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อการดำเนินงานของประชาสังคมจังหวัดน่าน” (จากเอกสารสรุปการประชุมประชาคมจังหวัดน่าน เมื่อ 12 สิงหาคม 2539)

แต่ถึงกระนั้น ก็คงจะมีความจำเป็นต้องตอบแทนแก่คนเหล่านี้บ้างถ้าศูนย์ฯ มีทรัพยากร เพราะตามที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าถ้ามีความสมดุลระหว่างเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม ก็จะทำให้เกิดประชาสังคมขึ้นอย่างแท้จริง ดังคำพูดที่ว่า... “ทำอย่างไรจะให้ประโยชน์ส่วนรวมนั้นคำนึงถึงความคิดเห็น ความต้องการ และสภาพของเฉพาะส่วนด้วย และทำอย่างไรจึงจะทำให้เฉพาะตน เฉพาะส่วนนั้น คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2540)

ดังนั้น ถ้าศูนย์ฯ มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและทำให้เกิดความสมดุลระหว่างส่วนตนและส่วนรวมดังกล่าวได้ ก็จะทำให้ศูนย์ฯ มีการขับเคลื่อนไปในฐานะที่เป็นองค์กรด้านประชาสังคมอย่างแท้จริง

สำหรับข้อจำกัดของทีมวิจัยที่สำคัญก็คือ

- 1) การขาดพื้นฐานความรู้ทางด้านแนวคิดและทฤษฎีทางสังคม และแนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม/องค์กร/การรวมกลุ่ม ซึ่งถ้าสามารถศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมให้มากขึ้นก็จะเป็นสิ่งที่ดีมาก เพราะจะช่วยทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมได้ดีขึ้น และเป็นระบบขึ้น
- 2) ความรู้ความสามารถในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงพัฒนาหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการยังอยู่ในระดับที่จะต้องได้รับการเสริมสมรรถนะ และควรทำความเข้าใจในเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการให้ดีขึ้นด้วย
- 3) การสร้างความสัมพันธ์และทำความรู้จักกันในทีมงานยังมีน้อย ทำให้มี “ความเกรงใจสูง” และเกิดช่องว่างในการสื่อสาร รวมทั้งยังขาดการแบ่งงานกันทำในทีมอย่างเป็นระบบด้วย
- 4) ยังขาดการจัดสรรเวลาการทำงานอย่างเป็นระบบ

5.3 โอกาสและความเสี่ยงของกลไกต่างๆที่สนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างและพัฒนาประชาสังคม

5.3.1 โอกาส (Opportunity)

กระบวนการเคลื่อนไหวด้านประชาคมและประชาสังคมของจังหวัดน่านมีโอกาสได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเทศบาลเมืองน่าน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็อาจจะทำให้มีผลกระทบหรือมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดสรรงบประมาณของหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ กล่าวคือ ถ้าหน่วยงานหนึ่งให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้ก็เป็นที่ยกาคาดหมายว่า ในอนาคตจะมีหน่วยงานอื่นๆ ที่ต้องการทำตาม สำหรับโอกาสอีกประการหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยเป็นอย่างดีต่อการเคลื่อนไหวเรื่องประชาสังคม ก็คือ ทิศทางการขับเคลื่อนของสังคมภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ หรือภายใต้กติกาใหม่ของสังคม ซึ่งที่จังหวัดน่านนี้มีความตื่นตัวในเรื่องนี้มาก ดังนั้น ถ้ามีการใช้สถานการณ์ความตื่นตัวดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวเรื่องประชาสังคมก็จะทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้จังหวัดน่านยังเป็นจังหวัดที่มีปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาประชาสังคมทั้งที่เป็นปัจจัยในระดับมหภาค (ระดับจังหวัด) และปัจจัยในระดับองค์กร (บุคลากรที่มีความรู้) และปัจจัยในระดับปัจเจกบุคคล (สำนึกของท้องถิ่น) ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนที่ว่าด้วยศักยภาพของจังหวัดน่าน

5.3.2 ความเสี่ยง (Threats) สำหรับด้านความเสี่ยงนี้เท่าที่พอมองเห็น มีอยู่เพียง 3 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านผู้บริหารของโรงพยาบาลน่าน ถ้าเกิดขึ้นในอนาคต อาจจะมีผลต่อการเปลี่ยนนโยบายหรือไม่มีนโยบายสนับสนุนการทำงานของศูนย์ฯ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อเรื่อง “สถานที่” และอาจนำไปสู่การ “สลายตัว” ของกลุ่มประชาคมได้ 2) การเคลื่อนไหวต่อต้านจากกลุ่มผู้เสียประโยชน์อันเนื่องมาจากการเติบโตของ “แนวคิดประชาคม” และ “ประชาสังคม” รวมทั้งกลุ่มชาวจิตที่นิยมความรุนแรงที่ยังอาจซ่อนเร้นอยู่ในสังคม และ 3) การเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลและฉับพลันอันเนื่องมาจากการดำเนินโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ตามนโยบายการพัฒนาพื้นที่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ดังเช่น โครงการ ไทย-ลาว ลิกไนท์ ฯลฯ ซึ่งอาจจะเป็นผลให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ถ้าจัดการได้ไม่ดี อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มประชาคม กล่าวคือ อาจจะต้องทำงานอย่างยากลำบากมากขึ้น เพราะโครงการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้มักจะเดินสวนทางกับแนวคิดของประชาคม ซึ่งเรื่องนี้ทางกลุ่มประชาคมก็คงจะต้อง

นำประเด็นปัญหานี้เข้าที่ประชุมเพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาของจังหวัดให้เป็นไปในทิศทางที่จะสนองต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมากยิ่งขึ้น ซึ่งถ้ากลุ่มประชาคมสามารถเข้าไปมีบทบาทต่อการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของจังหวัดน่านดังกล่าวได้ ก็จะทำให้เกิดการพลิกกลับของสิ่งที่เป็น “ความเสียง” หรือ “วิกฤติ” ให้กลายมาเป็น “โอกาส” ในการสร้างความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาจังหวัดได้อย่างไม่ต้องสงสัย

6. ข้อเสนอ ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะต่าง ๆ

6.1 ข้อเสนอ ข้อสังเกต อภิปรายผล และข้อเสนอแนะทั่ว ๆ ไป (เบื้องต้น)

(โดยเฉพาะต่อจังหวัดน่าน)

การที่ได้มีโอกาสเข้าไปทำงานที่จังหวัดน่านในช่วงเวลาอันสั้น ในฐานะที่เป็นทั้งที่ปรึกษาและเป็น “นักวิจัยเชิงปฏิบัติการ” ที่สนใจที่จะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติและสนใจใน “ความรู้” ต่างๆ ที่จะได้จากการปฏิบัติและจากการวางแผนเพื่อทำความเข้าใจประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเอาไว้ล่วงหน้าด้วย ทำให้เราสามารถถ่ายทอดความเป็นไป และประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาประชาสังคมของจังหวัดน่านได้ระดับหนึ่ง ภายใต้เวลาที่จำกัดตามที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดข้างต้น ซึ่งเราจะพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น หรือความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นเพื่อทำการศึกษาเชิงตรวจสอบและประเมินความเคลื่อนไหวภายใต้บริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมของจังหวัดน่านในระดับลึกต่อไปในอนาคต

การศึกษาสังคมน่านด้วยมุมมองหรือแนวคิดประชาสังคม (civil society perspective) เพื่อมองเห็นถึงศักยภาพและข้อจำกัดของการเปลี่ยนแปลงทั้งจากแง่มุมของรัฐ เอกชน และประชาชนในท่ามกลางของความพยายามที่จะสร้างสังคมน่านให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หรือเป็นสังคมที่คนส่วนใหญ่ต้องการให้เป็นสังคมที่การเมืองมีความเป็นประชาธิปไตยและมีความโปร่งใสอย่างแท้จริง เศรษฐกิจมีความยุติธรรมและเท่าเทียม การศึกษามีคุณค่าต่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ สิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน และวัฒนธรรมมีความรุ่งโรจน์ คงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หรือการเป็นสังคมน่านตามค่านิยมของกลุ่มประชาคม ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น นับว่าเป็นการศึกษาที่ค่อนข้างใหม่ ด้วยมุมมองแบบใหม่ที่อาจจะสามารถทำให้ทั้งผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา (รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายในพื้นที่ๆ ลงไปศึกษา) ได้เกิดการเรียนรู้และการคิดวิเคราะห์อย่างระมัดระวัง และนำไปสู่การทบทวน ไตร่ตรอง และการวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ โดยมีการมองปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นหรือที่มี

อยู่ในสังคมอย่างเชื่อมโยงกับตนเองหรือความเป็นตัวตนของแต่ละคน ซึ่งถ้าเกิดสิ่งนี้ขึ้นได้ก็นับว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงขึ้นแล้ว เพราะปัญหาที่สำคัญของความพยายามในการเปลี่ยนแปลงระบบหรือสิ่งที่เราไม่พอใจในช่วงเวลาที่ผ่านมาก็คือการมองไปที่ระบบและการโจมตีระบบแต่เพียงอย่างเดียว และลงเอยด้วยการปฏิวัติล้มล้างระบบ แต่ในที่สุดระบบใหม่ที่ได้มาก็ไม่สามารถอยู่ได้หรือกลายเป็นระบบที่ไม่ดีอีกจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอีก เป็นอย่างนี้อยู่ตลอดไปไม่จบสิ้น หรืออาจเรียกว่า “วงจรแห่งความชั่วร้ายและความอัปลักษณ์”

ดังนั้น การที่เราจะสร้างระบบใหม่ที่ดีกว่าเดิมได้อย่างแท้จริงเราจะต้องเริ่มจากการเปลี่ยนสภาพภายในของมนุษย์หรือสมาชิกของสังคม โดยการเปลี่ยนวิธีการคิด วิธีการรับรู้ วิธีการดำรงชีวิต วิธีการมองโลกและสังคม และวิธีการมองปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญหน้าสังคมมนุษย์อยู่อย่างมากมาย

อย่างไรก็ตาม เราก็มีได้ปฏิเสธว่ากลไกและเครื่องมือต่างๆ หลากๆ อย่างในระบบที่เป็นอยู่เป็นตัวขัดขวางการเปลี่ยนแปลงสภาพภายในของมนุษย์ และเราจำเป็นจะต้องแก้ไขปรับปรุง เปลี่ยนแปลง สิ่งเหล่านั้นไปในเวลาเดียวกันด้วยอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ หรืออาจพูดได้ว่าเราจะต้องทำการปฏิรูปทุกอย่างไปพร้อมกัน ทั้งการปฏิรูประบบของสังคม และการปฏิรูปคนหรือสมาชิกของสังคมหรือมนุษย์ที่อยู่ในสังคมหรือในระบบนั้น

นอกจากนี้ การเริ่มต้นมองสังคมด้วยมุมมองหรือแนวคิดประชาสังคม (civil society perspective) ที่ต้องการให้เกิดการยกระดับจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมที่มีทั้งสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบ และความตระหนักต่อปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่และความรับผิดชอบในการร่วมกันสร้างสังคมที่ดีที่มีความผาสุก มีความสมานฉันท์ มีการแบ่งปันและการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีการร่วมกันคิด ร่วมกันลงมือแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เผชิญหน้าอยู่ และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในบทบาทและสถานะของหญิง-ชายในสังคมนั้นๆ นับว่าเป็นก้าวสำคัญของการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการเริ่มจากการเปลี่ยนสำนึกของความเป็นพลเมืองและสำนึกของการเป็นสมาชิกของสังคม แต่อย่างไรก็ตาม เราจะต้องไม่เผลอคิดไปว่าแนวคิดประชาสังคมคือยาสารพัดโรค (panacea) ที่จะมาแก้ไข้ปัญหาทั้งปวง และอย่าเผลอคิดไปว่าถ้าใช้แนวคิด “ประชาสังคม” แล้วทุกอย่างจะดีขึ้นในพริบตา หรือต้องเป็น “ประชาสังคม” เท่านั้น สังคมจึงจะดีขึ้นได้ เพราะโดยเนื้อแท้ของแนวคิดประชาสังคมหรือคุณลักษณะที่สำคัญของความเป็นประชาสังคมประการหนึ่งก็คือ การให้ความสำคัญกับความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นความหลากหลาย

ของประชาคม ความสนใจ/ปัญหาที่ต้องการแก้ไข ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน ทั้งทางด้านอายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา ฐานะ อาชีพ และความหลากหลายของรูปแบบการรวมตัวและกิจกรรมต่างๆ ที่ร่วมกันจัดทำขึ้น และควรจะรวมไปถึงการเคารพและยอมรับในความหลากหลายของแนวคิดและทิศทางการแก้ไขปัญหาและการมองกลุ่มสังคมแบบอื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคมด้วย และทั้งหมดนี้คือคุณลักษณะที่สำคัญของระบบประชาธิปไตยแบบพหุลักษณะ (pluralist democracy))

นอกจากนี้เราคงจะต้องพยายามแปรแนวคิดประชาสังคมให้เกิดเป็นจริงบนความเป็นจริง (realistic approach) มีใชมองเฉพาะด้านบวก (optimistic) หรือมองเห็นแต่ด้านลบ (pessimistic) ของเหตุการณ์หรือภาวะการณ์ต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือเราคงจะต้องพยายามไม่เอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป (Extremely positive or negative) แต่ยืนอยู่กับความเป็นจริง ด้วยการรู้เท่าทันถึงสาระต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดเวลาบนเส้นทางของการสร้างประชาสังคม

นอกจากนี้ก็ยังคงมีประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เราก็คงจะต้องร่วมกันคิดวิเคราะห์ว่า สังคมไทยของเรามีความเป็นประชาสังคมอยู่แล้วมากน้อยแค่ไหน ถ้าเราจะพิจารณาจากจำนวนของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่เป็นการรวมตัวกันของประชาชนในรูปของกลุ่ม/มูลนิธิ/สมาคม/ชมรม/สหภาพ/สโมสร ฯลฯ ที่มีอยู่จำนวนมาก และกลุ่ม/องค์กร/มูลนิธิต่างๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของกลุ่ม/องค์กรของตนว่า “ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง” หรือ “ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง” ซึ่งตรงนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าคำว่า “การเมือง” ในที่นี้ในความหมายหรือในทัศนะของกลุ่ม/องค์กร/สมาคม/ชมรมเหล่านั้นนั้นหมายถึงอะไร? และถ้ากลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ไม่ต้องการข้องเกี่ยวกับการเมืองไม่ว่าจะเป็นในความหมายใดก็ตาม เราจะพิจารณาว่ากลุ่ม/องค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรด้านประชาสังคมหรือเป็นเครื่องชี้วัดความเป็นประชาสังคมหรือไม่? หรือว่ากลุ่ม/องค์กรเหล่านี้เป็นเพียงองค์กรการกุศลที่ต้องการเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือในการเยียวยาปัญหาของสังคม โดยไม่มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับรากเหง้าหรือที่มาของปัญหาสังคมเหล่านั้น (root causes) ซึ่งอาจจะจะเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงไปที่โครงสร้างหรือระบบของสังคม ที่เกี่ยวพันกับเรื่อง “ระบบการเมือง” เพราะในทัศนะของผู้เขียนมองว่า “ความเป็นประชาสังคม” ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือ การที่พลเมืองหรือสมาชิกของสังคมมีความตื่นตัวทางการเมือง และต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบายต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสาธารณะ (public policy) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัวและชุมชน และต้องการตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินโครงการหรือการปฏิบัติการต่างๆ เพื่อบรรลุนโยบายข้างต้นด้วย ด้วยเหตุนี้ “ความเป็นประชาสังคม” และ “ความเป็นพลเมือง”

(citizenship) จึงไม่สามารถแยกออกจาก “ความเป็นชาติหรือสังคมแห่งการเมือง” (polity) ได้ในทางตรงกันข้าม “ความเป็นประชาสังคม” และ “ความเป็นพลเมือง” คือสิ่งเดียวกับความเป็นชาติหรือ “สังคมการเมือง” หรืออาจจะเป็นสิ่งที่คุณ่กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งทัศนะนี้สอดคล้องกับความคิดของ เฟอร์กูสัน (Ferguson, 1767, Reprinted 1995: xix) ที่มองว่าประชาสังคมกับการเมืองนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้แต่เป็นสิ่งเดียวกัน ดังที่เขาพูดว่า “Civil society as a polity” หรืออันโตนิโอ กรัมสกี (Gramsci, 1971) ก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “ความเป็นรัฐ” (state) นั้นก็คือ “สังคมการเมือง + ประชาสังคม” นั่นเอง

ในทัศนะของผู้เขียนก็มองเช่นเดียวกันว่า ถ้าสังคมใดหรือชาติใดมีการจัดตั้งหรือการจัดรูปทางการเมือง ที่จะนำไปสู่การจัดตั้งหรือการก่อรูปของรัฐบาลที่มีความสามารถในการบริหารสังคมหรือบริหารชาติอย่างมีความโปร่งใส การจัดรูปทางการเมืองดังกล่าวจะต้องเป็นการจัดรูปที่พลเมืองเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนหรือตลอดกระบวนการ รัฐบาลที่จะได้มาจากการจัดรูปทางการเมืองดังกล่าวจึงจะเป็นรัฐบาลที่มาจากพลเมืองอย่างแท้จริง (civil government) หรือมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง มิใช่ประชาธิปไตยครึ่งใบ (semi-democracy) อย่างที่เป็นอยู่ และทำอย่างไรเราจึงจะได้ “รัฐบาลของพลเมือง” (civil government) อย่างแท้จริงนั้นเราก็ต้องปลูกให้ประชาชนตื่นขึ้น และรับรู้เกี่ยวกับคุณภาพของความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัวและชุมชนท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นกับคุณภาพและความเป็นไปของ “ระบบการเมือง” อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

เพราะฉะนั้นในขั้นนี้ของสังคมไทยของเราก็คือ ขั้นของการปลูกให้ประชาชนตื่น ให้รู้ในสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบของตนเองที่มีความสำคัญต่อการสร้างระบบของสังคมการเมืองที่ดีที่เป็นที่ปรารถนาของทุกคน หรืออาจกล่าวได้ในอีกนัยหนึ่งด้วยว่า “การตื่นรู้ในสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และความตระหนักของพลเมือง” ดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนด (determinant) หรือเป็นเงื่อนไข (condition) ที่สำคัญในการสร้างสังคมการเมืองที่ต้องการในอนาคต เรียกว่า “เราจะต้องปฏิรูปการเมืองด้วยการปฏิรูปคุณภาพของการเป็นพลเมือง” ไปในเวลาเดียวกันเลยทีเดียว

* อาดัม เฟอร์กูสัน เป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากคนหนึ่งในยุคที่เรียกว่า Scottish Enlightenment มีชีวิตอยู่ในช่วงระหว่าง 1723-1816 เป็นเพื่อนสนิทกับเดวิด ฮูม (David Hume) ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์และนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงของสกอตแลนด์ เฟอร์กูสัน เริ่มเขียนงานเกี่ยวกับ Civil Society ในช่วงปี 1767 หลายชิ้นด้วยกัน และนำมารวบรวมเป็นหนังสือในชื่อเรื่อง “An Essay on the History of Civil Society” ซึ่งประกอบไปด้วยบทความเกือบ 40 ชิ้น

ด้วยความคิดดังกล่าวข้างต้น เราจึงมองว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ใน “กระบวนการสร้างและพัฒนาประชาสังคม” จะต้องมีความแจ่มชัดในภาพของสังคมที่เราต้องการเห็นและมองทะลุให้เห็นถึงปัญหาที่เป็นรากเหง้าที่คอยอุดรั้งไม่ให้เราสามารถเดินทางไปสู่ “ภาพแห่งสังคม” ที่เราต้องการนั้นได้ และให้ความสำคัญหรือให้น้ำหนักกับประเด็นปัญหาที่เป็นรากเหง้าดังกล่าว และจะต้องพยายามสอดแทรกหรือผสมผสานประเด็นปัญหาการขาดการตื่นรู้ในสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และความตระหนักของพลเมืองในการเป็นผู้สร้างสังคมการเมืองที่ดีเข้าไปในโครงการต่างๆ ด้วย (เพราะในหลายๆ โครงการคงจะไม่สามารถพูดประเด็นปัญหานี้ได้โดยตรง จึงต้องใช้วิธีการสอดแทรกหรือผสมผสานกับสาระหลักของโครงการนั้นๆ เป็นต้น)

สำหรับในกรณีของจังหวัดน่าน ที่ได้เกิดกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ขึ้นเพื่อตอบสนองต่อกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม หรือต่อกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองแบบใหม่ของสังคม (The New Citizenship Movement) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดองค์กรที่เรียกว่า “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” หรือฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยที่จะเป็นเหมือน “ขุมคลังทางปัญญา” ให้กับศูนย์ฯ และกระบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในเมืองน่าน และการเกิดขึ้นหรือการมีอยู่ของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในระดับชุมชนท้องถิ่นหรือในเขตชนบท ดังเช่น กลุ่มฮักเมืองน่าน ชมรมฮักบ้าน และกลุ่ม/องค์กรอื่นๆ ในเครือข่ายนั้น นับเป็นการตื่นรู้ถึงสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และความตระหนักของพลเมืองของจังหวัดน่านที่สำคัญ และเป็นก้าวแรกของการเดินทางอันยาวไกลในการสร้างสังคมแห่งการตื่นรู้ของคนทั้งมวล

สำหรับการเริ่มต้นในการทำงานศึกษาวิจัยของฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยเกี่ยวกับกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดน่านเพื่อดูว่ากลุ่ม/องค์กรเหล่านี้เป็นใคร? พวกเขารวมตัวกันอย่างไรและเพื่ออะไร? กำลังทำอะไรกันอยู่บ้าง? และการกระทำต่างๆ เหล่านี้มีความหมายหรือมีนัยยะสำคัญต่อการสร้างสังคมน่านที่พึงปรารถนาหรือไม่? อย่างไร? หรือมากน้อยแค่ไหน? ตามที่ทีมงานของจังหวัดน่านเองได้ศึกษาไปแล้วก็เป็นขั้นตอนที่สำคัญของการประเมินดูว่าปัจจุบันสังคมน่านมีพลเมืองที่มีการตื่นรู้ มีความตระหนัก และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่แล้วมากน้อยแค่ไหน และอย่างไร? และจะทำอย่างไรจึงจะก่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ (จากการศึกษาของทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่านพบว่า มีอยู่มากกว่า 400 กลุ่ม/องค์กรดังกล่าวแล้วข้างต้น) เพื่อให้กลายเป็นเครือข่ายของกลุ่มพลเมืองที่ตื่นรู้ ที่มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันหรือเพื่อการร่วมมือกันในการทำงานแก้ไขและป้องกันปัญหาต่างๆ รวมทั้งร่วมมือกัน

อนุรักษ์พื้นฟูสิ่งที่ตั้งงามที่อาจสูญหายไปให้กลับคืนมา เป็นต้น และภารกิจในการเชื่อมโยงกลุ่ม/องค์กรดังกล่าวเข้าด้วยกันก็คงจะเป็นภารกิจของศูนย์ประสานงานฯ ด้วยอีกประการหนึ่ง

นอกจากนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์ต่างๆ ที่น่าสนใจเกี่ยวกับจังหวัดน่าน ที่ใคร่ขอถ่ายทอดเพื่อการแลกเปลี่ยนทัศนะและมุมมองที่น่าสนใจเพื่อการใฝ่รู้ร่วมกันมากมาย ดังต่อไปนี้คือ:-

1) ประเด็นกลุ่มพลเมืองที่ตื่นรู้และรวมตัวกันเป็น “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” และทีมวิชาการ/วิจัย ซึ่งพบว่ากลุ่มพลเมืองเหล่านี้มิใช่พลเมืองธรรมดาแต่เป็นพลเมืองที่เป็นข้าราชการในระดับกลางเป็นส่วนใหญ่ และมีทั้งข้าราชการที่เกษียณอายุแล้ว และข้าราชการที่ยังอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ของตน และคนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางในเมืองที่ได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาชั้นสูง ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่เราคงจะต้องทำความเข้าใจและติดตามอย่างใกล้ชิดต่อไปว่าพลเมืองที่ตื่นรู้และมีสถานะเป็นข้าราชการเหล่านี้จะสามารถขยายการตื่นรู้ของพวกเขาออกไปยังกลุ่มเพื่อนร่วมงานที่กระจายกันอยู่ตามองค์กรและสถาบันต่างๆ ของรัฐได้มากน้อยแค่ไหน? และอย่างไร? และพวกเขา มองเรื่องสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และความตระหนักในฐานะที่เป็นพลเมือง และในฐานะที่เป็นข้าราชการอย่างไร? พวกเขา มีความคิดเห็นอย่างไรต่อระบบการเมืองที่เป็นอยู่ และมองการเมืองที่เป็นอยู่อย่างไร? และมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการที่บางกลุ่ม/บางองค์กรทางสังคมระบุว่า “ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง” เป็นต้น

2) ถ้าเราพิจารณาว่า “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” เป็นองค์กรประชาสังคมที่เกิดขึ้นมาเพื่อก่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาความเป็นประชาสังคมให้มากขึ้น ให้เข้มแข็งขึ้น ให้สามารถร่วมมือกันพัฒนาจังหวัดน่านให้ดียิ่งๆ ขึ้นทุกด้านจนก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโอนอำนาจหน้าที่ด้านการเงินการคลังให้กับชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงนั้นเราก็คงจะต้องพิจารณาร่วมกันด้วยว่า... อย่างไรและอะไรคือคุณลักษณะหรือคุณภาพที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการเป็นองค์กรด้านประชาสังคม และเป็นที่น่าพอใจว่าองค์กรด้านประชาสังคมก็จะต้องมีความเป็นประชาสังคมในตัวของมันเอง จึงจะสามารถขยายความเป็นประชาสังคมไปสู่องค์กรหรือพื้นที่อื่นๆ ได้ต่อไป

ซึ่งต่อประเด็นนี้เรามีความคิดเห็นที่ค่อนข้างสอดคล้องกัน และยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของ เยอราน ไฮเดิน (Goran Hyden, 1977: 16-17) นักวิชาการและนักทฤษฎีประชาสังคมด้วยว่า

องค์กรด้านประชาสังคมไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของกลุ่ม/สมาคม/ชมรม/ศูนย์/มูลนิธิ/สโมสร ฯลฯ หรืออื่นใดก็ตาม ควรจะมีคุณลักษณะที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้คือ :-

- มีความเป็นตัวของตัวเอง กล่าวคือ ควรจะเป็นองค์กรที่เป็นอิสระ (ไม่ขึ้นกับรัฐ) มีความสามารถในการตัดสินใจต่างๆ ด้วยตนเอง มีอิสระในการตัดสินใจหรือเลือกผู้นำของตนเอง และรวมทั้งสามารถที่จะทำการควบคุมทรัพยากรต่างๆ หรือจัดการทรัพยากรต่างๆ ด้วยตนเอง (ทั้งที่เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจและทรัพยากรเชิงการจัดการต่างๆ)
- โครงสร้างการบริหารของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เหล่านี้ มีการจัดวางโครงสร้างที่มีความเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ องค์กร/กลุ่มทางด้านประชาสังคม จะต้องมีความเป็นประชาธิปไตยในตัวของมันเองเพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสเรียนรู้และซึมซับ ค่านิยมหรือคุณค่าแบบประชาธิปไตย ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวจะต้องให้ความสำคัญกับทุกคน ทุกส่วนในองค์กร ยิ่งโครงสร้างในการตัดสินใจเป็นแบบแนวราบมากเท่าใดก็ยิ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าเป็นองค์กรที่ยึดมั่นในหลักการ หรือระบบคุณค่าของความเป็นประชาธิปไตยมากเท่านั้น ดังนั้น องค์กรที่มีโครงสร้างที่เป็นลำดับชั้นหรือมีความลดหลั่นไม่เท่าเทียมในด้านอำนาจการตัดสินใจของสมาชิกในองค์กร (หรือเป็นแบบแนวตั้ง) หรือเป็นองค์กรที่ถูกครอบงำด้วยโครงสร้างความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ ก็คงจะไม่สามารถเป็นองค์กรที่ทำงานอุทิศเพื่อการสร้างประชาสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยได้
- นอกจากนี้กลุ่ม/องค์กรด้านประชาสังคมก็จะต้องมีวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตยที่สำคัญยิ่งขององค์กรอีกประการหนึ่งคือ มีความโปร่งใส และมีการเปิดกว้างเพื่อให้มีการตรวจสอบได้ตลอดเวลา ทั้งโดยสมาชิกขององค์กรและคนภายนอกที่สนใจ ดังนั้น องค์กรในลักษณะนี้ควรจะต้องมีกลไกต่างๆ ที่ทำให้สมาชิกขององค์กรสามารถตรวจสอบการตัดสินใจ และการปฏิบัติการหรือการกระทำต่างๆ ของผู้นำขององค์กรของตนได้ นอกจากนี้ผู้นำขององค์กรประเภทนี้จะต้องพร้อมในการเคารพกฎและหลักการของการตรวจสอบและการแสดงให้เห็นถึงความโปร่งใส รวมทั้งยอมรับด้วยความสมัครใจถึงความสำคัญและคุณูปการของหลักการดังกล่าวว่ามีความหมายและมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพุ่มพัก ถักทอ “ความเป็นประชาสังคม” ให้มีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น
- คุณภาพที่สำคัญอีกประการหนึ่งขององค์กรด้านประชาสังคมก็คือ การเป็นองค์กรที่เปิดกว้างและใจกว้าง สามารถที่จะรับใครก็ได้ให้เข้ามาเป็นสมาชิก และในการรับคนเข้ามาเป็นสมาชิกหรือเข้ามาทำงานในองค์กรประเภทนี้ก็คงจะมีการใช้ระบบและวิธีการที่เปิดกว้าง หมายถึงไม่จำกัดเฉพาะพวกพ้องของตน หรือจำกัดตัวเองอย่างแคบๆ อยู่ภายใน

เครือญาติเดียวกัน หรือมีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันเท่านั้น โดยปกติองค์กรต่างๆ ที่มีข้อจำกัดด้านศาสนา เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือมีการกีดกันคนอื่น ๆ ไม่ให้เข้ามาร่วมและไม่ไปรวมมือคบหาสมาคมกับกลุ่ม/องค์กร/ปัจเจกบุคคลอื่นๆ เราไม่นับว่าเป็นองค์กรด้านประชาสังคม เพราะทำให้สังคมเกิดการแบ่งออกเป็นขั้วต่างๆ มากมาย (polarization) ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อระบบประชาธิปไตยแบบพหุลักษณะ

- ’ นอกจากนี้ประสิทธิภาพและความสามารถในการสร้างเครือข่ายหรือรูปแบบอื่นๆ ในการเชื่อมต่อกับองค์กรต่างๆ ก็มีความสำคัญ บทบาทที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งขององค์กรด้านประชาสังคมก็คือ การเป็นผู้นำในด้านการให้ความรู้ต่างๆ แก่สังคม และนำไปเกิดการปะทะสังสรรค์อย่างสร้างสรรค์ และการแลกเปลี่ยนในระหว่างองค์กรต่างๆ ของสังคมด้วย (socializing agents)

ดังนั้น ถ้ามีความเป็นไปได้ ก็ขออนุญาตเรียนเสนอ “ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน” ให้มีการทบทวนคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้และนำมาสนทนาแลกเปลี่ยนกันภายในองค์กรเพื่อกำหนดทิศทางของศูนย์ให้สอดคล้องกับคุณลักษณะดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ทั้งนี้คุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้ก็เพียงข้อเสนอขั้นต้น ซึ่งทางศูนย์และสมาชิกของศูนย์ฯ อาจจะมีความคิดเห็นหรือข้อเสนออื่นๆ เพื่อการทำให้องค์กรของตนมีความเป็น “ประชาสังคม” มากขึ้นกว่านี้ก็ได้

3) กลุ่มฮักเมืองน่าน ชมรมฮักบ้าน และเครือข่ายขององค์กรทั้งสองที่มีอยู่มากมายในจังหวัดน่าน ถือว่าเป็นทุนทางสังคม (social capital) ที่สำคัญของจังหวัดน่าน การที่จังหวัดน่านมีทุนทางสังคมดังกล่าวถือเป็นโอกาสและฐานที่สำคัญของการสร้างและพัฒนาความเป็นประชาสังคม และประเด็นที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งก็คือ การเชื่อมต่อนานทุนทางสังคมในเมือง (ซึ่งหมายถึงศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน และกลุ่มนักวิชาการชนชั้นกลางที่ก่อตัวขึ้นในเมือง) และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชนบท (หมายถึงกลุ่มฮักเมืองน่าน ชมรมฮักบ้าน และเครือข่าย) เพื่อให้สามารถเรียนรู้ แลกเปลี่ยนช่วยเหลือ ร่วมมือซึ่งกันและกันในการดำเนินภารกิจในการร่วมกันสร้างทุนทางสังคมทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทให้เพิ่มมากขึ้นทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ซึ่งการทำงานร่วมกันบนเส้นทางของการสร้างและพัฒนาประชาสังคมของเครือข่ายทั้งสองที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งในชนบทและในเมืองดังกล่าว จะเป็นเหมือนโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยแห่งการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่ง และถ้าเป็นไปได้ควรจะมีการบันทึกความเคลื่อนไหวและศึกษาวิจัยควบคู่กันไปด้วยตลอดเวลา เพราะจะสามารถทำให้เรามองเห็นถึงทิศทางและเข้าใจพัฒนาการของการเติบโตของขบวนการเคลื่อนไหวของพลเมืองในสังคมล้านนาซึ่งแน่นอน

ว่าจะมีทั้งความแตกต่างและความเหมือนกับสังคมในภูมิภาคอื่นๆ ของไทย ถ้าเรามั่นใจว่า “ศักยภาพในการฟื้นฟูสังคมไทย” อยู่ที่พลเมืองหรือกลุ่มประชาสังคม แล้วเราลงมือปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อ “ศักยภาพ” ดังกล่าวที่มีอยู่ในทุกภูมิภาค แต่อย่างไรก็ตาม ในแต่ละพื้นที่ แต่ละภูมิภาคย่อมมีศักยภาพและข้อจำกัดที่แตกต่างกันไม่น้อย การทำความเข้าใจในบริบทของแต่ละสังคม (context) ที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพและข้อจำกัดดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นที่จังหวัดน่าน มหาสารคาม สงขลา นครศรีธรรมราช เพชรบุรี ฯลฯ จะทำให้เราสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้มากขึ้น และบรรลุจุดหมายของการทำงานได้ดีขึ้นและเร็วขึ้นด้วยหรือไม่? การลองผิดลองถูกมากเกินไปอาจทำให้เราเกิดความท้อแท้ จริงอยู่ที่ว่าวิธีการบางอย่างอาจจะใช้ได้ผลในจังหวัดน่าน แต่ไม่สามารถนำไปใช้ในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ เป็นต้น แต่เราค่อนข้างมั่นใจว่าสังคมของเรามีหลายสิ่งหลายอย่างที่คล้ายคลึงกัน หรือเหมือนกัน (common characteristics) และเราสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้อย่างแน่นอน

4) การเชื่อมโยงกับสื่อมวลชนของท้องถิ่น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งหรือไม่ที่ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านอาจจะต้องจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับสื่อมวลชนของท้องถิ่น (และอาจจะจำเป็นต้องจัดหลายๆ ครั้ง) หรือทำอย่างไรจึงจะก่อให้เกิดรูปแบบความร่วมมือระหว่างศูนย์ฯ และสถาบันสื่อมวลชนในท้องถิ่นขึ้น เพราะจากการศึกษาและสนทนากับหลายๆ ท่าน ทำให้เห็นว่ามีความคิดและความพยายามในการริเริ่มตรงนี้อยู่ แต่อาจจะยังไม่ได้อยู่ในโครงสร้างแผนงานที่แน่นอน เท่าที่ประเมินดูพบว่ามีทั้งช่องทางในการติดต่อเชื่อมโยงกันทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และหลายท่านได้ติดต่อเชื่อมโยงกับสื่อมวลชนอยู่แล้ว นอกจากนี้สื่อมวลชนที่มีศักยภาพในการที่จะร่วมกันสร้างความเป็นประชาสังคมก็มีอยู่จำนวนหนึ่งแล้วด้วยเช่นกันเพียงแต่ขอให้มีโอกาสในการพูดคุยแลกเปลี่ยนและวางแผนร่วมกันเท่านั้น เช่น คุณ บัทยา ธนามี ซึ่งเป็นนักวิชาการสาธารณสุข แต่ทำรายการวิทยุด้วย หรือ คุณรติพร บุญคง ซึ่งเป็นนักจัดรายการวิทยุ และมีรายการวิทยุที่น่าสนใจ เช่น รายการผู้ว่าฯ พบประชาชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นศักยภาพหรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในภาคสื่อมวลชนของจังหวัดน่าน รวมทั้งความพยายามของชมรมสื่อมวลชนจังหวัดน่านที่ต้องการฟื้นฟูให้ “สื่อมวลชนท้องถิ่นของจังหวัด” กลับมารวมตัวกันอีกครั้งหนึ่ง

5) สำหรับประเด็นการสร้างจิตสำนึกทางสังคมหรือจิตสำนึกของการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความตระหนัก มีความรับผิดชอบ รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของการเป็นพลเมือง มีความรักและภูมิใจใน

ความเป็นท้องถิ่น หรือการเสริมสร้างให้ประชาชนมีมิติส่วนรวม มิติการเสียสละนั้น ถ้าเป็นไปได้ควรที่จะมีการสอดแทรกมิติประชาสังคมดังกล่าวเข้าไปในระบบการศึกษาในระดับต่างๆ เพราะปัจจุบันจังหวัดน่านมีทุนทางสังคมที่สำคัญก็คือ กลุ่มพลเมืองที่ตื่นรู้ที่เป็นข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการที่มีสถานภาพเป็นอาจารย์อยู่ในสถาบันหรือหน่วยงานทางการศึกษาต่างๆ ที่ได้เข้ามาร่วมในการทำงานให้กับฝ่ายวิชาการและศูนย์ประสานงานฯ อยู่ในขณะนี้

ดังนั้น การนำมิติและแนวคิดประชาสังคมเข้าไปปรับหรือประยุกต์ในหลักสูตรหรือในสถาบันของตนก็จะทำให้แนวคิดนี้ได้รับการเผยแพร่ในระบบด้วย ซึ่งในเรื่องนี้ผู้ที่สนใจที่จะนำแนวคิดนี้เข้าไปประยุกต์ในการกิจหรือหน้าที่การงานประจำของตนก็จะต้องมานั่งคิดและวางแผนร่วมกันว่าควรจะมีผนวกเนื้อหาอะไรเข้าไปในหลักสูตรหรือวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ก็ยังสามารถที่จะจัดให้มีการให้การศึกษาด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ อีกมากมายทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การจัดพาส์ศึกษา การจัดออกค่าย การจัดนิทรรศการ การจัดไต่ถามที่ การเสริมเข้าไปกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น กิจกรรมการอนุรักษ์ป่า กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เป็นต้น

การประยุกต์แนวคิดด้านประชาสังคม หรือการผสมผสาน (integrate) ให้เข้ากับภารกิจประจำของสมาชิกศูนย์ประสานงานฯ ที่มาจากภาคการศึกษาดังกล่าว จะทำให้สามารถแก้ปัญหาเรื่องการจัดสรรเวลา หรือการมีเวลาไม่พอเพียงในการทำงานให้แก่ประชาคม เนื่องจากถูกภาระงานประจำรัดตัวไป ทั้งนี้หมายความว่าศูนย์ฯ จะมีบทบาทในการเป็นเวทีกลางในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยน และเชื่อมโยงสมาชิกสังคมน่านจากหลายๆ ภาคส่วนเข้าด้วยกัน หรือให้เข้ามาพบปะกัน ปรึกษาหารือกัน เพื่อลดการแบ่งขั้ว (polarization) และลดสภาพของคนต่างอยู่ที่ขาดการเชื่อมโยงกันอย่างมีพลังลงไป แต่ไม่จำเป็นว่าศูนย์ฯ จะต้องเป็นองค์กรที่จะต้องลงมือปฏิบัติในการดำเนินโครงการต่างๆ ด้วยตนเองเสมอไป หรือศูนย์ฯ สามารถกำหนดบทบาทในการเป็น “เวทีกลาง” ให้เป็นบทบาทหลัก และกำหนดบทบาทอื่นๆ (เช่น การเผยแพร่ข่าวสาร การจัดทำโครงการพัฒนาและส่งเสริมต่างๆ ฯลฯ) เป็นบทบาทรอง โดยสามารถเชื่อมโยงกับเครือข่ายของตน หรือสมาชิกคณะทำงานของศูนย์ฯ ที่มีช่องทางในการทำงานเพื่อสร้างและพัฒนาประชาสังคมในตำแหน่งและภาระหน้าที่ประจำของตนให้เป็นผู้ลงมือปฏิบัติการต่างๆ แทนศูนย์ฯ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

เพราะฉะนั้น โอกาสและช่องทางต่างๆ ในการสร้างและพัฒนาจิตสำนึกส่วนรวมของคนจังหวัดน่านจึงมีอยู่มากมายเพราะเครือข่ายต่างๆ ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เพียงแต่ขอให้เรามีความ

ชัดเจนในประเด็นที่จะสื่อสารกับกลุ่มคนต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งเรื่องนี้เราอาจจะสามารถศึกษาแลกเปลี่ยนจากประเทศอื่นๆ เช่น จากกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา และสหรัฐอเมริกา หรือยุโรปตะวันออก ที่มีการใช้วิธีการอบรม (training) เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติเพื่อการตื่นรู้¹ (Theory and Practice of Deliberation) กันอย่างกว้างขวาง และเกิดความคืบหน้าในการสร้างสรรค์คุณภาพของพลเมืองของประเทศเหล่านั้นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม รายละเอียดเกี่ยวกับสาระสำคัญและขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติของทฤษฎีนี้มีมาก และคงจะไม่สามารถถ่ายทอดในที่นี้ได้ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้เขียนเองก็กำลังอยู่ในขั้นตอนของการศึกษาทำความเข้าใจแนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติตามทฤษฎีนี้อยู่อย่างลึกซึ้งเช่นเดียวกัน (รายละเอียดอ่านเอกสารของ Kettering Foundation, “Creating Citizens Through Public Deliberation”)

นอกจากนี้เราก็คงจะต้องคิดค้นทั้งเนื้อหาและวิธีการในการสื่อสารเพื่อการยกระดับจิตสำนึกของพลเมืองที่ครอบคลุมทั้งเรื่องสิทธิหน้าที่ต่างๆ ของการเป็นพลเมือง ความรับผิดชอบและความตระหนักต่างๆ ของการเป็นพลเมือง ฯลฯ ที่เป็นเนื้อหาและวิธีการที่เป็นภูมิปัญญาของเราเองด้วยอย่างแน่นอน

สำหรับบทบาทของศูนย์ในการทำงานด้านพัฒนาและการส่งเสริมโดยตรงนั้น ถ้าศูนย์ฯ มีกำลังคนและทุนทรัพย์เพียงพอก็น่าที่จะจัดทำโครงการต่างๆ เองด้วย (ซึ่งอาจจะเป็นโครงการขนาดเล็ก) แต่ก็คงจะต้องมีการกำหนดลำดับความสำคัญ หรือการกำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก และกลุ่มเป้าหมายรอง เช่น จะทำงานกับกลุ่มเด็ก/เยาวชนนอกระบบโรงเรียน หรืออาจจะทำงานกับกลุ่มสตรี หรืออาจจะเป็นการทำงานกับกลุ่มข้าราชการระดับกลาง เป็นต้น ซึ่งในการจัดทำโครงการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการด้านการให้การศึกษาก็เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ นั้น ถ้าสามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแน่นอนในแต่ละขั้นตอนของโครงการก็จะทำให้สามารถวัดและประเมินผลได้อย่างเป็นระบบมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังสามารถที่จะวางแผนร่วมกับเครือข่ายที่เกิดขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการทำงานที่ซ้ำซ้อน กล่าวคือ ศูนย์ฯ และเครือข่ายของศูนย์ฯ อาจจะต้องมีการตกลงกันในเรื่องกลุ่มเป้าหมายว่าใครหรือองค์กรใดควรจะทำงานกับกลุ่มเป้าหมายใด เป็นต้น

¹ ทฤษฎีและการปฏิบัติเพื่อการตื่นรู้ เป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา แต่ได้รับการนำไปเผยแพร่เพื่อแปรแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวเป็นการปฏิบัติในหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาและยุโรปตะวันออก โดยการสนับสนุนและการผลักดันของมูลนิธิ Kettering

สำหรับประเด็นการผสมผสานหรือการแทรกเนื้อหา/มิติด้านประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มิติส่วนรวม มิติเสียสละ มิติหน้าที่-ความรับผิดชอบของพลเมืองเข้าไปในเนื้อหาของโครงการและ กิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำโดยองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในปัจจุบันนั้น พบว่านอกจากจะสามารถทำได้ในองค์กรหรือหน่วยงานที่เป็นสถาบันการศึกษาแล้วก็ยังสามารถผสมผสานเข้าไปในเนื้อหาของงานขององค์กรอื่นๆ อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการและเนื้อหาของกลุ่มชักเมืองน่านที่มีการจัดทำโครงการด้านการอนุรักษ์หรือโครงการค่ายเยาวชน หรือโครงการด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนทั้งในชนบทและในเขตเมืองนั้นสามารถที่จะผสมผสานเนื้อหาด้านการพัฒนาจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองเข้าไปได้อย่างกลมกลืนกันดี

6) เนื่องจากจังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านต่างๆ มากมายหลายประการ ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ซึ่งศักยภาพทั้งหมดเหล่านี้ถือว่าเป็นทุนทางสังคมของจังหวัดน่านที่สำคัญยิ่ง ดังนั้นในการจัดทำโครงการต่างๆ ต่อไปควรที่จะพิจารณาถึงทุนทางสังคมต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว หรือใช้เป็นฐานในการขยายงานต่อไป และหลายๆ อย่างควรที่จะมีโครงการรองรับเพื่อส่งเสริมและฟื้นฟู “ทุนทางสังคม” หรือ “ศักยภาพ” ดังกล่าวให้สามารถดำเนินหรือคงอยู่ต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องความหลากหลายของทรัพยากรทางชีวภาพ และความร่ำรวยทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นประเด็นที่สำคัญมากที่กลุ่มประชาคมจะสามารถใช้เป็น “ประเด็นสาธารณะ” (public issues) ในการทำงานเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อนเชื่อมโยงและประสานงานระหว่างภาคีต่างๆ และสามารถเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นสำนึกของท้องถิ่น ความเป็นตัวของตัวเองของท้องถิ่น ความรัก ความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น และก่อให้เกิด “พลังของชุมชนท้องถิ่น” ที่หน่วยงานราชการหรือองค์กรต่างๆ ในภาครัฐก็จะต้องให้ความสำคัญหรือเข้ามาเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นด้วยอย่างแน่นอน

สำหรับประเด็นต่างๆ ที่เป็นข้อจำกัดของจังหวัดน่านนั้น ก็คงจะเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาทบทวนและศึกษาทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อไป รวมทั้งการกำหนดกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อแก้ไขหรือเอาชนะฝ่าฟันปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดต่างๆ ดังกล่าวให้ได้

7) สำหรับประเด็นปัญหาการจัดรูปแบบความสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ที่เป็นองค์กรสนับสนุนการทำงานของจังหวัดน่านที่มาจากส่วนกลาง เช่น หน่วยงาน/องค์กรที่เป็นสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิจัยต่างๆ ซึ่งจะเข้ามาสนับสนุนหรือให้การช่วยเหลือในทางวิชาการแก่ฝ่ายวิชาการของศูนย์หรือหน่วยงานอื่นๆ มากมายทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ นั้น ทางศูนย์ประสานงานฯ ก็ควรที่จะมีนโยบายและแนวทางการทำงานที่ชัดเจนกับองค์กร/หน่วยงาน

เหล่านี้ว่าคุณจะใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนหรือมีรูปแบบความร่วมมือต่างๆ กับหน่วยงานเหล่านี้
อย่างไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนทางวิชาการในระยะยาวเป็นสิ่งที่ทีมงานของเรามองว่าเป็น
ความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างฐานความรู้ด้านประชาสังคม ทูทางสังคม และการพัฒนาจังหวัด
น่านต่อไปในอนาคต นอกจากนี้จากการสังเกตของทีมงานในช่วงที่ผ่านมายังพบว่ายังมีหน่วยงานต่างๆ
ทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับศูนย์ประสานงานฯ เป็นจำนวนมาก และมี
หลากหลายทั้งทางด้านความต้องการและประเด็น/เรื่องที่จะทำ (issues) ศูนย์ฯ จึงจำเป็นต้องมีการ
ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นว่าองค์กร/หน่วยงานเหล่านี้เป็นใครบ้าง? ต้องการอะไร? และหน่วยงาน/องค์กร
ใดบ้างที่จะสามารถร่วมมือกับศูนย์ฯ ในด้านใดบ้างที่จะสามารถช่วยทำให้ศูนย์ฯ และชุมชนท้องถิ่น
ของจังหวัดน่านสามารถดำเนินการพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อไปได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

8) สำหรับประเด็นความซับซ้อนของความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเป็นปัจเจก
บุคคล การเป็นสมาชิกของสังคมในฐานะพลเมือง การเป็นข้าราชการการเมือง และการเป็นนักธุรกิจ
ซึ่งหมายถึงว่าคนๆ หนึ่งที่มีบทบาทอยู่ทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมดังกล่าว
ข้างต้นนั้น เป็นประเด็นที่เราคงจะต้องร่วมกันทำความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนดังกล่าวต่อไป
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพุ่งเป้าไปที่ผลกระทบของปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวต่อความไม่ชัดเจนเรื่อง “ส่วนตัว”
และ “ส่วนรวม” และความยากลำบากในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เอกชน และภาค
ประชาสังคม อย่างไรก็ตาม เราอาจจะพิจารณาจากผลลัพธ์ (products/outcomes) หรือการกระทำ
(performances) ของคนๆ หนึ่งที่เชื่อมโยงกับสถานะภาพของเขาในขณะนั้น หรือในขณะที่เขากระทำหรือ
ลงมือปฏิบัติตามหน้าที่ของเขาก็ได้ นอกจากนี้ประเด็นความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เอกชน
และประชาชน เมื่อมองจากระดับปัจเจกบุคคลนี้ และวิเคราะห์เจาะลึกต่อไปก็อาจจะยังทำให้เรา
ปฏิเสธกรอบความคิดของนักวิชาการ/นักทฤษฎีตะวันตกหลายท่านที่ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์
ระหว่างรัฐ เอกชน (ทุน) และภาคประชาสังคมในระดับมหภาค และมองว่าทั้ง 3 ส่วนแยกออกจากกัน
โดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตามในช่วงหลังๆ หรือเมื่อไม่นานมานี้ (ประมาณเดือนพฤษภาคม 2540 ที่ผ่านมา)
ได้มีนักวิชาการและนักทฤษฎีที่สนใจเรื่องนี้อย่างจริงจังและได้พยายามรวบรวมและวิเคราะห์ความคิด
และทฤษฎีต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งหมดในการอธิบายตำแหน่งแห่งที่หรือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เอกชน (ทุน)
และประชาสังคม โดยเฉพาะความคิดของนักทฤษฎีในยุโรปและอเมริกา และได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่า
สามารถจำแนกกลุ่มความคิดดังกล่าวออกได้เป็น 2 ขั้วใหญ่ๆ คือ ขั้วของการมองว่ารัฐและประชาสังคม

มีการเชื่อมโยงกัน และข้าพเจ้าที่มองว่ารัฐและประชาสังคมนั้นแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด (รายละเอียดโปรดอ่าน Hyden, 1997) สำหรับกรณีสังคมไทยของเรานั้นก็คงจะต้องมีการวิเคราะห์ ติดตาม และได้แย้งเกี่ยวกับประเด็นนี้กันต่อไป แต่ทั้งนี้คงมีใช้เพื่อการเอาชนะกันอย่างแน่นอนระหว่างข้อความคิดต่างๆ แต่สำหรับผู้เขียนมองว่าเราถกเถียงแลกเปลี่ยน ได้แย้งซึ่งกันและกันก็เพื่อทำให้เราเข้าใจสรรพสิ่งต่างๆ อย่างที่มันเป็นอยู่จริงได้มากขึ้นนั่นเอง ซึ่งตรงนี้เชื่อมโยงไปถึงประเด็นที่สำคัญที่สุดที่เราต้องการเห็นก็คือความสมดุลย์ ความยุติธรรมและความถูกต้องต่างๆ ในสังคม

9) ต่อประเด็นข้อจำกัดของศูนย์ และฝ่ายวิชาการ/ทีมวิจัยตามที่ได้ประเมินและรวบรวมไว้ข้างต้นนั้น ก็คงจะเป็นภารกิจของศูนย์ฯ และฝ่ายวิชาการที่จะหยิบยกขึ้นมาพิจารณาทบทวนเพื่อร่วมกันวางแผนในการจัดการกับข้อจำกัดต่างๆ เหล่านั้นอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอนต่อไป

10) สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงที่ได้รับการกล่าวถึงในรายงานการวิจัยของทีมประชาคมจังหวัดน่าน ที่มีข้อมูลออกมาว่าสตรีหรือผู้หญิงได้รับการยอมรับหรือไม่ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้นำของกลุ่ม/องค์กร เพราะสาเหตุที่เป็น “ผู้หญิง” นั้นก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจติดตามศึกษาอย่างเป็นระบบต่อไปเช่นกัน ว่ามีความเป็นจริงอยู่มากน้อยแค่ไหน หรือความจริงเป็นอย่างไร เพราะ “สถานภาพของผู้หญิง” ก็เป็นประเด็นที่มีความสำคัญและมีความเชื่อมโยงกับการเป็น “ประชาสังคม” หรือในบางประเทศใช้เป็น “ตัวชี้วัด” ความเป็นประชาสังคมด้วย และรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็ให้ความสำคัญกับเรื่อง “ความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างหญิง-ชาย” ด้วย

6.2 ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย/ปฏิบัติ/หน่วยงานด้านเงินทุน (Institutional - Based Suggestions)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คณะทำงานติดตามและประเมินผลการแปรแนวคิดของแผนฯ 8 สู่การปฏิบัติควรจะพยายามติดตามผลการทำงานของหน่วยงานราชการต่างๆ และควรพยายามแนะนำให้ข้าราชการทุกระดับอ่านแผนฯ อย่างละเอียดและนำมาใช้เป็นแนวทางในการทำงานให้ได้

สำหรับเรื่องการสนับสนุนด้านงบประมาณให้กับการทำงานเรื่อง “ประชาคมจังหวัด” นั้น ถ้าเป็นไปได้ควรจะมีการพิจารณาว่าจังหวัดใดได้เกิดการเคลื่อนไหวด้านนี้ขึ้นแล้ว ควรจะให้การสนับสนุน

อย่างต่อเนื่อง สำหรับการให้งบประมาณผ่านลงมาตามสายงานของกระทรวงต่างๆนั้น ควรจะเป็นการให้งบประมาณเพื่อจัดเตรียมความพร้อมด้านแนวคิด และความรู้ความเข้าใจ อย่างแท้จริงเกี่ยวกับแนวคิด “ประชาคม” และ “ประชาสังคม” ของข้าราชการระดับต่างๆก่อน โดยการจัดฝึกอบรม หรือการจัดประชุมปฏิบัติการในรูปแบบต่างๆ หรือการจัดสนทนา/เวทีเล็กๆ โดยการเชิญนักวิชาการที่เกี่ยวข้องเข้ามาพูดคุยแลกเปลี่ยน เป็นต้น นอกจากนี้ควรจะมีการกำกับเรื่องแนวคิดความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชนว่าจะต้องเป็นรูปแบบความร่วมมืออย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนของการทำงาน

หน่วยงานระดับปฏิบัติอื่นๆ (ทั้งส่วนกลาง/ท้องถิ่น/ระดับจังหวัด)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในระดับกลางของกระทรวง ทบวง กรมที่มีเนื้อหานางานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความกินดีอยู่ดีหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน/ชุมชน เช่น ด้านการศึกษา เกษตร-สหกรณ์ สาธารณสุข การปกครอง อุตสาหกรรม การพาณิชย์/การค้าขาย ฯลฯ ควรที่จะได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชนและประชาชน และแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น และควรยึดเป็นหลักการทำงานอย่างจริงจัง และควรพยายามให้เกิดการประสานแผนงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับจังหวัด ควรพยายามทำตรงนี้ได้ ทั้งนี้เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประสิทธิผลหรือมีประสิทธิภาพรวมทั้งสามารถส่งเสริมบทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนได้อย่างแท้จริงต่อไป

อย่างไรก็ตาม ข้าราชการโดยเฉพาะในส่วนกลางควรจะต้องมีการปรับตัว ปรับระบบการทำงานและปรับเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานอย่างขนานใหญ่ ทั้งนี้เพื่อก้าวตามให้ทันกับกระแสสังคม และควรจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นตัวอย่างที่ดีในการปรับระบบและปรับวิถีคิดในการทำงาน เช่น หน่วยงานต่างๆ ที่เข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่จังหวัดน่าน จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดมหาสารคาม ฯลฯ จึงควรมีการศึกษาแลกเปลี่ยนดูงาน กับหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้

จากการศึกษาในครั้งนี พบว่า ข้าราชการในสายงานการศึกษาและสายงานด้านกรแพทย์สาธารณสุขในระดับกลางมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้เร็ว และยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ ทางสังคม โดยเฉพาะแนวคิดและความคิดใหม่ๆ และสามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานได้

อย่างฉับไว ในขณะที่สายงานทางด้านการปกครองยังคงค่อนข้างมีความเหน็ดตัวหรือปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และยังขาดโอกาสที่จะเปิดตัวเองหรือเปิดโลกทัศน์ของตนเองให้กว้างขึ้น ดังนั้น เจ้าหน้าที่ข้าราชการในสายงานการปกครองควรจะพยายามพิจารณาถึงความเป็นจริงที่สังคมไทยของเราจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า เราไม่สามารถที่จะหยุดนิ่งอยู่กับวิธีคิดและวิธีการทำงานแบบเก่าๆ ได้ เพราะมันไม่ตอบสนองต่อความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยของเรา หรือไม่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเพื่อก้าวไปให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ควรที่จะสนับสนุนการวิจัยและการพัฒนา และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ หรือ การพัฒนาควบคู่ไปกับการวิจัยอย่างแท้จริง ซึ่งหมายถึงว่า จะต้องให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำการพัฒนา การปฏิบัติการ การฝึกอบรม ฯลฯ ด้วย มิใช่ให้งบประมาณเฉพาะการวิจัย แต่กลับเรียกสิ่งนั้นว่าการวิจัยปฏิบัติการ หรือ R & D (research and development) และควรที่จะให้การสนับสนุนทำ D ก่อน R ได้ด้วย เพราะในหลายๆ กรณีไม่ควรที่จะเริ่มต้นจากการวิจัย (R) แต่ควรเริ่มจากการพัฒนา (D) หรือการปฏิบัติการ (Action) ก่อนแล้วจึงค่อยมีการวิจัยตามไป เป็นต้น

ดังนั้น สกว. ควรจะต้องทบทวนเรื่องนี้อย่างละเอียดรอบคอบ จึงจะสามารถทำให้เกิดการสนับสนุนการทำงานด้านประชาสังคมได้อย่างแท้จริง เพราะกระบวนการเคลื่อนไหวเรื่องนี้สามารถที่จะมี entry point ได้หลายๆ อย่าง ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องมีการปรับกลยุทธ์ให้มีการวิจัยใหม่ๆ (Innovative Approach) เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการสร้างและพัฒนาประชาสังคมได้อย่างแท้จริง

6.3 ข้อเสนอแนะแบ่งตามประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของแนวคิดประชาสังคม และการสร้างองค์ความรู้ด้านนี้ (Issue-Based Suggestions)

6.3.1 ด้านการสื่อสาร/เผยแพร่ และการรณรงค์เคลื่อนไหว

เราคงจะต้องมาคิดร่วมกันว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะทำให้ประชาชนคนทั้งหลาย หรือคนทั้งมวลเข้าใจเรื่องนี้ รู้เรื่องนี้ หรือรู้จักสินค้าของเรา (หลายคนอาจจะไม่ชอบคำว่า “สินค้า” ในที่นี่ใช้เพียงเพื่อเปรียบเทียบให้มองเห็นถึงจุดขาย และทราบดีว่าเรามีอภินิหารแนวคิดอันเลิศค่าอย่าง

ประชาสังคมมาเปรียบเทียบกับสินค้าในความหมายของระบบทุนนิยมได้) เราจะต้องสร้างภาพของสินค้าของเราอย่างไรด้วยต้นทุนที่ต่ำ เราจะผลิตข่าวสารประเภทใดออกไป จึงจะครองใจประชาชน ใครคือกองกำลังขายที่มีประสิทธิผลสูง ฯลฯ เราจำเป็นต้องนำกลยุทธ์ด้านการตลาดมาปรับใช้ในการทำงานเผยแพร่แนวคิดนี้ ซึ่งเป็นการนำข้อดีของกลยุทธ์ดังกล่าว ซึ่งเกิดขึ้นในภาคธุรกิจมาปรับใช้ในการทำงานทางสังคมให้เกิดผลที่รวดเร็วขึ้น (Social marketing) เพราะเป็นกลยุทธ์ที่จะบอกเราได้ว่าประชาชนต้องการอะไร ไม่ต้องการอะไร ชอบอะไร อย่างไม่สื่อสารแล้วได้ผล อย่างไม่ได้ผล ฯลฯ สำหรับการรณรงค์เคลื่อนไหวยุคนี้ก็น่าจะต้องมีการกำหนดเรื่องหรือประเด็นที่จะทำการรณรงค์ออกมาอย่างชัดเจนและเป็นขั้นตอน และเป็นการกระทำแบบระยะยาว (long-term perspective) หรืออาจสามารถผสมผสานเข้ากับเนื้อหา/กิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องเด็ก เรื่องยาเสพติด เป็นต้น

6.3.2 ด้านการให้การศึกษาและการพัฒนาประชาสังคม

โดยเฉพาะที่เราพูดถึง “การสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม” หรือ “การพัฒนาความเป็นพลเมือง” นั้น เราจะต้องมานั่งคิดร่วมกัน วางแผนร่วมกันในรายละเอียดว่าจะทำอย่างไร เราจะต้องขบคิดประเด็นเหล่านี้อย่างจริงจังร่วมกันต่อไป ซึ่งเรื่องนี้สามารถทำได้ในหลายๆ ระดับทั้งในระดับโครงการ ระดับกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงาน ระดับหมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ หรือระดับจังหวัด รวมไปถึงระดับกลุ่มจังหวัด/ภูมิภาคและในระดับประเทศ หรืออาจจะเป็นการร่วมมือกันระหว่างหลายๆ องค์กร/สถาบัน เช่น ระหว่างสถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา เป็นต้น แต่ทั้งนี้จะต้องมีความระมัดระวังในประเด็นและ/หรือเนื้อหาต่างๆ ที่จะสื่อสารออกไปด้วย รวมทั้งความเหมาะสมของเนื้อหาสำหรับแต่ละกลุ่มเป้าหมายด้วย นอกจากนี้การให้การศึกษาเรียนรู้ด้วยรูปแบบที่ไม่เป็นทางการแต่มีผลกระทบสูง โดยผ่านสถาบันสื่อมวลชนและสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์/วิทยุ จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านจิตสำนึกขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง หรือเรียกว่าการให้การศึกษาแก่สาธารณะ (public education) ก็ได้

6.3.3 ด้านการศึกษาวิจัย วิเคราะห์ วิจัยเพื่อพัฒนาและระดมองค์ความรู้

สำหรับด้านการศึกษาวิจัยนั้น พบว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยและพัฒนา และการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ (participatory action research) ซึ่งเท่าที่ประเมินดูพบว่ายังมีการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ หรือการปฏิบัติการต่างๆ ที่ควบคู่ไปกับการวิจัยน้อยมาก และคนส่วนใหญ่ (รวมทั้งนักวิชาการและนักวิจัยในมหาวิทยาลัยต่างๆ เองด้วย)

ยังเข้าใจในเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยและพัฒนา (หรือการพัฒนาควบคู่ไปกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์) ไม่มากนัก นอกจากนี้ก็ยังมีข้อโต้แย้งในเรื่องกรอบในการทำ คำจำกัดความ (definition) รวมทั้งมีการตีความหมายกันไปต่างๆ นานา ซึ่งถือว่าเป็นทั้งข้อดีและข้อจำกัดไปในเวลาเดียวกันที่มีการโต้แย้งและมีความหลากหลายของความคิดดังกล่าว ข้อดีก็คือ เป็นการแสดงให้เห็นถึงว่าเรากำลังต้องการแสวงหาสิ่งใหม่ มุมมองแบบใหม่ และวิธีการหรือเครื่องมือใหม่ๆ ในการเข้าถึงความเป็นจริงในสังคม และเราก็กว้างขวางเพื่อหาข้อสรุปหรือวิถีทางที่ดีที่สุด และอีกด้านหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าเรากำลังให้ความสนใจกับสิ่งนี้มากขึ้น เราไม่ละเลยวิทยาการหรือวิธีวิทยาใหม่ๆ และเรายอมรับความจริงของการคงอยู่ของความหลากหลาย หรือธรรมชาติของการคงอยู่ของความหลากหลาย (the nature of existence of diversity) แต่ข้อจำกัดก็คือมันทำให้เรา (จำนวนมาก) ไม่กล้าที่จะลงมือทำหรือกล้าลองผิดลองถูก และใช้การทดลองหรือการลงมือปฏิบัติดังกล่าวเป็นหนทางแห่งการเรียนรู้ และด้วยเหตุนี้จึงทำให้สังคมของเราเกิดความล่าช้าเพราะเรากลัวการทดลองและกลัวการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ด้วยตนเอง (ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะสังคมไทยของเรามีคุณลักษณะประการหนึ่งที่หลายคนพูดว่าเป็นสังคมแห่งการเลียนแบบ และเป็นสังคมที่ฉาบฉวย ใช่หรือไม่? ซึ่งก็คงจะต้องช่วยกันคิดช่วยกันมองต่อไปเช่นกัน) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่าส่วนหนึ่งของความกลัวดังกล่าวเป็นผลมาจากความใจแคบในการยอมรับ “ความเป็นจริงที่หลากหลาย” ดังกล่าวข้างต้นของคนจำนวนหนึ่ง หรือนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่อาจอุปโลกตนเองว่าเป็น “ผู้รู้” “ผู้ถูกต้อง” หรือ “ผู้ครองความรู้ที่ถูกต้องเพียงหนึ่งเดียว” และนี่อาจเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งของการที่คนจำนวนมาก หรืออาจเป็นคนส่วนใหญ่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของการครอบงำทางปัญญาแบบไม่รู้ตัว หรือเราจะต้องคิด/พูด/ทำ เหมือนกับคนอื่นๆ หรือเหมือน “เจ้าสำนักใหญ่” เราจึงจะปลอดภัย แต่ในความเป็นจริงนั้นการที่เรามีแบบแผนของการคิด/พูด/ทำที่เหมือนกันหมดทุกอย่าง (ซึ่งจริงๆ แล้วไม่เหมือน แต่ไม่กล้าแสดงออก) นี่เป็นอันตรายต่อการพัฒนาสังคมให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “อันตรายมากอย่างยิ่ง” มิใช่ “ปลอดภัย” อย่างที่คิดแต่อย่างใด เพราะผู้เขียนมองว่านี่แหละคือที่มา หรือสาเหตุที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของการขาด “จิตสำนึกแห่งการตื่นรู้” อยู่เสมอของผู้คนจำนวนมากในสังคมของเรา

ดังนั้น ในการปฏิบัติการเพื่อสร้างจิตสำนึกแห่งการเป็นพลเมือง หรือการเป็นสมาชิกของสังคมที่มีการตื่นรู้ และใส่ใจความเป็นไปของสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เสมออันนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ วิจัย และวิจารณ์อยู่ตลอดเวลาว่าเราประสบความสำเร็จหรือไม่? มากน้อยแค่ไหน? อย่างไร? ถ้าประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จเป็นเพราะอะไร? กลุ่มประชากรที่มีศักยภาพ

ในการเปลี่ยนแปลงด้านจิตสำนึกมากที่สุดคือกลุ่มใด และการขยายผลไปสู่กลุ่มอื่นๆ จะทำได้มากน้อยแค่ไหน หรืออย่างไร?

นอกจากนี้ในการทำงานเพื่อสร้างจิตสำนึกเพื่อก่อให้เกิดเอกภาพ (unity) ในการพัฒนาชาติ และสังคมนั้นเราควรจะให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ “วัฒนธรรมของการเรียนรู้” ของแต่ละกลุ่มประชากรหรือกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ด้วยว่ามี “วัฒนธรรมของการเรียนรู้” ที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร? หรือคนไทยมี “วัฒนธรรมการเรียนรู้” หรือไม่? อย่างไร? มีจิตสำนึกต่อ “ความเป็นสังคม” อย่างไร? มองสังคมและระบบต่างๆ ที่เป็นอยู่อย่างไร? มีพลังขับเคลื่อนอย่างไร (motives) ที่อยู่เบื้องหลังของการดำเนินชีวิตหรือการกระทำต่างๆ (actions/performances) ในแต่ละวันหรือเพียงแต่ต้องการมีชีวิตรอดไปวันๆ ความปรารถนาและความใฝ่ฝัน (aspirations) ที่มีต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติมีหรือไม่? เป็นอย่างไร? คำถามต่างๆ เหล่านี้ผู้เขียนเชื่อว่าเราสามารถค้นหาคำตอบได้ระดับหนึ่งในท่ามกลางการทำงานหรือการปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง

ดังนั้น โดยสรุปก็คือ การวิจัยและพัฒนาหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะมีคุณภาพสูงต่อการสร้างและพัฒนาความเป็นประชาสังคม เพราะสามารถทำได้ทั้งความรู้และก่อให้เกิดผลในเชิงของการพัฒนาคนและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าตามที่เราต้องการไปในเวลาเดียวกัน

นอกจากนี้เรายังสามารถคิดค้นตัวแบบจำลองหรือรูปแบบการพัฒนาต่างๆ (models) ขึ้นมาซึ่งอาจเป็นเหมือนตัวแบบหรือรูปแบบสำเร็จรูปในการที่จะทำให้อุบัติการณ์เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านจิตสำนึกและมองตัวเองเชื่อมโยงกับระบบสังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่เป็นอยู่อย่างเข้าใจถึงทั้งข้อดีและข้อด้อยของระบบต่างๆ ที่เป็นอยู่ แล้วหลังจากนั้นก็นำตัวแบบหรือรูปแบบดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายหรือดำเนินการในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งควรเป็นการเลือกพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพในทางทฤษฎี ถ้าเป็นไปได้ เช่น การให้ภาพหรือความชัดเจนเกี่ยวกับชนชั้นในกรณีที่เรามีความเชื่อว่าจิตสำนึกทางชนชั้นและจิตสำนึกที่มีต่อสังคมนั้นมีความเชื่อมโยงกัน หรือภายใต้ข้อสมมติฐานว่า จิตสำนึกทางสังคมของชนชั้นกลางในเมืองย่อมแตกต่างจากจิตสำนึกทางสังคมและการรับรู้เกี่ยวกับสังคมของชนชั้นล่าง (หรือกลุ่มชนชั้นชวา) ในชนบท เป็นต้น

ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หรือ/และการวิจัยและพัฒนาตามรูปแบบ/วิธีการดังกล่าวนี้จะนำมาซึ่งความรู้ทั้งในแง่ของการปฏิบัติว่าตัวแบบจำลองที่เราสร้างขึ้นและนำไปใช้นั้นใช้ได้ผลหรือไม่?

มากนัก้อยแค่ไหน อย่างไร? กับคนกลุ่มไหน? หรือได้รับความรู้ความเข้าใจอะไรใหม่ๆ ขึ้นมาบ้างจากการดำเนินการดังกล่าว และเรายังสามารถได้ความรู้ในเชิงทฤษฎีด้วย ถ้าเรามีกรอบแนวความคิดที่ใช้วิเคราะห์และมีคำถามต่างๆ ในทางทฤษฎี

ดังนั้น ถ้าเรามีความชัดเจนเกี่ยวกับสิ่งที่เราต้องการรู้และสิ่งที่เราต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและ/หรือเกิดการพัฒนา แล้วเราลงมือปฏิบัติเพื่อให้เราได้รับในสิ่งที่เรา “ต้องการรู้” และสิ่งที่เรา “ต้องการเปลี่ยนแปลง/พัฒนา” เราอาจจะเริ่มลงมือเพื่อให้เรา “รู้” ก่อน ซึ่งเรียกว่า “การวิจัย” แล้วค่อยนำ “ความรู้” ที่ได้ไป “พัฒนา” “เปลี่ยนแปลง” เราก็อาจเรียกวิธีการแบบนี้ว่าการใช้วิจัยนำการพัฒนา หรือการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือการวิจัยเพื่อนำไปสู่การพัฒนา หรือเราอาจจะพิจารณาว่า “การพัฒนา” หรือ “การเปลี่ยนแปลง” เป็นสิ่งที่สำคัญกว่า “การรู้” ของนักวิจัย เราก็สามารถที่จะดำเนินการพัฒนาหรือมีการป้อนปัจจัยนำเข้า (inputs) ต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงแล้วค่อยศึกษาวิเคราะห์/วิจัย/วิจารณ์สิ่งที่เรดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจถึงปัจจัยและตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอน หรือเข้าใจในบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (the context) และนำความรู้ที่ได้ดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินการหรือการปฏิบัติการต่างๆ ของเราให้ดีขึ้นต่อไป เป็นต้น

ดังนั้น ในก้าวอย่างต่อเนื่องบนเส้นทางของการสร้างและพัฒนา “ความเป็นประชาสังคม” ของสังคมไทยนั้น ถ้าเราใส่ใจหรือมองเห็นคุณค่าของทั้ง “ความรู้” และ “การพัฒนา/การเปลี่ยนแปลง” ที่น่าจะเกิดขึ้น เราก็คงจะไม่สามารถละเลยมิติใดมิติหนึ่งไปได้ ไม่ว่าจะเป็นมิติของการวิจัย/การศึกษา/วิเคราะห์/วิจารณ์ หรือมิติของการลงมือปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา/การเปลี่ยนแปลง อยู่แต่ที่เราจะเริ่มจากมิติใดก่อน มิติใดหลัง หรือเราอาจจะให้มันเริ่มต้นพร้อมๆ กันก็ได้ แต่ทั้งนี้ก็คงมีได้หมายความว่าเราไม่ให้ความสำคัญหรือปฏิเสธ “การวิจัยขั้นพื้นฐาน” หรือ “การวิจัยทั่วไป” (ทั้งนี้เราก็ได้แต่หวังว่าจะไม่มีการตีความตรงนี้ผิดไป)

ในทางตรงกันข้าม เรามองว่า “การวิจัยขั้นพื้นฐาน” และ “การวิจัยในรูปแบบอื่นๆ” ก็ยังคงมีความสำคัญและมีความจำเป็นอยู่เช่นเดียวกัน เพียงแต่ขอให้มีความชัดเจนว่าเราต้องการการวิจัยแบบเจาะลึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นการวิจัยในเชิงนโยบาย (policy-oriented research) ที่เกี่ยวกับการสร้างและพัฒนาประชาสังคม หรืออาจจะเป็นการวิจัยเจาะลึกในเรื่องใดก็ได้ที่เราพิจารณาแล้วที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการที่จะช่วยฟื้นฟูสังคมไทยของเราให้ดีขึ้นในทุกด้าน ซึ่ง

โดยนัยดังกล่าวก็หมายถึงว่าเรายังคงต้องใส่ใจถึงคุณประโยชน์ของการวิจัยที่จะเกิดขึ้นที่จะมีผลต่อการพัฒนาสังคมไทยของเรา เพียงแต่นักวิจัยอาจจะไม่ได้มีโอกาสรับรู้ถึงผลดังกล่าว หรืออาจจะต้องรอให้คนอื่นนำงานวิจัยของตนไปใช้ให้เกิดผล แต่สำหรับ “การวิจัยและพัฒนา” และ/หรือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” ในทัศนะของผู้เขียนมองว่า นักวิจัยมีบทบาทเป็นทั้งนักพัฒนาหรือเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง และมีความต้องการทั้งความ “รู้” และ “ผลลัพธ์” หรือรับรู้ผลแห่งการปฏิบัติ/การพัฒนา/การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นด้วย

ดังนั้น การที่เราจะทำการวิจัยแบบใดนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับว่าเราต้องการเห็นอะไร หรือเราต้องการให้สังคมของเราเป็นแบบใด และตัวเราพร้อมที่จะมีบทบาทแค่ไหน หรือระดับใด อย่างไร? เราต้องการเป็น “นักวิจัย” แบบปกติทั่วไป หรือเราต้องการเป็น “นักวิจัยและนักพัฒนา” หรือเป็น “นักวิจัยและผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง” อะไรทำนองนี้ เป็นต้น เพราะฉะนั้น นักวิจัยคงจะต้องถามใจของตนเอง และพิจารณาถึงขีดขั้น/ความสามารถ/ความพร้อม/ความถนัด/ความต้องการ/ความใฝ่ฝันของตนเองในการเข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ ทางสังคม หรือกระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลเมืองใหม่ (The New Citizenship Movement) เพื่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีความสมดุลง ความเป็นธรรม ความเท่าเทียม-ยุติธรรม ความโปร่งใส ความเป็นตัวของตัวเอง ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ความมั่นคงทางปัญญาและจิตวิญญาณของการตื่นรู้ ความสมานฉันท์ ความมีประสิทธิภาพของรัฐ ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงความรักและความภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาคต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษฎา บุญชัย (2540) **พลวัตชุมชนล้านนาในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล (2540) บรรณาธิการ **ประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) “บทสำรวจพัฒนาการและสถานภาพของขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ” บทความนำเสนอในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ครั้งที่ 1 ณ วังยางวิสุรวิทย์ จังหวัดสุพรรณบุรี 2-3 สิงหาคม 2540 จัดโดยคณะทำงานวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) บรรณาธิการ **พื้นเมืองน่าน : ฉบับวัดพระเกิด** สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ (ธันวาคม)
- พิชญ์ จันทรวิทัน (2539) **ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง** เรียบเรียงจากบันทึกต้นฉบับของ ปีแอร์ โอไรต์ จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงบรัสเซลส์ (3 สิงหาคม 2440 - 5 มกราคม 2441).
- รายงานการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการ บทบาทและศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรประชาคมในจังหวัดน่าน” โดย ทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพและองค์ความรู้พื้นฐานเพื่อการพัฒนาชุดโครงการวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย พฤศจิกายน, 2540.
- โรงพยาบาลจังหวัดน่าน (2537) **อาจารย์ : แป้นเกล็ดฉบับพิเศษ** พิมพ์โดยโรงพยาบาลจังหวัดน่าน, กุมภาพันธ์ 2537.
- ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน (2539) เอกสารสรุปการประชุมประชาคมจังหวัดน่าน เมื่อ 12 สิงหาคม 2539.

โสฬส ศิริไสย์ (2540) “บนเส้นทางสู่ความเป็นประชาสังคมของชาวบ้าน : กรณีศึกษาสมาคมชกษาเกษตรกร
รายย่อยภาคอีสาน (ส.ก.ย.อ.) และสมัชชาคนจน” บทความนำเสนอในการ
สัมมนาปฏิบัติการโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ครั้งที่ 2 ณ หัวหิน
ประจวบคีรีขันธ์ 21-23 พฤศจิกายน 2540 จัดโดย คณะทำงานวิจัยและพัฒนาประชา
สังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2539) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ส่วนที่ 4 บทที่ 4 ข้อ 2 (22) ว่าด้วยเรื่องประชาคมจังหวัด:
85.

อนุชาติ พวงสำลี และวิโรจน์ วิสารทสกุล (2540) ประชาสังคม : คำ ความคิด และความหมาย
หนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ 7. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2540) “ประชาสังคม : ความหมาย การพัฒนาและประโยชน์” บทความนำ
เสนอในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ครั้งที่ 1
ณ วังยางรีสอร์ท จังหวัดสุพรรณบุรี 2-3 สิงหาคม 2540 จัดโดย คณะทำงานวิจัยและ
พัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาษาอังกฤษ

Arendt, Hannah (1958). The Human Condition, University of Chicago Press, Chicago.

Arendt, Hannah (1977). “Public Rights and Private Interests”, in Small comforts for Hard Times : Humanists on Public Policy, eds. Mooney, M. and Stuber, F., Columbia Univ. Press, New York.

Ferguson, Adam (1767). An Essay on the History of Civil Society (Edited by Fania Oz-Salzberger). Reprinted in 1995, Cambridge University Press, Cambridge.

Gundelach, Peter & Lars Torpe (undated). Social Capital and The Democratic Role of Voluntary Associations, Dept. of Sociology, University of Copenhagen and Dept. of Economics, Politics and Public Adm., Aalborg University (monograph).

Gramsci, A. (1971). Selections from the Prison Notebooks, edited and translated by Hoare, Q. and Smith, G.N., The Camelot Press Ltd., Southampton.

Haynes, J. (1997). Democracy and Civil Society in the Third World : Politics and New Political Movements. Polity Press.

Hyden, Goran (1997). "Civil Society, Social Capital, and Development : Dissection of a Complex Discourse", Studies in Comparative International Development, Vol.32 No.1, P.3-30.

Kettering Foundation. (Undated) Creating Citizens Through Public Deliberation : Eleven International Case Studies III, Dayton, Ohio.

Putnam, Robert D. (1993) Making Democracy Work : Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, Princeton University Press.

Rubem Cesat. Fernandez (1994) Private But Public Washington, D.C. : Civicus World Alliance for Citizen Participation. อ้างใน สันติกร ภิภุช (2540) "อุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาด้านประชาสังคม" บทความนำเสนอในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม ครั้งที่ 1 ณ วังยางวิสุตวิทย์ สุพรรณบุรี 2-3 สิงหาคม 2540 จัดโดยคณะทำงานวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1

สรุปประสบการณ์และข้อสังเกตในการทำงานร่วมกันระหว่าง ทีมงานจากส่วนกลาง และทีมงานของจังหวัดน่าน (ก้าวแรกของการเดินทางไปสู่มหาวิทยาลัยแห่งการเรียนรู้อันยิ่งใหญ่)

ตามที่ได้กล่าวไว้ใน “อารัมภบท” แล้วว่าโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมนั้น มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบที่สำคัญ โดยในส่วนของทีมงานของเราอยู่ในองค์ประกอบที่ 3 ซึ่งมีภารกิจหลักในการหนุนเสริมหรือให้การสนับสนุนในทางวิชาการ โดยมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาหรือเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และชี้แนะแนวทางในการทำการวิจัยเชิงพัฒนา หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแก่ทีมงานของจังหวัดน่าน ซึ่งประกอบไปด้วยบุคลากรจากหลายฝ่ายและหลายหน่วยงานทั้งหมดประมาณ 20 ท่าน ซึ่งมาร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาจังหวัดน่าน และพัฒนาประชาสังคมของจังหวัดน่านให้มีความแข็งแกร่ง และมีสมรรถนะในการจัดการสังคมและท้องถิ่นของตนโดยตั้งอยู่บนความร่วมมือกับอำนาจศูนย์กลางมากกว่าการอยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารที่มึนมาแต่มีประสิทธิภาพค่อนข้างต่ำดังเช่นปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ในการทำงานครั้งนี้เรามีข้อตกลงร่วมกันหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บนพื้นฐานของการทำงานร่วมกัน และการสร้างสัมพันธ์ภาพในทางวิชาการและมิตรภาพ (หรือความเป็นเพื่อน) ในระหว่างทีมงานทั้งสอง เพราะเราเชื่อมั่นว่า “มิตรภาพ” มีความสำคัญต่อการที่จะก่อให้เกิด “ความร่วมมือ” และ “การพัฒนาต่างๆ” ร่วมกันต่อไป ถ้าเราไม่ประสบความสำเร็จในการสร้าง “มิตรภาพ” และก่อให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างทีมงานทั้งสองประเด็นนี้ก็จะส่งผลต่อความร่วมมือและการกำหนดทิศทางการทำงานร่วมกันในลำดับต่อไป อย่างแน่นอน

จากการที่ได้เข้ามาร่วมในโครงการนี้และบทบาทของเราที่มีอยู่ตามกรอบข้อตกลงขั้นต้นตั้งแต่การออกแบบโครงการนั้น เราพบว่าแต่ละคน แต่ละฝ่ายก็ยังไม่มีความชัดเจนว่าเนื้อหาขององค์ประกอบที่ 3 นี้จะออกมาอย่างไร ทางจังหวัดควรจะวิจัยเรื่องอะไรกันแน่ เพราะเมื่อพิจารณาโครงร่างการวิจัยของทางจังหวัดที่ทางทีมจังหวัดและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยส่งมาให้ทางทีมงานของเราอ่านก็พบว่ายังมีความไม่ชัดเจนในด้านคำถามการวิจัยในครั้งนี้ รวมทั้งกรอบความคิดที่จะใช้วิเคราะห์ก็ยังไม่ชัดเจน นอกจากนี้เรายังพบว่าภายในทีมงานของจังหวัดน่านเองก็มีความแตกต่าง

หลากหลายด้านความคิดเกี่ยวกับเรื่องประเด็นและขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้หลายฝ่ายก็ยังค่อนข้างรู้สึกอึดอัดกับช่วงเวลาที่ยืดเยื้อหรือสั้นเกินไป ทำให้รู้สึกหวั่นวิตกกังวลว่าเราจะไม่สามารถทำงานต่างๆ ได้อย่างมีคุณภาพตามที่เรากำลังต้องการหรือเกรงกันว่างานที่ออกมาอาจจะไม่มีประโยชน์เท่าที่ควร เพราะแต่ละคนแต่ละฝ่ายก็ยังขาดความชัดเจนในทิศทางและเนื้อหาของการทำงานครั้งนี้

แต่ในที่สุดเราก็จำเป็นต้องลงมือทำงาน (ทั้งๆ ที่ยังขาดความชัดเจนดังกล่าว) ด้วยการยึดมั่นในคำขวัญที่ว่า “เรียนรู้คู่การปฏิบัติ” หรือ “การเรียนรู้เชิงประจักษ์ผ่านการปฏิบัติ” (interactive learning through action) ตามที่ นายแพทย์ประเวศ วะสี ท่านได้ย้ำถึงความสำคัญของสิ่งนี้อยู่เสมอๆ “เราทำไปก็เรียนรู้ไป เดียวก็รู้มากขึ้นแล้วก็จะเก่งขึ้นเรื่อยๆ”

เราเห็นด้วยกับท่านว่า... เราจะต้องกล้าที่จะลงมือปฏิบัติหรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เราคงจะไม่สามารถรอให้ทุกอย่างชัดเจนแล้วค่อยลงมือทำ เพราะเราเองก็ไม่ค่อยแน่ใจว่า “ความชัดเจน” ที่ว่านั้นมันจะมาจากไหน? หรือเกิดขึ้นมาได้อย่างไร? เพียงแค่จากการอ่านแนวคิดและทฤษฎี และหนังสือ/เอกสารต่างๆ ที่มีอยู่เท่านั้นหรือ (แนวคิด/ทฤษฎี/หนังสือ/เอกสาร ส่วนใหญ่เราต้องพึ่งพิงจากสังคมตะวันตก ทั้งยุโรปและอเมริกา ตามที่ทราบกันดีอยู่แล้ว) และคำถามที่ตามมาก็คือ แล้วเราจะต้องมีความชัดเจนถึงระดับไหนหรือมีมากแค่ไหนจึงจะเพียงพอกับการลงมือปฏิบัติ เมื่อเราไม่สามารถตอบคำถามต่างๆ เหล่านี้ได้เป็นอย่างดีที่น่าพอใจ ในที่สุดเราก็ตัดสินใจว่า... เราจำเป็นต้องลงมือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวหรือการเดินไปข้างหน้า แล้วเราจะค่อยๆ แสวงหาความรู้ความเข้าใจต่างๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ บนเส้นทาง ซึ่งเรามั่นใจว่าเส้นทางที่เราจะร่วมกันเดินไปนี้จะมิใช่เส้นทางหรือถนนแห่งความว่างเปล่า แต่จะเป็น “เส้นทางแห่งการเรียนรู้เพื่อการสร้างสังคมอุดมธรรม” ตามที่เราใฝ่ฝัน

และในที่สุดเราก็ได้ข้อค้นพบและพบกับความเป็นจริงหลายประการในท่ามกลางการทำงานและความพยายามของทุกฝ่ายในการที่จะก่อให้เกิด “ศักยภาพและสมรรถนะในการจัดการชนบทและภูมิภาค” ขององค์กรท้องถิ่นในระดับต่างๆ ได้อย่างแท้จริง (ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน) เราพบว่า “พลังเชิงสร้างสรรค์” หลายอย่างอยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พลังของการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ” ของประชาชนในจังหวัดน่าน โดยมีกลุ่มฮักเมืองน่านและเครือข่ายเป็นแกนหลักในการจัดการและการเชื่อมโยง “พลังของการจัดการ” ดังกล่าวเข้าด้วยกัน และเรามองเห็น

“จิตวิญญาณของความเป็นพลเมืองและคุณภาพของการเป็นพลเมือง” ของประชาชนในจังหวัดน่าน และสิ่งนี้คือความรู้และความเป็นจริงที่เราคงจะไม่สามารถแสวงหาหรือพบได้ในหนังสือหรือแนวคิด ทฤษฎีเล่มใดเป็นแน่

ด้วยเหตุนี้ “จังหวัดน่าน” จึงเปรียบเสมือนทั้งครู ห้องเรียนหนังสือ และมหาวิทยาลัย อันยิ่งใหญ่ของเรา

การที่ได้มีโอกาสเข้าไปทำงานเพียงช่วงสั้นๆ ในเวลา 5 เดือนดังกล่าว จึงเป็นเหมือนการเริ่มต้นทำความรู้จักกับครู ทำความคุ้นเคยกับห้องเรียน ทำการอ่านหนังสือเล่มใหญ่นี้ได้เพียงแค่ 2-3 หน้า และเหมือนกับการที่เราเพิ่งย่างก้าวเข้ามาหาวิทยาลัยที่เป็นชุมคลังแห่งความรู้อันยิ่งใหญ่ได้เพียงไม่กี่ก้าวเท่านั้น มันเหมือนกับว่าความจริงแล้วเรายังเดินไปไม่ถึง “ห้องเรียน” ที่อยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งใหญ่นี้เสียด้วยซ้ำ หรือถ้าเทียบกับการเรียนในชั้นเรียนเราก็ยังอยู่เพียงแค่บทนำเข้าสู่เนื้อหาเบื้องต้นเท่านั้น (Introductory Section)

ในการทำงานครั้งนี้เราจึงไม่ต้องการติดอยู่กับเรื่องต่างๆ ที่เป็นประเด็นปลีกย่อยที่เป็นเรื่องของท่าที พฤติกรรม หรือความบกพร่องเล็กๆ น้อยๆ ที่ยอมเกิดขึ้นได้เสมอในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ แต่เราสนใจในเรื่องหลักการ สนใจในเรื่องศักยภาพของการเปลี่ยนแปลง และสนใจว่าจะอะไรคือกลยุทธ์ที่สำคัญของการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการปฏิรูประบบที่เป็นอยู่เมื่อมองจากแง่มุมของความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในพื้นที่หรือการมองจากล่างขึ้นบน (bottom-up) และเป็นสิ่งที่แน่นอนว่าความสนใจอันยิ่งใหญ่ของเราก็ยังไม่ได้รับคำตอบที่เป็นที่น่าพอใจแต่อย่างใด เนื่องจากเราอยู่เพียงแค่ “ประตูล้อมมหาวิทยาลัย” ดังกล่าวแล้วข้างต้น

โรเบิร์ต พัทนัม (Robert Putnam, 1993) ที่ใครๆ ก็มักจะกล่าวขวัญถึงงานของเขาที่เป็นผลจากการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการของเขาเช่นกัน เขาใช้เวลาทั้งหมด 20 ปี ในการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการสังคมของอิตาลี จึงจะสามารถตอบคำถามได้ว่า... ศักยภาพของการเปลี่ยนแปลงสังคมอิตาลีนั้นอยู่ที่ใด? อะไรคือปัจจัยที่ทำให้ระบบประชาธิปไตยในอิตาลีมีความหมายอย่างแท้จริงอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งความจริงแล้วสังคมของอิตาลีมีความคล้ายคลึงกับสังคมไทยหลายอย่างในแง่ที่เคยเป็นประเทศที่มีความอิสระของภูมิภาคต่างๆ และเป็นสังคมที่มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม-ภาษา ฯลฯ แต่ต่อมาก็มีการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เนื่องด้วยเหตุผลที่คล้ายคลึงกับการรวมศูนย์

อำนาจในเมืองไทยตั้งแต่อดีตกาล (คือเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้น แต่สำหรับเมืองไทยอาจจะมี เหตุผลเรื่องการต่อสู้กับลัทธิอาณานิคมด้วย) แต่แล้วก็พบกับสังขรณ์ว่า “การรวมศูนย์อำนาจทำให้ สังคมไม่เจริญอย่างที่บรรพบุรุษเคยคิด” แต่กลับก่อผลในทางตรงกันข้าม ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการปรับ เปลี่ยนทิศทางการบริหารสังคมอีกเพื่อให้สังคมและประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความเจริญและเกิด การพัฒนาอย่างทั่วด้าน และในหนทางของการปรับเปลี่ยนดังกล่าวก็ได้มีนักวิชาการอย่างพัทธมย์เข้ามา มีบทบาทในการอำนวยความสะดวกและกระตุ้นกระบวนการและทิศทางการปรับเปลี่ยนนั้น “ด้วย การทำวิจัย”

การยกกรณีตัวอย่างงานของพัทธมย์มากล่าวไว้ ณ ที่นี้เพียงเพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้กับทีมงาน ของเรา และเพื่อนร่วมเส้นทางในการปรับเปลี่ยนและฟื้นฟูสังคมไทยทั้งหลายได้ตระหนักว่า... เราได้ ร่วมเดินทางมาด้วยกันเพียงแค่นี้ก็ไกลเมตร หนทางของเรายังอยู่อีกยาวไกล และจำเป็นอย่างยิ่งที่เรา จะต้องร่วมกันประสานมือ สมอง และหัวใจ หรือผนึกกำลังกันอย่างเหนียวแน่นต่อไป

ภาคผนวก 2 รายละเอียดงานภาคสนาม

2.1 ตารางการทำงาน

กำหนดการในการปฏิบัติงานของทีมประสานงานจากส่วนกลาง
(ตลอดโครงการ)

ในการทำงานครั้งนี้เราได้ลงพื้นที่ทั้งหมด 4 ครั้งด้วยกัน
โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ :-

ครั้งที่	ช่วงเวลา (วัน-เดือน)	กิจกรรม/แผนการทำงาน/เนื้อหา
1	13-15 มิถุนายน '40	ประชุมร่วมกับทีมงานทั้งหมดก่อนการลงเก็บข้อมูล (พูดคุยตกลงรายละเอียดเกี่ยวกับทุกขั้นตอนของการวิจัย)
2	23-29 กรกฎาคม '40	ติดตามความคืบหน้าในการเก็บข้อมูลของทีมงาน จังหวัด/เข้าร่วมประชุมกับภาคีต่างๆ/สัมภาษณ์ผู้นำ/ผู้แทนของภาคีต่างๆ และฝึกอบรมโปรแกรม Ethnograph (มีรายละเอียดในหน้าถัดไป)
3	6-8 กันยายน '40	ให้คำปรึกษาหารือในการวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงานการศึกษาวิจัยและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภาคีต่างๆ เพิ่มเติม และสัมภาษณ์ทีมงานประชาคมจังหวัดน่าน
4	25-27 ตุลาคม '40	เข้าร่วมประชุมเสนอผลงานวิจัยพร้อมประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งเป็นกิจกรรมแผนงานเดิมที่วางไว้ แต่ทำไม่ได้เนื่องจากช่วงเวลากระชั้นมาก และทีมประชาคมจังหวัดน่านมีภารกิจมาก จึงปรับเปลี่ยนเป็นการสัมภาษณ์ทีมงาน (เพิ่มเติม), การอ่าน/วิจารณ์รายงานวิจัยของจังหวัด, การจัดประชุมสรุปงาน (wrap-up session) และการพูดถึงวิธีการนำเสนอและการสื่อสารเชิงนโยบาย (policy communication)

รายละเอียดการทำงาน
“กำหนดการช่วงวันที่ 23-29 กรกฎาคม 2540”
ณ จังหวัดน่าน

* ตารางการปฏิบัติงาน *		
วันที่	เวลา	แผนการทำงาน/การอบรม/ประชุม
พุธ 23 ก.ค. 40	12.00 น. 12.00-13.00 น. 13.00-13.30 น. 13.45-16.30 น. 13.30 น. เป็นต้นไป	<ul style="list-style-type: none"> - ทีมงานจากกรุงเทพเดินทางถึงจังหวัดน่าน - อาหารกลางวัน - พูดคุยเรื่องแผนการทำงานช่วง 23-29 ก.ค. ร่วมกัน - ผู้ประสานงานจากส่วนกลางเข้าสัมภาษณ์ผู้ว่าฯ และรองผู้ว่าฯ และประธานสภาจังหวัด - คุณสมศักดิ์ นักลดาจารย์ นักวิจัยจาก สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล เตรียมข้อมูล/ข้อมูลดำเนินการฝึกอบรมเรื่อง Ethnograph ทุกขั้นตอนกับเครื่องคอมพิวเตอร์ของศูนย์ฯและเตรียมการด้านต่างๆ เพื่อการฝึกอบรมจริงในวันที่ 24-25 ก.ค.
24-25 ก.ค.40 (2 วัน)	09.00-17.00 น. (ทั้ง 2 วัน)	<ul style="list-style-type: none"> - ทีมนักวิจัยของจังหวัด (ที่จะต้องทำหน้าที่วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ) เข้ารับการอบรมเรื่อง “การใช้โปรแกรม Ethnograph” (วิทยากร : คุณสมศักดิ์ นักลดาจารย์)
	09.00-16.30 น. (ทั้ง 2 วัน)	<ul style="list-style-type: none"> - ทีมประสานงานฯ (อ.อรทัย และ อ.กุลศล) เข้าสัมภาษณ์ผู้นำ/ Key persons ของภาคีต่างๆ (จำนวนประมาณ 12 คน หรือ วันละ 6 ราย)
26 ก.ค. 40	09.00-16.00 น.	<ul style="list-style-type: none"> - ทีมงานจังหวัดน่านจัดประชุมภาคีหรือประชุมประชาคมจังหวัด - ทีมงานจากส่วนกลางเข้าร่วมประชุมและสังเกตการณ์/พูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าร่วมประชุมด้วย
27 ก.ค. 40	09.00-12.00 น.	<ul style="list-style-type: none"> - ทีมงานจากส่วนกลางประชุมร่วมกับทีมงานของจังหวัด เพื่อพิจารณาปัญหาอุปสรรคต่างๆ และแนวทางการแก้ไขร่วมกัน/ สรุปความคืบหน้าต่างๆ ของงาน/ ประเมินผลการฝึกอบรมเรื่อง Ethnograph - ทีมงานจากส่วนกลาง present ข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการสัมภาษณ์ Key persons ของภาคีต่างๆให้ทีมงานจังหวัดทราบ
27 ก.ค. 40	13.00-16.00 น.	<ul style="list-style-type: none"> - ทีมงานจากส่วนกลางเข้าสัมภาษณ์องค์กรภาคี
28 ก.ค. 40	09.00-16.30 น.	<ul style="list-style-type: none"> - ทีมงานจากส่วนกลางเข้าสัมภาษณ์องค์กรภาคีต่างๆเพิ่มเติม อีกจำนวน 5-6 ราย
29 ก.ค. 40	09.00-11.30 น. 12.30 น..	<ul style="list-style-type: none"> - สัมภาษณ์องค์กรภาคีอีก 2 ราย - ทีมงานส่วนกลางเดินทางกลับกรุงเทพมหานคร

2.2 รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์ ณ จังหวัดน่าน

ก) บุคคล/กลุ่ม/องค์กรภาคีต่างๆ ในระดับจังหวัด จำนวน 23 ท่าน

1. นายจเด็จ	อินสว่าง	ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน
2. นายอุดม	สมรส	นายอำเภอเมืองน่าน
3. นายแพทย์สมพัฒน์	คชสิทธิ์	นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดน่าน
4. นายเสน่ห์	ครุฑเมือง	ศึกษาธิการจังหวัดน่าน
5. นายกำพล	พันธุ์กิ่งทองคำ	เกษตรจังหวัดน่าน
6. นายเกรียง	บุญชู	พาณิชย์จังหวัดน่าน (แต่คุณเกรียงได้มอบหมายให้
สัมภาษณ์ผู้ช่วยพาณิชย์จังหวัดแทน)
7. นายถาวร	โพธิสมบัติ	ปลัดจังหวัดน่าน
8. นายแสวง	จารุชาติ	สหกรณ์จังหวัดน่าน
9. นายอำพร	รักธรรม	อุตสาหกรรมจังหวัดน่าน
10. นายอุดม	เกศโรทยาน	ประธานสภาเทศบาลเมืองน่าน
11. นายธีรยุทธ	เลี้ยงสมบุญ	ประธานสภาจังหวัดน่าน
12. นางสิรินทร	รามสุด	นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองน่าน
13. นายนามโรจน์	ศรีวรรณสุรณ์	เทศมนตรีเมืองน่าน
14. นายคำรณ	ณ ลำพูน	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดน่าน
15. นายสันติภาพ	อินทรพัฒน์	ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์เหนือ่าน
16. นายศักดิ์ดา	ปรางวัฒนกุล	บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสียงชาวน่าน
17. นายอรรถ	คนเที่ยง	ประธานชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดน่าน
18. นายสุธรรม	สูงสว่าง	ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน
19. นายวรพงษ์	มบุญพงษ์	เลขาฯ หอการค้าจังหวัดน่าน
20. นายวิทยา	จงประสานธนสุข	นายกสโมสรโรตารีน่าน
21. นายสุชาติ	พัฒนศิษฏางกูร	เลขาฯ สโมสรโรตารีน่าน
22. นายวิชัย	อึ้งพงษ์พาณิชย์	นายกสโมสรไลออนส์และทีมงาน
23. พระครูพิทักษ์นันทคุณ		เจ้าอาวาสวัดอรัญญิกาวาส และประธานกลุ่มฮักเมืองน่าน

ข) สมาชิกคณะทำงานของศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านและทีมงานวิจัยอีก
ทั้งสิ้นประมาณ 18 ท่าน รวมเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ในการศึกษาครั้งนี้ทั้งสิ้น 41 ราย

หมายเหตุ ขอขอบพระคุณในความร่วมมือและความกรุณาของทุกท่านมา ณ ที่นี้ เรารู้สึกซาบซึ้ง
ในความเป็น “ครู” อย่างแท้จริงของทุกท่าน

2.3 แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึก บุคคลและองค์กรภาคีระดับจังหวัด

กลุ่มแรก จำนวน 23 ราย **สัมภาษณ์ระหว่าง** วันที่ 23-29 กรกฎาคม 2540

- วัตถุประสงค์**
- 1) เพื่อประเมินสภาพและความเคลื่อนไหวด้าน "ประชาคม" ในระดับจังหวัด
 - 2) เพื่อทราบทัศนคติและความคิดเห็นของบุคคลและกลุ่มองค์กร ที่เป็นแกนสำคัญของจังหวัดเกี่ยวกับเรื่องทิศทางการพัฒนาจังหวัด
 - 3) เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการแปรแนวคิดเรื่อง "การบริหารจัดการการพัฒนาภูมิภาคและชนบท" รวมทั้ง "การพัฒนาประชารัฐ" สู่อำนาจปฏิบัติ (ดังปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 บทที่ 4 และส่วนที่ 7)
 - 4) เพื่อนำข้อมูลขั้นต้นต่างๆ เหล่านี้มาผนวกในการวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจบริบทที่แวดล้อมในการทำงานของทีมวิชาการและศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน

หัวข้อ/ประเด็นหลักที่ครอบคลุมในการสัมภาษณ์

- A เรื่องแนวคิดหลักในแผนฯ 8 มีความคิดเห็นอย่างไร? โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ "ประชาคมจังหวัด" และ "การพัฒนาประชารัฐ"
- เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย อย่างไร? เพราะอะไร? และจังหวัดน่านเป็นจังหวัดนำร่องคิดเห็นอย่างไร? หรือเคยได้ยินเกี่ยวกับคำว่า "ประชาคมจังหวัด" และ "ประชาสังคม" หรือไม่? และถ้าเคยได้ยินท่านได้ยินว่าอย่างไร และมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างไร?
- B เรื่องศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน ที่จัดตั้งขึ้น (รวมทั้งฝ่ายวิชาการ) ทราบหรือไม่? ทราบว่าอย่างไร?
- มีความคิดเห็นอย่างไร?
 - เข้ามามีส่วนร่วม หรือมีส่วนสนับสนุนอย่างไรบ้าง?
 - ข้อเสนอแนะต่อบทบาทที่ควรเป็นของศูนย์ฯ/ การปรับปรุงบทบาทการทำงาน ฯลฯ

- C เรื่องการปรับเปลี่ยนกลไก/ กฎหมาย/ กฎระเบียบต่างๆขององค์กร เพื่อเอื้อต่อการพัฒนา จังหวัด/ การสนับสนุนกลุ่ม/ องค์กรของประชาชน มีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน? หรือได้ ดำเนินการอะไรไปแล้วบ้าง
- D แนวคิดในแผนฯ 8 เน้นเรื่องการสร้างความร่วมมือระหว่าง รัฐ เอกชน และประชาชนในการ พัฒนาจังหวัด และการส่งเสริมความเป็นท้องถิ่น รวมทั้งศักยภาพขององค์กรท้องถิ่น
- ในปัจจุบัน จังหวัดน่าน หรือกลุ่ม/องค์กรของท่านมีกลไกการทำงานหรือตัวอย่าง รูปแบบของการประสานความร่วมมือระหว่าง รัฐ เอกชน และประชาชน หรือไม่? หรือเป็นอย่างไรบ้าง?
 - แนวทางในการส่งเสริมความร่วมมือเป็นอย่างไรบ้าง?
 - แนวทางในการส่งเสริมความเป็นท้องถิ่น และการส่งเสริมศักยภาพ ด้านต่างๆ ขององค์กรชุมชนท้องถิ่นมีหรือไม่ เป็นอย่างไร?
- E เรื่องแผนพัฒนาจังหวัด มีความคิดเห็นอย่างไร? ปัจจุบันรายละเอียดและขั้นตอนการทำแผน เป็นอย่างไร? ท่านมีส่วนในการทำแผนมากน้อยแค่ไหน ทิศทางแผนเป็นอย่างไร? และโอกาส ที่จะก่อให้เกิดการประสานแผนงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ มีมากน้อยแค่ไหน? และอย่างไร?

หมายเหตุ 1) ในกรณีที่เป็นการสัมภาษณ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร, ผู้นำทางเศรษฐกิจ (หอการค้า จังหวัด), สื่อมวลชน และผู้นำทางศาสนา/องค์กรเอกชนได้มีการขยายความของการ ทำงานและการเจาะประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของแต่ละภาคี รวมทั้ง ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของจังหวัด น่าน และประชาสังคม ยกตัวอย่างเช่น ในฐานะที่เป็น สส. ท่านได้ดำเนินการอะไร บ้างที่จะเป็นการหนุนเสริม การพัฒนาประชาคมจังหวัด ฯลฯ (กรณีให้เห็นด้วยว่า "ประชาคมจังหวัด" จะเป็น กลไกที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนทิศทางของประเทศ)

2) แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึกสมาชิกคณะทำงานของศูนย์ประสานงาน ประชาคมจังหวัดน่านและทีมงานวิจัยทั้งหมด 18 ท่านนั้น ทางผู้เขียนมิได้นำมาตีพิมพ์ ไว้ในภาคผนวก

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

โทร. (662) 441-0201-4, 441-9666 โทรสาร. (662) 441-9333

E-mail: directpr@mahidol.ac.th

Homepage: URL:<http://www.mahidol.ac.th/mahidol/pr/pr.html>